

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEVLET ve PİYASA BAŞARISIZLIKLARINA
İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Hazırlayan

FATİH ŞANTAŞ

Maliye Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Emin BARLAS

TOKAT- 2010

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

08.11.2010

Fatih ŞANTAŞ

TEŞEKKÜR

Desteğiyle her zaman yanımda olan sevgili aileme, tez çalışmasının her aşamasında sürekli yol gösteren çok değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Emin BARLAS'a ve çeşitli katkılarından dolayı sevgili arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

İTHAF

Bu çalışma, bugünlere gelmemi sağlayan sevgili anneme ve babama ithaf olunur.

ÖZET

Devlete yüklenen sorumlulukların ve devletten beklentilerin tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim gösterdiği görülmektedir. Merkantilistler, güçlü bir ulus devlet yaratmak için müdahaleci devlet anlayışını benimserken, Fizyokratların özellikle Merkantilistlere tepki olarak tarafsız devlet anlayışını savundukları görülmektedir. Fizyokrasi'nin alt yapısını oluşturduğu Klasik İktisadi Ekol ise, devlete güvenlik, adalet ve diplomasiden oluşan çok sınırlı görevler yüklemiştir. Klasik İktisadi Ekol'ün 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran nedeniyle başarısız olması üzerine ortaya çıkan Keynesyen Yaklaşımlar müdahaleci ve sosyal refah devlet anlayışını benimsemiştir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon olgusu nedeniyle Keynesyen Yaklaşım eleştirilmeye başlanmış ve Neo-Liberal Yaklaşımlar olarak adlandırılan Monetarizm, Avusturya İktisat Yaklaşımı, Anayasal İktisat gibi liberal yaklaşımların tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur.

Günümüzde devletin ekonomiye müdahalesinin yararlı sonuçlar doğurduğunu düşünenlerle tersi durumu savunanlar arasındaki tartışmanın devam ettiği görülmektedir. Müdahaleci devlet yaklaşımını savunanlar piyasa başarısızlıklarından bahsederken, liberal yaklaşımları benimseyenlerin ise devletin neden olduğu sorunları gündeme taşıdıkları görülmektedir.

Çalışmada tarihsel süreç içerisinde değişen devlet anlayışı, piyasa başarısızlıkları ve devletin neden olduğu sorunlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, İktisadi Doktrinler, Piyasa ve Devletin Başarısızlıkları.

ABSTRACT

Responsibilities laid on state and expectancies from state always alter through historical process. While Mercantilists adopt interventionist government to create a strong national state, Fیزیokrat advocate neutral state especially to react against Mercantilists. Classical Economical Approach whose base is Physiocracy imposes highly restricted tasks comprised from security, justice and diplomacy on state. Keynesian Approach which emerged after Classical Economical Approach failed owing to Great Depression appeared in 1929 internalizes interventionist and social welfare state mentality. With the help of stagnation phenomenon which came out around the 1970s Keynesian Approach was began to be criticized and liberal approaches like Monetarism, Austria's Economical Approach, Constitutional Economy and which are called as Neo-liberal Approaches added to the agenda again.

At the present time discussion between those who consider state intervention in the economy results in beneficial consequences and those who think the opposite is continuing. While the defenders of the interventionist state approach make mention of market failure, advocates of liberal approaches give voice to problems caused by the state.

With the help of this study state variable approach, market failures and problems caused by state are analyzed throughout historical periods.

Key Words: State, Economical Approaches, Market and State Failure

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
İTHAF (ADAMA).....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET TEORİSİ

1. DEVLET KAVRAMI.....	5
1.1. Devlet Kavramının Kavramsal Analizi.....	5
1.2. Devlet Terimi.....	6
1.3. Üç Unsur Teorisine Göre Devlet.....	6
1.4. Devlet Kavramının Diğer Tanımları.....	8

2. İKTİSADİ EKOLLERDE DEVLET ANLAYIŞI.....	10
2.1. Merkantilizm	11
2.2. Fizyokrasi.....	13
2.3. Klasik İktisadi Ekol.....	15
2.4. Marksizm.....	19
2.5. Keynesyen İktisadi Yaklaşım.....	22
2.6. Neoliberalizm ve Neoliberal Yaklaşımlar.....	27
2.6.1. Neoliberalizmin Kavramsal Analizi.....	27
2.6.2. Neoliberalizmin Temel Özellikleri ve Varsayımları.....	28
2.6.3. Neoliberal Yaklaşımlar.....	32
2.6.3.1. Arz Ekonomisi	32
2.6.3.2. Monetarizm.....	36
2.6.3.3. Avusturya İktisat Okulu.....	39
2.6.3.4. Anayasal İktisat Yaklaşımı.....	43
2.6.3.5. Rasyonel Beklentiler Ekolü.....	49
2.7. Neo-Keynesyen Yaklaşımlar.....	52
2.8. Yapısalcı Yaklaşım.....	54
2.9. Günümüz Devletine İlişkin Bir Değerlendirme.....	56
3. KAMU EKONOMİSİ ve PİYASA EKONOMİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.60	60
3.1. Kamu Ekonomisinin Doğuşu.....	60

3.2. Kamu Ekonomisi Kavramının Tanımı ve Kapsamı.....	61
3.3. Kamu Ekonomisi ve Özel Ekonomi Ayırımı.....	62
4. DEVLETİ EKONOMİYE ÇEKEN SEBEPLER	66

İKİNCİ BÖLÜM

PIYASA BAŞARISIZLIKLARI

1. DIŞSALLIKLAR.....	69
2. KAMUSAL MALLAR.....	73
2.1. Tam Kamusal Mallar.....	74
2.1.1. Genel Olarak.....	74
2.1.2. Özellikleri.....	75
2.1.2.1. Bölünemezlik.....	76
2.1.2.2. Birlikte Tüketim.....	76
2.1.2.3. Fiyatlandırılmama.....	77
2.1.2.4. Tüketimde Rekabetin Olmaması.....	78
2.1.2.5. Bedel Ödemeyenlerin Tüketimden Dışlanamaması...78	
2.1.2.6. Dışsal Ekonomiler Yaratması.....	79
2.2. Yarı Kamusal Mallar.....	80
2.3. Erdemli Mallar.....	81

2.4. Klüp Malları.....	82
2.5. Küresel Kamusal Mallar.....	83
3. AKSAK REKABET.....	84
4. ASİMETRİK BİLGİ.....	86
5. RİSK ve BELİRSİZLİKLER.....	88
6. ÜCRETLERİN ve FİYATLARIN YAPIŞKANLIĞI.....	89
7. ARZ ve TALEP ARASINDAKİ GELİŞMELER.....	90
8. NEGATİF EĞİMLİ ARZ POZİTİF EĞİMLİ TALEP.....	92
9. YAKINSAMA İRAKSAMA SORUNU.....	93
10. HAKÇA PAYLAŞIM SORUNU.....	96
11. EKONOMİK İSTİKRARSIZLIKLAR.....	99
12. PİYASA BAŞARISIZLIKLARINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN BAŞARISIZLIKLARI

1. RANT KOLLAMA.....	106
2. MALİ ALDANMA.....	108

3. OY TİCARETİ.....	110
4. DEVLETİN GEREKSİZ ve AŞIRI HARCAMALARI.....	111
5. POLİTİK MİYOPLUK.....	113
6. MERKEZİYETÇİLİK.....	115
7. İŞLEM MALİYETLERİ.....	117
8. DIŞLAMA.....	118
9. KAYIT DIŞI EKONOMİ.....	120
10. BÜTÇE AÇIKLARI.....	121
11. HİZMET KAYIRMACILIĞI.....	124
12. DEVLETİ BAŞARISIZLIĞA UĞRATAN DİĞER SEBEPLER.....	126
13. DEVLETİN BAŞARISIZLIKLARINA İLİŞKİN GENEL DEĞERL.....	128
SONUÇ.....	130
KAYNAKÇA.....	135
ÖZGEÇMİŞ.....	145

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Ekonomik Anayasasının Kapsamı.....	46
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Laffer Eğrisi.....	35
Şekil 1.2. Kamu Ekonomisi ve Özel Ekonomi Ayırımı.....	63
Şekil 2.1. Kaynağına ve Etkilenene Göre Dışsallık.....	71

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Bileşik Devletleri
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
RGSYİH	: Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitsel ve Bilimsel İşbirliği Örgütü
UNICEF	: Dünya Çocuklarını Koruma Örgütü
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
Red Cross	: Kızıl Haç
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
BAĞ-KUR	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
yy	: Yüzyıl
v.b.	: ve benzeri
S	: Sayfa

GİRİŞ

İnsanların tek tek yerine getiremedikleri gereksinimlerini karşılamak üzere oluşturulmuş bir örgüt olan devletin, kapsamının ve görevlerinin neler olması gerektiği uzun yıllardır tartışılmaktadır. Devletin ortaya çıkışından günümüze dek devlet kavramı açıklanmaya ve devletin ne olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Gerçekten devlet nedir, hangi görevleri yerine getirmelidir, ekonomide devlete ihtiyaç duyulmakta mıdır gibi sorular hâlâ cevabını bulamamıştır. Uzun yıllardır süren tartışmaların temelinde iki görüş etrafında olduğu görülmektedir. Bir tarafta devletin ekonomide mutlaka yer alması gerektiğini ve devlet müdahalelerinin ekonomiye yarar sağlayacağını düşünen müdahaleci yaklaşımlar, diğer tarafta ise devletin ekonomide bulunması durumunda yarardan çok zarara neden olduğunu savunan liberal yaklaşımlar yer almaktadır.

Devletin ekonomide yarara mı yoksa zarara mı neden olduğu çok kesin şekilde ortaya koyulamamaktadır. Müdahaleci görüşü savunanlar, devletin ekonomide bulunma zorunluluğunu açıklamaya çalışmakta ve piyasanın başarısızlıklarından bahsederek devlet müdahalesinin haklılığını kanıtlamaya gayret etmektedirler. Devletin ekonomiye müdahalesini zararlı bulan liberal yaklaşımlar ise devletin başarısızlıklarını gündeme getirmekte ve devleti ekonominin dışına itmeye çalışmaktadırlar.

Çalışmada devlet kavramının ne olduğu, günümüze dek ortaya konulan iktisadi ekollerin devlete bakış açıları, devletin ekonomiye müdahale etmesine neden

olan durumlar ve devletin kendisinin ekonomide yarattığı çeşitli sorunlar incelenmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde devlet kavramının kavramsal analizi yapılmış ve kavram üzerinde fikir birliği olmadığı için çeşitli devlet tanımlarına yer verilecektir. Devlet kavramı incelendikten sonra iktisadi ekollerin devlete bakış açıları tanıtılmaya çalışılacak ardından kamu ekonomisi piyasa ekonomisi karşılaştırması yapılacaktır.

19. yy'nin ortalarından günümüze dek hüküm süren Klasik İktisadi Ekol'ün ortaya çıkışına kadar Merkantilist ve Fizyokrat görüşler çerçevesinde devlet ele alınmıştır. Merkantilistler güçlü bir ulus devlet yaratmaya çalışmışlar ve bu amaçla ekonominin yönlendirilmesini devlete bırakmışlardır. Merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan Fizyokrasi doğal düzene inanmış ve devleti ekonomik yaşamın dışına itmiştir. Bu anlayış Adam Smith öncülüğünde gelişen Klasik İktisadi Ekol ile devam etmiş ve devlet sadece güvenlik, diplomasi ve adalet hizmetlerini yerine getiren ve ekonomiye hiçbir şekilde müdahalede bulunamayan bir olgu olarak ele alınmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadar hüküm süren ekol, bunalımın nedenlerini ve bunalımdan çıkış yollarını ortaya koyamaması nedeniyle eleştirilmiş ve bu durum Keynesyen Yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Keynesyen Yaklaşım önerdiği çözüm yolları ile bunalımdan çıkılmasını sağlamış ve Klasik İktisadi Ekol'ü adeta ortadan kaldırmıştır. 1970'li yıllara kadar hüküm süren bu yaklaşım stagflasyon krizini açıklamakta ve çözmekte yetersiz kalmış ve yeniden liberal yaklaşımların gündeme gelmesine neden olmuştur. Neo-liberal Yaklaşımlar olarak adlandırılan akımlar yeniden liberal düşüncenin canlanmasını sağlamıştır. Neo-Liberal Yaklaşımlar olarak Arz Ekonomisi, Monetarizm, Avusturya İktisat Okulu,

Rasyonel Beklentiler Ekolü ve Anayasal İktisat Yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Neo-liberal yaklaşımlara eleştiriler yapısalcı ve Neo-Keynesyen yaklaşımlardan gelmiştir. Yapısalcı yaklaşımlar, ülkelerin yapısal özelliklerinin birbirlerinden farklı olduğunu, bu nedenle her ülkede uygulanacak tek bir yaklaşımın olmadığını ortaya koymuşlar ve ekonomik kalkınma için devlete önemli görevler düştüğünü ileri sürmüşlerdir. Neo-Keynesyen yaklaşımlar ise, piyasanın yetersizlikleri üzerinde durmakta ve Keynesyen Yaklaşımı tekrar gündeme taşımaya çalışmaktadırlar.

Çalışmanın ikinci bölümünde piyasa başarısızlıkları olarak ifade edilen ve devleti ekonomiye çeken sebepler üzerinde durulacaktır. Kaynakların israf edilip halkın ulaşabileceği maksimum refah düzeyinden vazgeçme durumu piyasa başarısızlığı olarak adlandırılmaktadır. Piyasa başarısızlıklarının çok çeşitli sebepleri vardır. Bireyin davranışlarının diğer bireylerin refahlarını olumlu veya olumsuz olarak etkilemesi olarak ifade edilen dışsallık durumlarında, piyasanın üretiminde yetersiz kaldığı kamusal mal ve hizmetlerin üretim ve sunumunda, tam rekabet şartlarının gerçekleşmediği durumlarda piyasa başarısız olmaktadır. Üreticilerin ve tüketicilerin piyasada cereyan eden her türlü gelişmeden haberdar olmayıp asimetrik bilgiye sahip olmaları, piyasalarda risk ve belirsizlik durumlarının olması, arz ve talebin dengelenmesi için belli bir süreye ihtiyaç duyulması, ücret ve fiyatların yapışkanlığı, başkalarından geri kalmama (bandwagon etkisi), snop etkisi ve Veblen etkisi ile negatif eğimli olması gereken talebin pozitif eğim alması, gelir etkisinin ikame etkisinden büyük olması nedeniyle arzın negatif eğim kazanması, piyasanın geliri hakça paylaşamaması, ekonomide dönem dönem yaşanan ekonomik krizler piyasanın başarısızlığa uğradığı diğer konulardır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ekonomide meydana gelen sorunları çözmesi ve piyasanın etkinliğini artırması gereken devletin neden olduğu sorunlar ele alınacaktır. Piyasa başarısızlıklarını gidermek ve ekonomik istikrarı sağlamak üzere devlet ekonomiye çeşitli şekillerde müdahalede bulunmaktadır. Ancak yapılan müdahalelerin her zaman olumlu sonuçlar doğurmadığı görülmektedir. Devletin görev ve sorumluklarının artması nedeniyle giderleri artmış, fakat aynı seviyede gelirlerinin artırılamaması nedeniyle bütçe açıkları oluşmuştur. Devletin ekonomideki ağırlığının artması özel sektörün dışlanmasına neden olmuştur. Politikacı ve özellikle bürokratların güç ve yetkilerini artırmak için merkeziyetçiliği artırmaları güç ve yetkinin merkezde toplanmasına ve işlem maliyetinin artmasına, çeşitli rantların oluşmasına neden olmuştur. Politikacıların yeniden seçilebilmek adına kendi seçim bölgelerine yaptıkları gereksiz harcama ve yatırımlar hizmet kayırmacılığı adı verilen durumun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Politikacıların oy peşinde koşmaları ve seçmenlerin de uzun vadeli çıkarlar yerine kısa vadeli çıkarları gözetmeleri oy ticareti denilen uygulamanın ortaya çıkmasına ve vatandaşların kamu mallarının ucuz olduğu düşüncesiyle harcamalara tepki göstermemeleri devletin gereksiz ve aşırı harcama yapmasına neden olmaktadır. Ayrıca oy kaybı düşüncesiyle kayıt dışı ekonomiyle yeterince mücadele edilmemesi devletin ciddi şekilde gelir ve güven kaybına uğramasına neden olmaktadır. Siyasi partilerde geçerli olmayan parti içi demokrasi ve politikada tam rekabetin geçerli olmaması lider diktası yaratmakta ayrıca kamu sektöründe yeterli derecede şeffaflığın olmaması politikacı ve bürokratların sorgulanmamasına neden olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEVLET KAVRAMI

Devletin ne zaman ortaya çıktığı ve hangi anlama geldiği günümüze kadar tartışılmış ve tartışılmaya da devam etmektedir. Yapılan tartışmalara bakıldığında kimi tanımlarda devletin ne olduğu açıklanmaya çalışılırken, kimi açıklamalarda ise devletin ne olmadığı ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Bu nedenle devlet kavramının anlamsal analizi yapılmış, daha sonra kavram, terimsel boyutta ele alındıktan sonra üç unsur teorisinde ve diğer şekillerde yapılan devlet kavramının tanımlamalarına yer verilmiştir.

1.1. Devlet Kavramının Analizi

Devlet toplumsal yaşam ile birlikte ortaya çıkmış olup, devlet kurumunun on bin yıllık bir tarihe sahip olduğu ileri sürülebilmektedir. Bu uzun dönem içinde insanlar devlet olgusu üzerinde düşünmüş ve onu kavrayıp açıklamaya çalışmıştır (Öztürk, 2007a:5).

Uzun süreç içinde devlet kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Fakat herkesin hem fikir olabileceği bir tanım ortaya çıkarılamamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasına içinde bulunulan ortam ve benimsenen ideoloji sebep olmuştur.

1.2. Devlet Terimi

Devlet kelimesi Arapça “devle” kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Devle kelimesi “tedavül” kelimesi anlamına gelmektedir. O halde devlet, “tedavül eden, yani elden ele geçen” anlamına gelmektedir (Gözler, 2009:6).

Devlet kelimesinin Fransızca karşılığı Etat, İngilizce karşılığı State, Almanca karşılığı Stat, İtalyanca karşılığı ise Stato’dur (<http://www.sozluk.net/ceviri>, 01.04.2010).

1.3. Üç Unsur Teorisine Göre Devlet

Devlet konusunda pek çok tanım yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu tanımların içinde devlet kavramını tanımlamada en yaygın olarak kullanılan, üç unsur teorisi olarak adlandırılan tanımlama biçimidir. Bu teoriye göre “insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşturulmuş varlık” devlet adını almaktadır (Gözler, 2009:4).

Bu tanımlamada kullanılan birinci unsur insan topluluğu yani “millettir”. Bir devletin kurulması için gerekli olan unsurlardan birisi olan millet olmaksızın devlet ortaya çıkmaz.

Devletin ikinci unsuru olan toprak unsuruna “ülke” adı verilmektedir. Ülke, “bir devletin egemenliği altında bulunan, başkenti ve bayrağı olan, genellikle bağımsız toprakların tümü” şeklinde tanımlanabilir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Cülke>, 22.02.2010). Bir devletin kurulabilmesi için ülke unsuruna gerek

vardır. Yine insan topluluğu olmaksızın devletin ortaya çıkmayacağı gibi ülke unsuru da olmaksızın devlet ortaya çıkamamaktadır.

Devletin üçüncü unsuru egemenlik diğer bir ifadeyle “iktidar” unsurudur. Egemenlik, “milletin ve onun tüzel kişiliği olan devletin yetkilerinin hepsi, hükümlerlik, hâkimiyet şeklinde tanımlanabilir” (<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=egemenlik&ayn=tam,01.03.2010>). Bir devlet kavramından bahsedebilmek için insan topluluğunun belli bir ülke üzerinde egemenlik gücüne sahip olması gerekmektedir.

Devlet kavramını tanımlamada kullanılan üç unsurun aynı derecede öneme sahip olduğunu vurgulayanlar olmakla birlikte, insan unsurunu diğer iki unsurdan daha önde görenler de bulunmaktadır. Gözler, devleti oluşturan üç unsurdan birinin diğerine göre daha önemli olmadığını ve bu unsurların hepsinin aynı derecede öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır (<http://www.anayasa.gen.tr/dgt .htm,10.04.2010>). Doehring ise (2002:28), “bir devletin nüfusu devlet kavramının en belirleyici, temel ögesi ulus (insan) ögesidir” şeklindeki ifadesiyle insan ögesini diğer iki unsurdan daha öne çıkarmıştır.

Devleti tanımlamada yararlanılan üç unsur teorisindeki kavramların birinin diğerlerinden daha önemli veya daha öncelikli olduğu düşüncesi çok geçerli görülmemektedir. Çünkü üç unsurdan birinin bile eksik olması durumunda devlet meydana gelmemekte veya devlet sona ermektedir.

Üç unsur teorisi devleti tanımlamada çok yaygın olmakla birlikte devlet kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır.

1.4. Devletin Diğer Tanımları

Siyasal düşünürler ve sosyal bilimciler devletin ne olduğu sorusuna yüzyıllardır yanıt aramakla birlikte üzerinde tam olarak fikir birliğine varılmış bir tanım bulunmamaktadır (Kapani,1998:33). Bu nedenle devlet kavramının çeşitli şekillerde yapılan tanımlarına yer vermek gerekmektedir.

Devlet kavramını Özden (2008:3), “ülkeyi ve ulusu kapsayan bir insanlık ve hukuk kurumudur” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımda dikkat çeken husus insan, ulus ve ülke unsurlarının yanında hukuk kavramının da yer almasıdır.

“Belli sınırları olan bir bölgede yaşayan bir nüfusu idare eden bir organizasyon, aynı toprak sınırları içinde faaliyet gösteren diğer organizasyonlardan farklılaşmış, özerk, merkezileşmiş ve bölümleri birbiriyle resmi bir koordinasyon içinde çalışıyorsa, devlet olmaktadır” (Poggi, 2007:27).

Oppenheimer (2005:38) devleti, *“oluşumu sırasında tümüyle, varlığının ilk aşamalarında ise özünde ve neredeyse tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelecek ayaklanmalarla dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur”* şeklinde tanımlamıştır.

Devlet, “belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan bireyler topluluğunun oluşturduğu tüzel kişidir” (Özay, 2004:25).

Kurumsal örgütlenmeyi öne çıkaran bir başka tanıma göre ise “devlet, kendine bağlı insanların güvenliğini sağlamak üzere kurulmuş etkin bir sosyal örgütlenme biçimi, en yüksek düzeyde ve değerleri kapsayan bir egemenliğe bağlı, sivil toplumun kendi kendisinin bilincine varmasını ifade eden belirli bir toprakla sınırlı siyasal bir iktidardır” (Çam, 1990:305).

Çeşitli şekillerde tanımlanan devletin işlevlerinin ve ekonomideki yerinin ne olması gerektiği tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim göstermiş ve tartışılabilir gelmiştir. Merkantilizmden günümüze devlet olgusunun gelişimi bir sonraki kısmın konusunu oluşturmaktadır.

2. İKTİSADİ EKOLLERDE DEVLET ANLAYIŞI

Toplumsal ve ekonomik bir kurum olarak devlet insanoğlunun uzun tarihi içinde belli bir dönemde belli koşullara bağlı olarak ortaya çıkmış, toplumsal ve ekonomik ortam ve koşulların değişimine bağlı olarak biçim ve işlev değiştirmiştir. Devlet ve iktidar ilişkileri toplumsal yaşam ile birlikte ortaya çıkmıştır. Yaklaşık on bin yıldır insanlar devlet olgusu üzerinde düşünmekte ve onu kavrayıp açıklamaya çalışmaktadır (Öztürk, 2007a:5).

Devlet alanında yapılan tüm çalışmalara ve yürütülen tüm tartışmalara rağmen sosyal bilimler açısından devlet, yeni kuramların ortaya konulup yeni çalışmaların yapılabileceği en geniş alanlardan biri olarak durmaktadır. Devlet kuramlarının bu denli farklılaşmış olmasının birinci nedeni, devlet gibi siyasal ve toplumsal yönü ön plana çıkan bir alanda yapılan kuramsal çalışmaların araştırmacının ideolojik ön kabullerinin etkisine alabildiğince açık olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim devlet konusunda ortaya konulmuş başlıca kuramsal çalışmaların liberal, sosyal demokrat ve Marksist öğretinin izlerini açık bir biçimde taşıdığı görülmektedir. Devleti sosyal bilimlerin zorlu araştırma konularından birisi haline getiren ikinci bir neden de kapitalizmin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan uzmanlaşma eğiliminin sosyal bilimlerde yarattığı iş bölümünden kaynaklanmaktadır (Ercan, 2000:3–6).

Tarihsel süreç içerisinde iktisadi ekoller incelediğinde ekollerin dönemlerinin özelliklerini taşıdıkları görülmektedir. Nitekim ticari kapitalizmin Merkantilizmi, tarımın kapitalistleşmesi Fizyokrasiyi, Sanayi Devriminin ise Klasik İktisadi Ekolü ortaya çıkardığı görülmektedir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ortaya çıkması

ve bunalımı ve bunalımdan çıkış yolunu açıklayamaması nedeniyle Klasik İktisadi Ekol yerini Keynesyen Ekol'e bırakmıştır.

1970'li yıllara kadar uygulanma imkânı bulan Keynesyen İktisadi Ekol, anılan dönemde yaşanan stagflasyon krizi nedeniyle eleştirilmiş ve Arz Yanlı İktisat, Monetarizm, Rasyonel Beklentiler, Avusturya İktisat Ekolü ve Anayasal İktisat gibi Neo-liberal yaklaşımların gündeme gelmesine neden olmuştur. Neo-liberal yaklaşımların ortaya çıkmasının ardından tekrar Keynesyen Ekolü savunan ve Neo-liberallere cevap niteliğinde olan Neo-Keynesyen Yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Yapısalcı Yaklaşımlar ise, az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarının gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarından farklılığına dikkat çekmekte ve devletin aktif olarak ekonomide olması gerektiğini savunmaktadırlar.

2.1. Merkantilizm

Batı Avrupa ülkelerinde Ortaçağın sona ermesinden Sanayi Devrimi'ne kadar olan dönemde feodalizm yıkılmış ve güçlü merkezi devletler kurulmaya başlamıştır. İktisadi açıdan ise sermaye (kapital) birikiminin ve piyasa ekonomisi şartlarının oluşmaya başladığı dönemdir. Merkantalizm, “politik iktisat sistemi” olarak 1500–1800 yıllarını kapsayan dönemde devletlerin iktisat politikası ilkelerini belirlemiştir (Kazgan, 2008:43). İktisadi sistemler tarihinde “politik ekonomi” kavramı ilk defa bu dönemde Sanayici Antoine de Montchretien tarafından kullanılmıştır (Savaş,1999:160). Merkantilizmin temsilcileri Jean Bodin, Thomas Miles, Montaigne, Montchretien, Thomas Mun, Antonio Serra ve Jean Baptista'dır (Öztürk, 2007a:5).

Merkantilist düşüncenin ortaya çıkmasının en önemli nedeni “altın hırsı”dır. Diğer bir neden ise bu dönemde ortaya çıkan ve mutlakıyla yönetilen devletlerdir. Bu devletler daha güçlü ve daha itibarlı olabilmek için mümkün olduğunca fazla miktarda değerli maden elde etmeye çalışmışlardır (Pekin, 1996:216).

Merkantilizm “arz yönüne ağırlık veren” bir iktisat teorisidir. Mümkün olan en yüksek “ihracat fazlasını” yaratmak ve ulusal parayı güçlü tutmak merkantilistlerin temel amaçlarını oluşturmaktadır (Savaş, 2007:5). Bu nedenle bir ülke ne kadar çok değerli maden elde ederse o kadar zengin sayılmış, dış ticarete korumacı politikalar savunulmuş ve ihracat özendirilirken ithalat engellenmeye çalışılmıştır. Bu korumacı politikaları uygulamak için çeşitli ülkelerin önlemler aldıkları görülmektedir. Örneğin İspanya’da XVI. yüzyılın başından itibaren altın ve gümüş ihraç edenler için ölüm cezası getirilmiştir. Fransa’da madeni paranın ülkeden çıkarılması önce 1506’da daha sonra da 1540, 1548, 1574 yıllarında yasaklanmıştır. Benzer önlemlerin İngiltere’de de alındığı görülmektedir (Beaud, 2003:22).

Millî servet halkın refahı ile ilgili görülmemiş, tüketicilerin ve ücretle çalışanların menfaatleri tamamen ihmal edilmiştir. Buna karşılık devletin kudret kaynağı olarak görülen servet, tüccarların ve üreticilerin serveti olarak görülmüştür. Bu servetin korunması kuvvetli ordu ile desteklenmiş, silah imalatı gibi iktisadi faaliyetler tüccarın eline bırakılmıştır.

Nihai hedefi mümkün olan en fazla miktarda değerli maden biriktirmek olarak açıklanabilen Merkantalizmin uygulanması sonucu değerli madenler az sayıda ülkenin elinde toplanmış ve bu nedenle ticaret yapılamaz hale gelmiştir. Ayrıca çok miktarda madene sahip olan ülkelerde enflasyon yaşanmaya başlamış ve bu ülkeler ihracat yapamaz hale gelmiştir. Merkantalizmin çöküşüne ve sınaî kapitalizmin

doğuşuna neden olan diğer etmenler makinelerin kullanılması, İngiltere’de buhar, metalürji ve dokuma sanayindeki buluşlardır. Ayrıca devlet müdahalesinin yararlı olmadığı düşüncesi özellikle merkantilist politikalardan zarar gören Fransa’da yaygınlık kazanması nedeniyle merkantilist korumacı devlet anlayışı yerini fizyokratlarla doğal düzen anlayışına bırakmıştır.

2.2. Fizyokrasi

Merkantilizmin benimsediği düşüncelere ve getirdiği kısıtlamalara duyulan tepki Fizyokrasinin doğmasına neden olmuştur. Fizyokrasi, Yunanca bir kelimedir. Orijinal anlamı “doğa yasası” anlamına gelmektedir. Mali konuları teorik olarak ortaya atıp, onları bilimsel olarak savunan ilk ekol fizyokrasidir (Mutluer ve diğerleri, 2007:15). Fizyokrasi, girişimci çiftçiyi ön plana çıkarmak isteyen Fransız reformcuların öğretisi olmuştur. Fizyokratların öncüleri, Francois Quesnay, Robert Jacques Turgot, Le Marquis de Mirabeau, Abbe Nicolos Baudeau ve Pierre Samuel du Pont de Nemours’tır (Öztürk, 2007a:16).

Tarım, Fransa’da İngiltere’den farklı olarak 18. yüzyılda en önemli üretim faaliyeti idi. İngiliz tarımında kaydedilen ilerlemeye rağmen Colbert’in merkantilist politikaları işe yaramamış ve Fransa’da tarım ilerlememişti. Ayrıca kilise, kral ve soyluların vergiden muaf olması ve tüm verginin tarım sektöründen tahsil edilmesi fizyokrasinin Fransa’da doğmasına neden olmuştur.

J.J. Rousseau’nun görüşlerini benimseyen Fizyokratlara göre dünyada her şey ideal bir düzene sahiptir. Bu düzen kusursuz olup, bu düzene doğal düzen adını vermişlerdir. Bu nedenle ekonomik yaşam kendiliğinden uyum içinde olacağından,

devletin ekonomik yaşama hiçbir şekilde müdahale etmemesi gerekir. Devletin faaliyetleri tümüyle düzenin, güvenin ve adaletin varlığı ile sınırlı olmalıdır (Öztürk, 2007a:18).

Fizyokrasinin lideri Francois Quesnay iktisadi tablo adlı eserinde toplumun üç sınıftan oluştuğunu belirtmiştir. Bu sınıflar toprak sahipleri, çiftçi sınıfı ve üretken olmayan sınıftır (Quesnay, 1759:1). Sadece üzerinde tarım yaptıkları toprağı mal sahiplerinden kiralayan çiftçi sınıfı üretken bir sınıftır. Çünkü çiftçi sınıfı kendi geçimi için gerekenden daha fazla bir üretim yapmaktadır. Fizyokratlar toprak sahiplerini ve çiftçiler dışında kalanları artık değer yaratmamaları nedeniyle üretken olmayan sınıf olarak görmüşlerdir. Çünkü bu sınıflar net üretimde bulunmazlar, sadece değer el değiştirmesini sağlarlar (Savaş, 1999:230).

Fizyokratlara göre tarım ulusun refahının artışı sağlayan tek faaliyet olduğu için bir ekonomide öncelikler ona verilmelidir. Bunun için de diğer sektörlerde çalışanlar mümkün olan en az sayıya indirilmeli ve çalışanlar tarım sektörüne kaydırılmalıdır.

Fizyokratların tasarrufa ve vergi sistemine bakışları günümüzden oldukça farklıdır. Tasarrufu ekonomi için yararlı bulmamışlar, bunun gerekçesini de kişilerin ellerinde fazla para olması durumunda tarım ürünlerinin fiyatının düşmesine ve net üretimin azalması endişesine dayandırmışlardır. Fizyokratlar tarım sektörünü öne çıkarmalarına koşut olarak sadece tarım sektörünün vergilendirilmesini savunmuşlardır. Bunun nedeni net ürün yaratan tek sektörün tarım olduğuna ve diğer sektörlerden alınan vergilerin yansıma yoluyla yine toprak üzerinde kalacağına inanmalarıdır. Fizyokratları verginin sadece tarım üzerinden alınması gerektiği düşüncesine, dönemin Fransa'sındaki ekonomik yapının neden olduğu

görülmektedir. Asiller ve ruhban sınıfın vergiden muaf olması ve sarayın masraflarının çok fazla artması nedeniyle verginin çeşitli şekillerde sadece çiftçilerden tahsil edilmesi dönemin Fransa'sındaki mevcut durumdur. Tek vergi sistemiyle hem çiftçi vergisini daha rahat ödeyebilecek hem de çeşitli vergilerin tahsil edilmesi için yapılan harcamaların önüne geçilmiş olacaktır.

Fizyokratların ticareti küçümsemelerine rağmen serbest ticareti benimsedikleri görülmektedir. Bunun altında yatan neden ise yine tarım sektörüne verdikleri önemden kaynaklanmaktadır. O dönem Fransa'da tarım ürünlerinin ihracatından vergi alınmakta, bu durum da tarım ürünlerine olan talebi azaltmakta ve tarım sektörünü olumsuz etkilemekteydi. Bu nedenle tarım ürünleri ihracatının serbest bırakılması gerektiğini savunmuşlardır.

Geniş bir nüfus kesimini teşkil eden ziraatla uğraşan insanlara verdiği değer ve “devlet iktisadi hayatı düzenlememelidir” gibi liberal görüşlerle Liberalizme zemin hazırlamasıyla önemli olan Fizyokrasi, uygulamadan çok teorik alanda varlık gösterebilmiştir (Sargutan, 2006:33).

2.3. Klasik İktisadi Ekol (Liberalizm)

Liberalizm, bireyciliğe dayalı, bireylerin siyasal ve ekonomik alandaki hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, piyasa ekonomisinin doğal işleyişine bırakılarak devletin ekonomiye müdahalelerinin en az düzeye indirilmesini savunan bir doktrindir (Eştürk, 2006:2). Liberalizm esas olarak doğal gidişe uymayı ve ona müdahale etmemeyi amaçlar.

İngiliz John Locke siyasi yönünü, İskoç Adam Smith ekonomik yönünü sistemleştirmiştir. Locke ve Smith'ten başka David Hume, John Stuart Mill, Herbert Spencer, Frederic Bastiat, Jean Baptiste Say ve daha birçok kişi Liberalizme katkı sağlamıştır.

Klasik Liberalizm temel olarak şu görüşleri savunur:

—Devlet sadece siyaset, vergi, iç ve dış güvenlik gibi görevleri yürütmelidir.

—Devlet ekonomiye müdahale etmemelidir.

—İdari, sosyal, ekonomik vb. tüm alanlarda tam bir serbestlik ortamı oluşmalıdır.

—Tüm fiyatlar serbest piyasa şartlarına göre oluşmalıdır.

Liberaller, yukarıdaki şartlara uyulduğu takdirde sosyal ve ekonomik düzenin kendiliğinden kurulacağını ileri sürmüşlerdir.

Liberalizmin ve liberalizmin ekonomi kuramına yansımaları olan Klasik İktisadın en büyük kuramcılarında birisi olan Adam Smith “Ulusların Zenginliği”ⁱ adlı eserinde toplumun doğasında var olan bir uyum ve tamamlama özelliğini vurgulamakta, meta üreten bir insanın sadece kendisi için ekonomik faaliyette bulunmadığını aynı zamanda diğer insanlara da katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Bunu sağlamanın yolunu ise bireysel karar alıcıların pazarda “görünmez el” tarafından uyumlaştırılmasına ve bütünleştirilmesine bağlamaktadır (Şaylan, 2003:47).

ⁱ Adam Smith'in 1776 yılında yayımlanan kitabının tam adı, “Ulusların Zenginliğinin Sebepleri ve Kaynakları Üzerine Bir Soruşturma” (An Inquiry into the Nature and Causes of Wealth of Nations)'dir.

Liberal düşünceye göre, doğal olarak uyuma ve bütünleşmeye sahip olan meta üretim ve değişim sürecine dışarıdan hiçbir müdahalede bulunulmamalıdır. Çünkü bu müdahaleler doğal uyumu, bütünleşmeyi ve özgürlükleri ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle Klasik İktisadi Ekol'ün temel sloganı *laissez-faire* (bırakınız yapınlar) sözcüğü ile ifade edilir (Öztürk, 2007a:23).

Klasikler devleti, “zorunlu bir fena” olarak görmüşler, fonksiyonlarının artmamasını istemişlerdir. Devlete sadece iç ve dış güvenliğin sağlanması, adalet ve diplomasi alanlarında görev vermişlerdir. Devlet onların gözünde, “üretmez tüketir; vergi mükelleflerinin iktisadi değerlerini alır, bu değerleri onlara iade etmez, kötü bir girişimci, kötü bir aile reisi ve kötü bir aşçıdır” (Türk, 2009:4–6).

Sadece yaşadığı devirdeki değil, daha sonraki liberal filozofları da etkilemiş olan Locke, “insanın tabii haklara sahip olduğunu ve siyasal düzenin amacının hürriyeti güvence altına almaktan başka bir şey olmadığını” savunmuştur. Yine Klasik düşünürlerden Spencer devlet müdahalesinin sınırlarını ve devlet müdahalesine karşıtlığını şu şekilde açıklamıştır:

“Her ilave devlet müdahalesi, bütün kötülüklerle mücadele etmenin ve bütün kazançları teminat altına almanın devletin görevi olduğu yolundaki gizli faraziyeyi kuvvetlendirir. Büyüyen bir idari organın artan iktidarı, toplumun geri kalan kısmının, bu organın daha fazla büyümesine ve kontrolüne direnme gücünün azalmasıyla birlikte yürür. Gelişen bir bürokrasi tarafından yaratılan mesleklerin katlanarak büyümesi, bürokrasi tarafından düzenlenen sınıfların mensuplarını, akrabaları için emin ve saygı gösterilen yerler edinme şansını artırarak, saflarını genişletmeye meylettirir. Menfaatlerini büyük ölçüde kamu aracılığıyla bedava kazançlar olarak elde etmeyi bekler hale getirilen insanlar

sürekli olarak daha fazla kazanç elde etme umuduyla beklentilerini yükseltirler”

(Yayla, 2002:111).

Klasik anlayışa göre ekonomi her zaman dengededir. Eğer herhangi bir nedenle bu denge durumu bozulursa piyasaya müdahaleye gerek yoktur. Çünkü piyasanın görünmez eli mevcut aksaklıkları giderecek ve ekonomi tekrar dengeye gelecektir. Bu inançları klasiklerin “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” felsefesinin doğal sonucudur. Bu felsefe çerçevesinde devlete sadece iç ve dış güvenlik, adalet, diplomasi ve siyaset alanlarında görevler vermişlerdir.

Klasik Ekol düşünürleri benimsedikleri felsefeye uygun olarak bütçenin denk olması gerektiğini savunmuşlardır. Bütçe harcamalarının vergi, harç, resim, mülk ve teşebbüs gelirleri gibi devletin normal gelirleriyle karşılanması gerektiğini savunmuşlardır. Borçlanmaya gelecek nesillere ilave yükler getirdiğine inanmaları nedeniyle ancak olağanüstü durumlarda izin vermişlerdir. Borçlanılması durumunda ise bu borcun en kısa sürede ödenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Tüğen, 2008:28–29).

İnsanların mutluluğunu ve refahını artıracığına inanılan bu sistem teorideki üstünlüğünü uygulamada gösterememiştir. Serbest Pazar Ekonomisi'nin gerçekleşmesi pazara egemen olan kapitalist güçler sebebiyle hiçbir zaman mümkün olamamış ve liberalizm ile halkın geniş kitleleri arasında yoksulluğun yaygınlaşmasına sebep olunmuştur. En sonunda 1929 yılında Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ortaya çıkması liberalizmin şiddetle eleştirilmesine ve sorgulanmasına neden olmuştur. 1929 Bunalımı ile milyonlarca kişi işsiz kalmış ve Klasiklerin krizden çıkış için ortaya attıkları tezlerin yararlı olmadıkları görülmüştür. 1929

Bunalımı ile Klasiklerin iddia ettikleri gibi ekonominin her zaman dengede olmadığı ortaya çıkmış ve bunalımdan çıkış için devlete yeni görevler yüklenmiştir.

Liberallerin 1929 Bunalımının nedenlerini ve çözüm yollarını ortaya koyamamaları liberalizme olan büyük güvenin sarsılmasına neden olmuş ve Klasik Ekol'ün görüşlerinin yeniden tartışılmasına neden olmuştur.

2.4. Marksizm (Bilimsel Sosyalizm)

Bilimsel Sosyalizmin kurucusu Karl Marx'tır. Karl Marx, 5 Mayıs 1818'te resmi dini evanjelik Protestanlık olan bir Prusya devletinin büyük ölçüde Katolik olan Trier'de doğmuş bir Yahudi'dir (Wheen, 2008:7–34).

Devrimci sosyalist görüşleri savunan şiddet yanlısı bir görüş olan Marksizm, Alman iktisatçı, filozof ve politikacı Karl Marx'ın (1818–1883) esaslarını ortaya koyduğu ve arkadaşı Alman sosyolog Friedrich Engels'in (1820–1895) katkı verdiği, Bilimsel Sosyalizm veya Komünizm olarak da anılan doktrindir. Marx, eskiden beri sözü edilen materyalist, mutlak eşitlikçi ve devletin her alandaki otoriter düzenleyiciliği düşüncelerini yeni bir felsefe boyutunda yorumlayarak, diğerlerinden ayrılan bir doktrin geliştirmiştir (Sargutan, 2006:53).

Marksizm, 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkan ve Saint-Simon (1760–1825), Sismondi (1773–1842), R. Owen (1771–1858), F. Lassalle (1825–1864), F. Engels (1820–1895) ve K. Marx (1818–1883) tarafından geliştirilen bir düşünce sistemidir. Marksizmin doğuşunda liberalizme duyulan tepkiler ve dönemin kendine has

özellikleri etkili olmuştur. Liberalizm özellikle üretim, bölüşüm, mülkiyet, değer ve yıkıcı rekabet yönünden ağır şekilde eleştirilmiştir (Demir, 1997:39–41).

Marksizm’de devlet, toplumsal iş bölümünün ortaya çıkmasının ve toplumun sınıflara ayrılmasının bir ürünüdür. Devlet, toplumsal iş bölümünün genişlemesine paralel bir şekilde, toplum içinde ekonomik gücü ele geçirmiş, bu gücü siyasal bir güce dönüştürüp yasallaştırmak isteyen sınıfların devleti olmakta, bu egemen sınıfın mensupları onun aracılığıyla kendi ortak çıkarlarını üstün kılmaktadır (Aksoy, 1994:9 ve Karahanoğulları, 2002:86).

Marksizmin nihai amacı komünist bir toplum yaratmaktır. Komünist bir topluma geçebilmek için de çeşitli aşamalardan geçmek gerekmektedir. Öncelikle proleterler (işçi sınıfı) devrim yaparak burjuva hâkimiyetine son verecektir. Daha sonra komünizmin alt aşaması olan sosyalist aşamaya geçilecektir. Sosyalist aşamada yapılması gerekenleri Marx ve Engels Manifesto’da şöyle belirlemiştir:

—Toprak mülkiyetinin kamulaştırılması ve toprak rantının devlet harcamalarında kullanılması,

—Ağır bir artan oranlı vergi,

—Miras hakkının kaldırılması,

—Tüm mülteci ve asilerin mallarına el konulması,

—Sermayesi devlete ait olan ve mutlak tekel konumundaki bir ulusal banka aracılığıyla kredinin devlet elinde merkezileşmesi,

—Ulaşım araçlarının devlet elinde merkezileşmesi,

—Ulusal fabrikaların ve üretim aletlerinin çoğaltılması, boş toprakların tarıma açılması ve tüm toprakların ortak bir plan uyarınca iyileştirilmesi,

—Herkes için eşit çalışma yükümlülüğü; başta tarım için olmak üzere sanayi ordularının kurulması,

—Tarım ve sanayi faaliyetlerinin birleştirilmesi, kent ile kır arasındaki ayrımın adım adım tasfiyesinin sağlanması,

—Tüm çocuklar için devlet okullarında parasız eğitim, çocukların fabrikalardaki çalıştırılmasına son verilmesi ve eğitimin maddi üretimle birleştirilmesi (Marx ve Engels, 1847–1848:30).

Marx ve Engels tüm bu faaliyetlerin yapılmasının ardından devletin yer almadığı komünist topluma geçileceğini savunmuşlardır. Bu görüşlerini de yine Manifesto’da şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Gelişimin akışı içinde sınıf farklılıkları ortadan kalktığında ve üretimin tümü bireylerin ellerinde yoğunlaştığında, kamu gücü siyasal niteliğini yitirir. Asıl anlamıyla siyasal güç, bir sınıfın bir diğerini ezmeye dönük örgütlü gücüdür. Eğer proletarya burjuvaziye karşı mücadelesinde kendisini mecburen bir sınıf olarak birleştirirse, bir devrim yoluyla kendisini egemen güç haline getirirse ve egemen sınıf olarak eski üretim ilişkilerini zorla ortadan kaldırırsa, bu üretim ilişkileriyle birlikte sınıf karşıtlıklarının varoluş koşullarını, genel olarak sınıfları ve böylelikle bir sınıf olarak kendi egemenliğini de ortadan kaldırır. Sınıfları ve sınıf karşıtlıklarıyla birlikte eski burjuva toplumun yerini, birinin özgür gelişiminin herkesin özgür gelişiminin koşulu olduğu bir birlik alır.”

(Marx ve Engels, 1847–1848:31).

Bireylerin ekonomik, siyasi hak ve özgürlükleri Marksist devlet sistemlerinde ya hiç yoktur ya da önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. Mülkiyet, miras, sözleşme hakkı ve özgürlüğün bulunmadığı bir ekonomik sistem olan Marksizm esasen sakat ya da eksik bir ideoloji olarak doğmuştur. Sistem sadece uygulamada iflas etmiş değildir, aksine teori olarak da yanlışlanmıştır (Aktan, 2003b:96).

Genel özellikleri ve devleti ele alış şekli diğer iktisadi ekollerden son derece farklı olan Marksizm Lenin döneminde Rusya'da, Mao Tse Tung döneminde Çin'de uygulanmıştır.

2.5. Keynesyen İktisadi Yaklaşım

Klasik İktisadi Ekol, iktisadi dalgalanmaların geçici olduğunu, ekonominin her zaman kendiliğinden tam istihdamda dengede olacağını, bu yüzden devletin ekonomiye müdahale etmesine gerek olmadığını savunmuştur. Tam rekabet, ücret ve faiz esnekliği varsayımları gerçekleştiği takdirde ekonominin kendiliğinden ve sürekli olarak tam istihdama ulaşacağı bilinmektedir. Böyle bir durumda devletin ekonomiye müdahale etmesi yarardan çok zarara sebebiyet verecektir. Ancak 1929 Ekonomik Buhranı Klasik İktisadi Ekol'ün temel varsayımının geçerli olmadığını ortaya çıkarmıştır. Liberallerin buhranın sebeplerini açıklayamamaları ve buhrandan çıkış yolları üretememeleri Klasik İktisadi Ekol'ün tartışılmasına neden olmuş ve yeni arayışlara götürmüştür. Bu noktada müdahaleci devlet anlayışını savunan Keynesyen İktisadi Yaklaşım ortaya çıkmıştır.

John Maynard Keynes, maliye kuramının gelişiminde çok önemli katkılar sağlamış ve devletin ekonomik hayatta aktif rol almasının gerekliliğini kanıtlayarak

Klasik İktisadi Ekol'ün temel varsayımı olan görünmez elin ekonomiyi kendiliğinden düzeltereği anlayışının sona ermesini sağlamıştır.

Keynes'e göre, "toplumda milyonlarca insan kendi başlarına neleri tüketeceklerine ve ne şekilde yatırım yapacaklarına karar vermektedir. Bu süreç içinde görünmez elin otomatik olarak tam istihdamı oluşturacağını varsaymak gerçek dışı bir kör inançtır ve kör inançların bilimde yeri yoktur" (Öztürk, 2007a:31). Bu şekilde düşüncesini dile getiren Keynes devletin mutlaka ekonomide aktif olmasını savunmuş ve böylece Keynesçi paradigma ile devletin konumu ve işlevi bütünü ile değişmiştir.

Keynes, devletin kaynak dağılımda etkinliğin sağlanması, ekonomik kalkınmanın, fiyat istikrarının, tam istihdamın sağlanması ve gelir dağılımının adil hale getirilmesinde önemli role sahip olduğunu belirtmiştir (Aktan, 2003a:24). Keynes'i devlete bu görevleri vermeye iten temel neden ise liberallerin ileri sürdüğü ekonomik hayatın kendiliğinden düzeleceği düşüncesini reddetmesidir.

Keynes, "Para, Faiz ve İstihdamın Genel Kuramı"ⁱⁱ adlı kitabı ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Kitabı dünyanın, ekonomiye ve devletin toplumdaki yerine bakışını değiştirmiştir (<http://homepage.newschool.edu/het//profiles/keynes.htm>, 25.04.2010). Kitabın bu kadar etki yaratmasının sebebi yazıldığı dönemde dünya ekonomisinin içine girdiği krize önerdiği reçetelerle son vermesidir (Gül, 2008:75). Keynes bu çalışmasında liberallerin iddia ettikleri gibi ekonomik hayatın otomatik olarak tam istihdama ulaşamayacağını ve bu nedenle devletin müdahalesinin şart olduğunu savunmuştur.

ⁱⁱ John Maynard KEYNES, "The General Theory of Employment, Money and Interest".

Keynes ünlü kitabında, “tam istihdam ya da ona yakın bir durum geçici ve bir o kadar da seyrek bir durumdur” şeklindeki ifadesiyle tam istihdama ulaşmanın zorluğundan bahsetmiştir (Keynes, 1991:250). Bu nedenle devletin ekonominin tam istihdam noktasına taşınabilmesi için faiz oranlarını ayarlama, çeşitli yollarla talebi artırma gibi araçlarla ekonomiye müdahalesi şarttır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, Keynesçi paradigmanın amacı kapitalizmin yadsınması veya kapitalizmin yeni bir sistemle değiştirilmesi değil, bilakis sistemin çeşitli eksikliklerini gidererek sisteme işlerlik kazandırmaktır (Saylan, 2003:198).

Keynesyen yaklaşımın en önemli özelliklerinden birisi toplam talebe çok önem vermesidir. Keynes’e göre bir ekonomide üretim ve istihdam hacmi toplam talep düzeyine bağlıdır. Klasiklerin savunduğu gibi işsizliğin bireylerin cari ücretle çalışmayı istememelerinden yani iradi/isteğe bağlı olduğu varsayımına karşı çıkararak, işsizliğin yetersiz toplam talepten meydana geldiğini ve gayri iradi olduğunu, aşırı toplam talebin ise enflasyona neden olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle ekonominin istikrara kavuşması için toplam talebin doğru şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Ataç, 2009:9 ve Tekeoğlu, 1993:93).

Keynes, bir ekonomide tasarrufun her zaman iyi bir meziyet olmadığı düşüncesindedir. Bu düşüncesini de zenginlerin yoksullara göre daha fazla tasarruf yapabileceği, bu yüzden uzun dönemde gelir dağılımında bozulmaların meydana gelebileceği varsayımına dayandırmaktadır (Fusfeld, 1988:166). Bu nedenle gerekli durumlarda tasarruf yerine harcamayı önermiştir.

Klasik Ekol’ün temel dayanaklarından birisi Say yasasıdır. Say yasasına göre her arz kendi talebini yaratmaktadır. Bir mal üretilip piyasaya arz edildiğinde aynı miktarda talep de yaratılmış olmaktadır. 1929 Büyük Buhranının talep

yetersizliğinden meydana geldiğini düşünen Keynes Say yasasını reddetmiş ve Keynes’le birlikte “her arz kendi talebini yaratır” düşüncesi “her talep kendi arzını yaratır” şekline dönüşmüştür. Keynes Say yasasına karşı çıkararak satın alma gücü kılığının olabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca Say yasasında ileri sürülen gelirlerin hemen harcanacağı varsayımına karşı çıkararak elde edilen geliri bireylerin ve işletmelerin harcamak yerine tasarruf yapabileceklerini ortaya koymuştur (Galbraith, 2002:36).

Keynesyen İktisadi Ekol ile birlikte borçlanmaya bakış açısında da değişiklik meydana gelmiştir. Klasik İktisadi Ekol’ün kabul ettiği gibi borçlanmaya artık olağanüstü durumlarda ve istisnai olarak başvurmak yerine Keynes’le birlikte bütçe açığının giderilmesi, devletin gerçekleştirmeyi öngördüğü büyük yatırımlara finansman sağlayabilmek amacıyla borçlanmaya başvurulabileceği kabul edilmiş, borçlanma artık olağanüstü bir gelir olmaktan çıkarılmış, olağan gelir olarak görülmeye başlanmıştır (Akdoğan, 2009:113).

Liberal düşünürler devletin ekonomiye müdahale etmesini istemediklerinden, devletin müdahalesinin zorunlu olduğu durumlarda parasal araçlarlaⁱⁱⁱ müdahale etmesi gerektiğini savunmuşlardır. Keynes ise devletin ekonomiye müdahalesinin zorunlu olduğu düşüncesinden hareketle devletin parasal araçlar yerine maliye politikası araçlarını^{iv} kullanarak ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Keynes’i bu düşünceye iten durum ise Büyük Buhranın sebebi olarak

ⁱⁱⁱ Para Politikası Araçları: Açık piyasa işlemleri, döviz işlemleri, reeskont işlemlerinin tespiti, kredi tavanı, rezerv oranı tespiti ve selektif kredi denetimleri gibi araçlardır.

^{iv} Maliye Politikası Araçları: Kamu gelirleri politikası (vergi politikası), kamu harcamaları politikası, borçlanma ve borç idaresi politikası ve bütçe politikası gibi araçlardır.

gördüğü talep yetersizliği durumlarında parasal araçlarla talebi artırmanın mümkün olmadığını benimsemesidir.

Keynes ile birlikte devletin ekonomik ve sosyal sorumlulukları artmış ve bu durum yeni bir devlet anlayışını ortaya çıkarmıştır. Müdahaleci devlet ya da sosyal devlet olarak adlandırılabilen yeni devlet modeliyle birlikte devlet adalet, savunma ve güvenlik gibi asli görevleri yanında dışişleri hizmeti, işsizlikle mücadele, sosyal güvence ve konut sağlama, sağlık hizmetleri gibi görevleri de yüklenmeye başlamıştır. Alman iktisatçısı Wagner (1890)'ın kendi adıyla anılan Wagner yasası diğer bir ifadeyle kamu harcamalarının gelir içindeki payının sürekli artması yasası gereğince devletin görevleri ve üstlendiği sorumluluklar sürekli artmıştır (Kirmanoğlu, 2007:53).

1970'li yıllara kadar Keynesyen düşünce büyük ölçüde kabul görmüş ve devletlerce uygulanmaya çalışılmıştır. Fakat devletin artan sorumlulukları ekonomideki sorunları çözmesi gereken devleti zamanla sorun yaratan bir güç haline getirmeye başlamıştır. Ayrıca 1970'li yılların başı ile birlikte gözlemlenen enflasyon ve işsizliğin eş anlı hareketi diğer bir ifadeyle stagflasyonun ortaya çıkması Keynesyen düşüncenin sorgulanmasına ve ciddi eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur (Fisunoğlu ve Tan, 2009:49).

Keynesyen düşüncenin işsizlik ve enflasyonun eş anlı hareketini açıklamakta yetersiz kalması tekrar liberalizmi savunan iktisadi düşüncelerin gündeme gelmesine neden olmuştur.

2.6. Neoliberalizm ve Neoliberal Yaklaşımlar

1970’li yıllara gelindiğinde dünya o zamana kadar karşılaşılmayan yeni bir krizle baş başa kalmıştır. Daha önceki kriz durumlarında ya yüksek işsizliğe karşılık düşük enflasyon ya da düşük enflasyona karşılık yüksek işsizlik durumları yaşanmıştır. Fakat 1970’lerde yaşanan krizde her iki durum aynı anda ve yüksek oranlarda gerçekleşmiş ve dönemin en etkili ideolojisi olan Keynesyen Yaklaşım bu yeni krize çare bulamamıştır. Bu krizle birlikte Keynesyen Yaklaşımın güvenilirliği sorgulanmış ve Keynesyen politikaların krizden çıkış için yeterli olmayışı üzerine yeniden liberal politikalar gündeme gelmiştir.

Bu yönüyle, Neoliberalizm ideolojisi önce kavramsal boyutta ele alınmış, daha sonra ideolojinin temel özellikleri ve varsayımları ele alındıktan sonra Neoliberal Yaklaşımlar incelenmiştir.

2.6.1. Neoliberalizmin Kavramsal Analizi

Neoliberalizm kelimesi liberalizm kavramının önüne neo ön ekinin getirilmesiyle oluşturulmuştur. Liberalizmin kökeni, Latince “özgür” anlamına gelen “liber” kelimesinden gelmekte, neoliberalizm ise liberalizme getirilen “neo” ön eki ile “yeni özgürlük” anlamına gelmektedir.

Kavramsal analizi bu şekilde yapılabilen neoliberalizm ile ilgili literatürde çok sayıda ve birbirinden farklı tanımlar yer almaktadır.

Neoliberalizm, “kapital(izm)i korumak ve emeğin gücünü azaltmak amaçları doğrultusunda gelişen, kapitalizme özgü bir örgütlenmedir” (Saad-Filho ve Johnston, 2008:17).

Bir başka tanımda neoliberalizm, “*insanoğlunun refahının en iyi, bireysel girişim özgürlüklerini ve vasıflarını sağlam temellere dayanan mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretle karakterize edilen kurumsal çatı içinde geliştirmeyi hedefleyen bir politik iktisadi uygulamalar teorisidir*” (Harvey, 2005:2).

Bir diğer tanımda ise neoliberalizm, “piyasayı devletten, özel mülkiyeti kamu mülkiyetinden üstün tutan sistemdir” şeklinde tanımlanmıştır (Kozanoğlu ve diğerleri, 2008:67).

Literatürde neoliberalizm lehinde ve aleyhinde çok fazla tanım yer almaktadır. Yapılan tanımlamalarda dikkat çeken husus ideolojik düşüncenin neoliberalizm kavramını tanımlamada ön planda olmasıdır. Kişisel görüş liberal politikalara yakın ise neoliberalizm pozitif şekilde tanımlanırken, tersi durumda ise neoliberalizmin olumsuzluklarının ön plana çıkartılmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

2.6.2. Neoliberalizmin Temel Özellikleri ve Varsayımları

1929 Büyük Ekonomik Buhranı'nı liberal politikaların açıklayamaması ve liberal düşünürlerin buhrana çözüm üretememeleri üzerine Keynesyen Yaklaşım gündeme gelmiş ve önerdiği çözüm yolları ile buhrandan çıkılmasını sağlamıştır. Keynesyen Yaklaşım ile liberal düşünce etkisiz hale gelmiş ve ekonomide devletin varlığı tartışmasız olarak kabul edilmiştir. Keynesyen Yaklaşım doğrultusunda

devletler ekonominin içine girmiş ve ekonomiyi tam istihdam noktasına çekmeye çalışmışlardır.

1970’li yıllara gelindiğinde dünya yeni bir krizle karşı karşıya gelmiş, hem fiyatlar yükselmiş hem de ekonomik durgunluk neticesinde işsizlik artmıştır. Yaşanan yeni iktisadi durum enflasyonla işsizliğin eş anlı hareketi veya “stagflasyon” olarak adlandırılmıştır (Köymen, 2007:48–49).

Keynesyen anlayışa göre bir ekonomide hem işsizliğin hem de enflasyonun bir arada aynı anda gerçekleşmesi mümkün değildir. Keynesyen öğretilerde Phillips Eğrisi^v neticesinde her iki durumun birden yaşanmayacağı kabul edilmiştir. Fakat 1970’li yıllarda yaşanan gelişmeler bu analize uygun düşmemiş ve enflasyon ve işsizlik her ikisi birden yüksek oranlara ulaşmıştır.

Stagflasyon krizi Keynesyen İktisadi Yaklaşımın sorgulanmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur. Keynesyen Yaklaşımın krizi açıklamada yetersiz kalması tekrar liberal politikaların gündeme gelmesine ve Neoliberalizmin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Chicago Okulu’ndan Milton Friedman ve oluşturduğu grubun önderliğinde gelişen Neoliberal İktisadi Görüşler, 1970’lerin başlarından itibaren Amerika Bileşik Devletleri’nde Ronald Reagan ve İngiltere’de Margaret Thatcher tarafından uygulamaya koyulmuş ve az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru yayılarak gelişimini sürdürmüştür.

^v Phillips eğrisi analizi ile enflasyon ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu kabul edilmektedir. İşsizliğin artması durumunda daha düşük enflasyon, enflasyonun artması durumunda ise işsizliğin düşmesi beklenir.

Kamu kesiminin daraltılması ve ekonomide hâkim unsurun piyasa olması gerektiğini savunan Neoliberalizmin temel varsayımları şunlardır:

—Piyasanın hâkim rol oynaması ya da piyasa kuralı: Sermaye birikiminin önünde engel olan devletin yetki ve işlevlerinin daraltılması ve hür teşebbüsün önünün açılması,

—Sosyal hizmetlerin sağlanmasına yönelik harcamaların azaltılması: Eğitimden sağlığa tüm harcamaların devletin rolünün azaltılması düşüncesi çerçevesinde ortadan kaldırılması,

—Özelleştirme girişimleri: İktisadi etkinliğin sağlanması için devlete ait her türlü işletmelerin, bankaların, köprülerin v.b. yerli ve/veya yabancı özel sektör yatırımcılarına satılması,

—Toplum kavramının literatürden çıkarılması: Sorumluluğun bireysel sorumluluğa indirgenmesi ve herkesin ihtiyaçlarını karşılama konusunda bireysel sorumluluğa sahip olduğunun varsayılmasıdır.

Temel varsayımları bu şekilde sıralanabilen Neoliberalizm ile ilgili literatürde neoliberalizmi, liberalizmin yeniden canlanması olarak düşünenler ile neoliberalizmin liberal düşüncenin özelliklerini taşımakla birlikte yeni bir iktisadi yaklaşım olduğunu kabul edenler arasında fikir ayrılıkları bulunmaktadır.

Neoliberalizmin liberalizmin devamı olmadığını savunan düşünürlerden Thorsten ve Lie neoliberalizmi şu şekilde tanımlamışlardır: “*Neoliberalizmin kaynağı liberalizm olmasına rağmen onunla özdeş olmayan farklı bir ideoloji olarak algılanmalıdır. Neoliberalizm, genelde liberalizmle belli tarihi kökleri ve belli temel sözcükleri paylaşabilir. Ancak neoliberalizm daha çok liberalizm olarak tanımlanan*

ideolojiden farklı ve ona karşı bir ideoloji olarak görülmelidir. Neoliberalizm, serbest piyasa kapitalizmi ve birey hakları çerçevesinde tek bir unsura dayalı bir inançtır” (<http://folk.uio.no/daget/What%20is%20Neo-Liberalism%20FINAL.pdf>, 08.06.2010)

Neoliberalizmin liberalizmin uzantısı olduğunu düşünen Alkin (1992:457), bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Neoklasik düşünce sistemi klasik okulun uzantısıdır. Neoklasik iktisatçılar, klasik varsayımların ve eğilimlerin büyük bir kısmını sürdürmüşler ancak düşünceye bazı yeni katkılar da sağlamışlardır”.

Literatürde bu iki görüşü destekleyen fazla sayıda düşünür bulunmaktadır. Neoliberalizmin temel varsayımları ve özellikleri dikkate alındığında, özellikle devlete verilen görevler, neoliberalizmi liberalizmin yeniden canlanması olarak düşünmenin mümkün olmadığı söylenebilir.

Neoliberal Yaklaşımlar kamu kesiminin küçültülmesini ve devletin ekonomideki etkinliğinin azaltılmasını savunmaktadır. Bu doğrultuda devletin rolünün yeniden tanımlanmasını, kamu kesiminin daraltılmasını ve hizmet etkinliğinin artırılmasını savunmaktadır.

Neoliberal politikalar çerçevesinde devletin görev, sorumluluk ve örgütlenme biçiminde köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler arasında kaynak dağılımında kamu denetiminin kaldırılması, dış ticarete ilişkin kısıtlamaların kaldırılması, hızlı teknolojik gelişme ve yabancı yatırımların genişlemesi sayılabilir (Demir, 2003:101).

Neoliberalizm, günümüz ekonomilerinde yaygın bir uygulama alanı bulmuş ve hem ülke içinde hem de ülkeler arasında hâkim bir ideoloji haline gelmiştir. Arz

Ekonomisi ve Monetaristler ile başlayan, Rasyonel Beklentiler, Avusturya İktisat Okulu ve Anayasal İktisatçılar ile devam eden Neoliberal Yaklaşımlar kısaca şu şekilde özetlenebilir.

2.6.3. Neoliberal Yaklaşımlar

1970’li yıllarda yaşanan stagflasyon krizinin yaşanması ve Keynesyen Ekol’ün bu krizi çözememesi üzerine gündeme gelen Arz Ekonomisi ve Monetaristler ile başlayan Neoliberal Yaklaşımları, Rasyonel Beklentiler, Avusturya İktisat Okulu ve Anayasal İktisatçılar takip etmiştir.

2.6.3.1. Arz Ekonomisi

1947–1965 döneminde kâr oranlarındaki düşme sanayi üretiminde ve kapasite kullanım oranlarında düşmelere neden olmuştur. 1970’lerin ortalarından itibaren OPEC’in petrol fiyatlarını yükseltmesi yaşanan durgunluğun yanına bir de stagflasyon olgusunu eklemiştir (Ersoy, 2009:16). Yaşanan stagflasyon krizinin ardından tekrar liberal politikalar gündeme gelmiştir. Bunlardan birisi Keynesyen Yaklaşımın geçersiz olduğunu ve krizin arza verilecek önemle atlatılabileceğini savunan Arz Ekonomisi Yaklaşımıdır.

Arz ekonomisinin savunuculuğunu Arthur Laffer, David Stockman, Murray Weindenbaum, Paul C. Roberts ve Mizhael Boskin yapmışlardır. Arz Ekonomisi Yaklaşımı ile arza yönelik iktisadi ilkeler yeniden gündeme getirilmiştir (Öztürk, 2007a:49).

Arz ekonomisi taraftarları ana dayanağı talep olan Keynesyen görüşün yetersiz olduğunu ve Keynesyen anlayışta benimsendiği gibi ekonominin tam istihdama ulaşana kadar arzın pasif olduğu anlayışını reddetmişler ve ekonomide asıl önemli unsurun arz olduğunu iddia etmişler.

Devletin olabildiğince küçültülmesi, uluslararası sermayenin sınırlama olmaksızın serbestçe dolaşımı, özelleştirme, denk bütçe, vergi yükünün azaltılması ve pazarın işleyişi üzerindeki kontrol ve korumacılığın kaldırılması arz yanlı yaklaşımın temel ilkelerini oluşturmaktadır (Öztürk, 2007a:49).

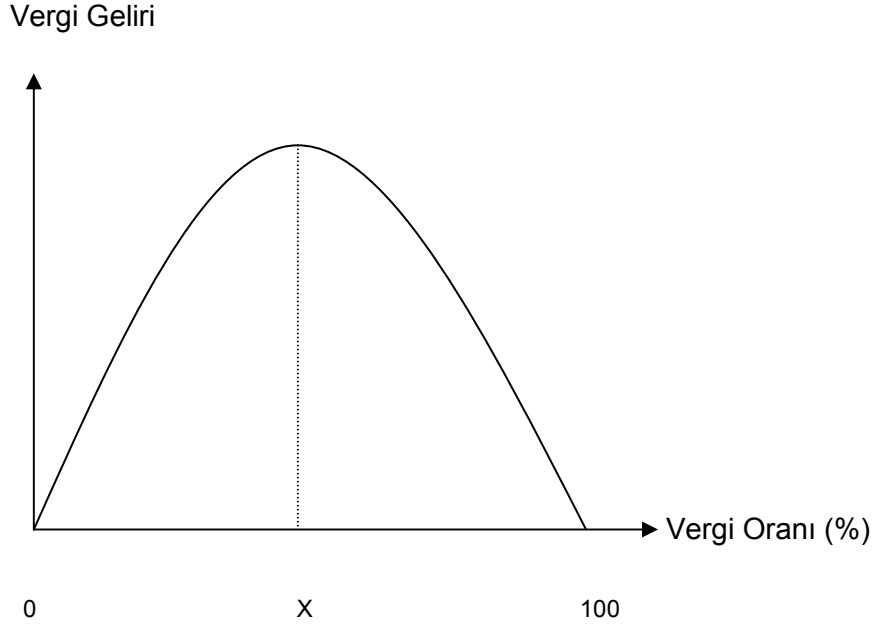
Arz ekonomisi başta ABD ve İngiltere olmak üzere çeşitli ülkelerde uygulanmıştır. 1975 yılında iktidara gelmiş olan Margaret Thatcher ve 1981 yılında ABD Başkanı olan Ronald Reagan arz ekonomisi yaklaşımının en büyük savunucuları olmuşlar ve ülkelerinde uygulamaya çalışmışlardır. Hatta Margaret Thatcher “there is no alternative” (başka alternatif yok) diyecek kadar yaklaşımı savunmuştur.

Arz ekonomisini savunanlar, Keynesyenlerin ileri sürdüğü gibi bir ekonomide uygulanan vergi azaltılması politikasının toplam talebi teşvik ettiği görüşünü benimsememektedir. Vergi azaltılması politikası kişileri çalışmaya, yatırıma, tasarrufa ve üretime teşvik ettiği için etkilidir. Yüksek vergi oranlarının ve transfer harcamalarının bir ekonomide verimli faaliyetlere girişmek açısından olumsuz etkileri olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşlerini de yüksek vergi oranları nedeniyle kişilerin vergiye tabi olmayan faaliyetlere yönelebilecekleri düşüncesine dayandırmaktadırlar (Ataç, 2009:22).

Arz yönlü iktisadı, “klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir” şeklinde tanımlayan Arthur Laffer, 1974 yılında Laffer Eğrisi olarak bilinen hipotezini ortaya koymuştur. Vergi oranları ile vergi gelirleri arasında kurmuş olduğu çaneğrili teorik ilişki “Laffer Eğrisi” olarak adlandırılmaktadır. Laffer hipotezine göre vergi oranları ile vergi gelirleri arasında doğrusal bir ilişki yoktur (Yamak,1996:27). Buna göre vergi indirimlerinin ekonomiyi canlandırarak vergi gelirlerini artıracaklarını ileri sürmektedir.

Laffer Eğrisi’nde vergi oranının % 0 ve % 100 olması durumunda vergi gelirlerinin sıfır olduğu kabul edilir. Vergi oranlarının sıfır olması durumunda gelir elde eden bireylerin vergi ödemesi söz konusu olmayacağı için devletin vergi gelirleri de sıfır olacaktır. Vergi oranlarının % 100 olması durumunda ise, fertler gelirlerinin tamamını vergi olarak ödemek zorunda kalacakları için çalışma ve gelir elde etme isteği ortadan kalkacak ve yine devletin vergi geliri sıfır olacaktır. Bu iki uç durum haricinde uygulanacak herhangi bir vergi oranında gelir elde edilmesi mümkün olacaktır.

Şekil 1.1: Laffer Eğrisi

Kaynak: Karabulut, 2006:371.

Şekil 1.1’de görüldüğü gibi herhangi bir X vergi oranında vergi gelirleri maksimuma ulaşacaktır. Sıfır vergi oranlarından, X vergi oranlarına kadar vergi oranlarındaki yükselmeler vergi gelirlerini artıracaktır. Fakat X vergi oranlarından sonra vergi oranlarındaki bir artış vergi gelirlerinin azalmasına neden olacaktır.

Laffer’in düşüncelerinden etkilenen arz yanlı iktisatçılar, vergi indirimleri sonucu üretim maliyetlerinin düşeceğini, üretimin artacağını ve böylece enflasyonla mücadelenin de mümkün olacağını savunmaktadırlar (İyibozkurt, 1997:259).

Ancak 1980’li yıllarda uygulanan arz ekonomisi beklenen etkiyi yaratmamış, hatta kimi ekonomik sorunlara yol açmıştır. Ekolün en büyük savunucularından

Ronald Reagan'ın ABD'sine bakıldığında arz ekonomisi yaklaşımının pek de başarılı olmadığı görülmektedir. Reagan'ın iktidarda olduğu dönemde işsizlik oranı 1932 yılından itibaren en yüksek seviyesine ulaşmış ve 1982 yılında % 11 düzeyine ulaşmıştır. Yoksulların sayısı 1979–1987 yılları arasında 8 milyona ulaşmış, bunun da 3 milyonunu çocuklar oluşturmuştur. Ayrıca, yoksulluk sınırı olarak kabul edilen gelirin yarısından daha az geliri olanların oranı, 1987'de, toplam yoksulların beşte ikisine ulaşarak son on yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu durum gelir dağılımına da yansımıştır. Gelir dağılımında en üst dilimde yer alanların milli gelirden aldıkları pay gittikçe artmış, fakat orta ve ortanın altı ile en düşük gelir gruplarının aldıkları paylar ise düşmüştür (Sallan Gül, 2006:247–250).

2.6.3.2. Monetarizm (Modern Miktar Teorisi)

Keynesyen iktisat politikalarına karşı çıkan iktisatçıların başında Chicago İktisat Okulu'nun kurucusu olarak kabul edilen Milton Friedman gelmektedir. Friedman 1940'lı yılların sonlarından itibaren yayınladığı birçok eserinde Keynesyen Yaklaşımı şiddetle eleştirmiş ve Keynesyen Yaklaşımına karşı para politikası araçları üzerinde durmuştur. Monetarizm, “üretim ve fiyatların belirlenmesinde birincil önemli faktörün para olduğunu savunan çağdaş iktisadi düşüncedir” (Aktan, 2004:165).

Monetaristler para arzı ile enflasyon arasında direkt bir ilişkinin olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre ekonomideki istikrarsızlığın ana nedeni düzensiz para arzıdır. Hatta 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın ana nedeninin de yanlış uygulanan para politikası olduğu fikrindedirler. Monetaristler, para arzındaki bir artışın kısa

dönemde üretimi etkileyeceğini ve milli gelirden kısa dönem için bir artış yaratacağını kabul etmektedirler. Ancak uzun dönemde para arzı artışının sadece fiyatlar genel düzeyini artıracaklarını vurgulamaktadırlar. Bu düşüncelerini de ekonomik birimlerin para arzı artışının enflasyona neden olacağını tahmin ettikleri için borç verilebilir fonların faiz oranlarını artıracaklarına ve bu durumun da enflasyon artışına neden olacağı fikrine dayandırmaktadırlar (Öztürk, 2007a:60).

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisini savunmakla birlikte Klasik İktisatçılardan farklı olarak ekonominin her zaman tam istihdamda denge düzeyinde olduğu fikrine katılmamaktadırlar. İnsanların daha iyi iş bulma ve işsizlik yardımlarından yararlanmaları neticesinde belli bir süre işsiz kalabileceklerini ve bu nedenlerle doğal işsizlik durumunun yaşanabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Milton Friedman'ın “*enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgudur*” iddiası monetarizmin temel felsefesini ortaya koymaktadır. Bu iddia doğrultusunda Monetarist düşüncede enflasyonun tek ve en önemli nedeni para arzı artışı olarak görülmekte ve çözüm olarak da para arzının bir kurala bağlı olarak sabit oranda artırılması önerilmektedir.

Friedman 1962 yılında yazdığı “Kapitalizm ve Özgürlük” adlı kitabında para arzının artırılması ile ilgili şu sözlere yer vermiştir:

“Benim şu anki tercihim, parasal otoritenin para stokunu belirlenen bir oranda artırmasına izin veren bir yasal düzenlemenin yapılmasından yanadır. Para stokunun yıllık artış oranı % 3 ile % 5 arasında bir oran olabilir... Önemle belirtmeliyim ki, bu önerim, paranın yönetiminde her zaman ve sonsuza dek geçerli olacak bir kural olarak görülmemelidir. Bizim şu an para konusundaki bilgilerimize göre en uygun kuralın bu olduğunu düşünüyorum.”

Para konusunda daha fazla bilgi sahibi olduğumuz takdirde, daha iyi kuralları da bulmamız mümkün olacaktır” (Aktan, 2004:178).

1970’lerde işsizlikle enflasyonun eş anlı hareketi, diğer bir ifadeyle stagflasyon krizinin yaşanması Phillips Eğrisi’nin sorgulanmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur. Phillips Eğrisi, enflasyonla işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu, yani birinin artması durumunda diğerinin azalacağını öngörmektedir. Ancak yaşanan stagflasyon krizi Phillips Eğrisi’nin varsayımlarını haklı çıkarmamış ve hem işsizlik hem de enflasyon yüksek oranlara ulaşmıştır.

Phillips Eğrisi’ni eleştiren monetarist iktisatçılardan Friedman, işsizlikle enflasyon arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve yüksek enflasyonun yüksek işsizliğe yol açacağını ileri sürmüştür (Ulusoy, 2004:224). Ekonomi bilimine yaptığı en büyük katkı tamamen yeni bir ekonomik model oluşturmak olan Friedman, Phillips Eğrisi’nin iki hata yaptığını belirtmiştir: Birincisinin nominal ücret kavramını ön plana alıp reel ücret kavramını göz ardı etmesi ve ikincisi ise temel bir kavram olan doğal işsizlik kavramını göz önüne almamasıdır (Parasız, 1996:131).

Monetarist düşünürler ekonomiyi istikrara kavuşturmak için para ve maliye politikaları kullanımının karşısındadırlar. Para politikalarına karşı oldukları 1975 yılında çağdaş Keynesyenler tarafından petrol fiyatlarının ekonomi üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmak için parasal genişleme önerdikleri zaman monetaristler bu öneriye uzun dönemde enflasyona neden olacağı gerekçesiyle karşı çıkmalarından anlaşılmaktadır. Monetaristler maliye politikasına da karşıdırlar. Çünkü pür bir maliye politikasının dışlama etkisi nedeniyle ekonomi üzerindeki etkisinin en az düzeyde olacağını ileri sürmektedirler. Monetaristler ekonomik istikrarı sağlamada

para ve maliye politikaları yerine para arzının sabit bir oranda artırılması gerektiğini savunmuşlardır (Ataç, 2009:17).

Monetaristler devleti ekonomik hayattan tasfiye etmekle birlikte devlete bir kısım görevler de yüklemişlerdir. Devlet, vatandaşlarının iç ve dış güvenliğini sağlamalı, adalet ve düzenin sürekliliğini sağlamalı, özel anlaşmalara uyulmasını ve rekabetçi piyasaların güçlendirilmesini ve para sisteminin kontrolünü amaçlamalıdır. Ayrıca bazı yüksek maliyetli veya dışsallık yaratan ve tüm toplumun yararına olan hizmetleri üstlenmelidir (Yay, 2001:205).

Monetaristlerin devleti ekonomik yaşamdan tamamen tasfiye etmeleri ve hatta sosyal yaşamın birçok alanında dahi devlete çok küçük görevler yüklemeleri günümüz şartlarında çok uygulanabilir olarak görülmemektedir. Çünkü piyasa ekonomisi çoğu durumda kendi başına pareto optimumu^{vi} sağlayamamaktadır. İşte böyle bir durumda devletin ekonomiye müdahalesi şart olmaktadır. Ayrıca devletin yerine getirmesi beklenen sosyal görevleri de olması nedeniyle monetaristlerin iddia ettikleri gibi devletin ekonomik ve sosyal alandan tasfiyesi olanaklı görülmemektedir.

2.6.3.3. Avusturya İktisat Okulu

Keynesyen yaklaşımı eleştiren ve Neoliberal Politikalar içinde önemli bir yere sahip olan iktisadi yaklaşımlardan birisi de Avusturya İktisat Ekolü'dür.

^{vi} En az bir kişinin refahını azaltmadan diğerininkini artırma imkânı kalmaması durumuna "pareto optimum" denir.

Avusturya İktisat Okulu'nun "resmi tarihi" diğerk bir ifadeyle ortaya çıkışı Carl Menger (1841–1921) ile başlar. Menger'in "Politik İktisadın İlkeleri" adlı kitabı yayınlaması ile Avusturya İktisadı iktisadi literatüre girmiştir. Ancak Avusturya İktisat Okulu adının duyulması Menger'in yazdığı ikinci kitap olan "Politik İktisat ve Sosyolojinin Problemleri" ile olmuştur (Yay, 2004:1).

Menger ile gündeme gelen ekole Eugen von Böhm-Bawerk ve Friedrich von Wieser katkı yapmışlardır. 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında Ludwig von Mises ile yaklaşım en parlak dönemine ulaşır. Daha sonra Keynesyen Ekol'ün zirveye ulaşması ile Avusturya İktisat Okulu "tarihin sayfaları arasına gömülür" (İmre, 2006:164). 1970 stagflasyon krizinin ardından yaklaşım tekrar gündeme getirilir ve 1974 yılında Friedrich August von Hayek'in Nobel İktisat Ödülü'nü almasıyla Avusturya İktisat Okulu tekrar etkili bir şekilde gündeme getirilmeye başlanmıştır.

Avusturya Okulu'nun esas kurucusu Carl Menger olmakla birlikte günümüzde bu okulun en bilinen isimleri L. Mises ve F. Hayek'tir. Avusturya İktisat Ekolü tüm sosyal ve ekonomik olaylara piyasa ekonomisi ilkelerinin uygulanması gerektiğini savunan bir iktisadi düşüncedir (Sallan Gül, 2006:46).

Avusturya İktisat Yaklaşımı diğerk Neoklasik ekoller gibi serbest piyasayı savunmakla birlikte Okul'un onlardan ayrılan önemli bir yanı vardır. Avusturya Okulu piyasanın kendiliğinden oluştuğunu, insan davranış ve değerlerinin ortaya çıkardığını ileri sürmektedir. Okul'un önemli savunucularından Hayek (1996:35) piyasayı, "kendiliğinden ortaya çıkan bir düzen" olarak tanımlamaktadır.

Avusturya Okulu ekonomide devlet müdahalesine karşıdır. Ekonominin tamamen serbest pazara bırakılmasını savunmaktadır. Avusturya Okulu İktisatçıları

devletin ekonomiye müdahalesini reddetmelerini de şu sebeplere bağlamaktadırlar: “Devlet müdahaleleri, verimsizdir, meşru değildir, irrasyoneldir, politikaların istikrarını bozar, zarar verir” (Sallan Gül, 2006:50).

Bu yaklaşıma göre devletin eşitliği ve gelir adaletini sağlama ekonomik refahı gerçekleştirme gibi işlevleri yoktur. Devlet müdahale etmezse ekonomide hareketlilik ve değişim neticesinde yoksulluk ortadan kalkar. Ayrıca bu tür işlevler kolektivist düşüncenin eseri olup, devlet müdahalesini içererek bireye zarar vermektedir (Öztürk, 2007a:80).

Avusturya İktisat Ekolü kişisel özgürlüğü sağlamanın yolunun devletin sosyal ve ekonomik alanlardan tasfiyesi olarak görmektedir. Ekolü savunular devletin müdahaleleri ekonomik istikrarı bozduğu gibi kişilerin bireysel özgürlüklerini de kısıtladığını savunmaktadırlar. Ekonomik istikrarı ve bireysel özgürlükleri sağlamak için tüm ekonomik ve sosyal alanlardan devlet tasfiye edilmeli ve tüm bu alanlar piyasaya bırakılmalıdır.

Bugün birçok iktisatçı Avusturya İktisat Okulu’nu savunmanın serbest piyasa ekonomisi taraftarı olmak ile aynı anlama geldiğini savunmaktadır. Hatta “Avusturyalı İktisatçı” kavramının serbest piyasa ekonomisini savunan birisi anlamına geldiğini söyleyenler de bulunmaktadır. (Aktan, 1994:39).

Temel özellikleri bu şekilde açıklanabilen Avusturya İktisat Ekolüne çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştirilerden birisi yakın zamanda Keynesyen iktisatçılardan Paul Krugman tarafından yapılmıştır. Krugman Avusturya İktisat Okulu’nu işsizlik olgusunu açıklayamaması nedeniyle eleştirmiştir. Krugman’ın eleştirisi şu şekildedir:

“Avusturya İktisadına göre, ekonominin küçüldüğü zamanlarda işsizlik, üretim yapısının değişimindeki sancılı süreç nedeniyle oluşur. Küçülme sırasında kaynaklar yatırım malları üretiminden tüketim mallarının üretimine kayarken insanlar işsiz kalır. Ancak bu ortaya hemen şu sorunun çıkmasına neden olur: Ekonomi büyürken, kaynaklar bu sefer tüketim mallarının üretiminden yatırım mallarının üretimine aktarılırken, yani üretim yapısında yine sancılı bir değişiklik yaşanırken, neden işsizlik ortaya çıkmaz?”

Bu soruyu sorduktan sonra Krugman şu şekilde devam etmektedir:

“Ekonomideki büyümeyi açıklarken, aslında Avusturyalılar, farkında olmadan Keynesyen’dirler. Yüksek talebin ekonomiyi büyüttüğünü iddia ederler ama bunun ekonominin neden küçüldüğü ile ilgili Avusturya İktisat Okulu’nu yanlışladığının farkında değildirler. Bu farkında olamama, bence Avusturyaluların ekonomik modellere karşı olan nefretinden kaynaklanıyor, çünkü bu nefret nedeniyle, iddialarındaki mantıksal açıkları göremiyorlar.”

Krugman gazeteye verdiği röportajın ardından kendisine yöneltilen eleştirileri şu şekilde cevaplandırmıştır:

“Tahmin ettiğim gibi, önceki yazımın altına yazılan yorumların birçoğu tabii ki yatırımlar artarken istihdam artar, küçülürken azalır; çünkü birinde ekonomi büyümekte diğerinde küçülmektedir şeklinde oldu. Ancak açıklamaya çalıştığım gibi ortada “tabii ki” denecek bir durum yok. Neden ekonomide yatırımların arttığı dönemler, ekonominin büyüdüğü; yatırımların azaldığı dönemler ise ekonominin küçüldüğü döneme denk gelir? Bunu Keynesyen bakış açısıyla açıklamak basit; ancak Avusturya İktisadının en önemli varoluş sebebi Keynesyen İktisada alternatif olmasıdır; ancak ben bu sorunla ilgili en ufak bir açıklama bile görmüş değilim. Avusturyaluların yaptığı şey şu: Kendi teorilerinin toplam talep denen bir şeyin varlığına ya da bunun istihdamı

etkilemesine açık kapı bırakmadığının farkında olmadan, ekonominin büyümesini ve küçülmesini toplam talebin artmasına ve azalmasına bağlamak. Bu haliyle Avusturyalılara kendi kendilerinden nefret eden Keynesyenler diyebiliriz” (Krugman, The Conscience of a Liberal, The New York Times, 7 Nisan 2010).

Avusturya İktisat Okulu devleti ekonomik ve sosyal alandan adeta tasfiye etmekte ve tüm sorumlulukların serbest piyasa ekonomisine bırakılmasını savunmaktadır. Ancak birçok kez görüldüğü üzere serbest piyasa ekonomisi başta gelir dağılımı olmak üzere birçok konuda başarısızlıklar yaşamaktadır. Böylesi durumlarda devletin müdahalesi olmaması durumunda toplumlarda gelir grupları arasında sorunlar çıkabilmekte ve bu durum da toplumların huzurunu bozmaktadır. Bu nedenlerle devletin ekonomik ve sosyal alanlardan tasfiyesi mantıklı ve uygulanabilir görülmemektedir.

2.6.3.4. Anayasal İktisat Yaklaşımı

Devletin gücünün ve yetkilerinin nasıl sınırlandırılabilceği ve nasıl sınırlandırılması gerektiğini inceleyen bir disiplin olarak tanımlanabilen Anayasal İktisat Yaklaşımı'nın başlıca öncüleri James M. Buchanan, Gordon Tullock, Robert Tollison, Richard Wagner ve Victor Vanberg'dir (Aktan, 2004:101).

Ekonomik ve politik birimlerin tercihlerini ve faaliyetlerini sınırlayan alternatif yasal, kurumsal ve anayasal kurallar bütünüün işleyiş özelliklerini açıklamaya çalışan Anayasal İktisat Ekolü, devletin yetkilerinin anayasal düzeyde sınırlandırılmaması durumunda, devletin ekonomideki rolünün giderek artacağını,

serbest piyasa ekonomisine yönelik devlet müdahalesinin bireysel özgürlükleri ortadan kaldıracığını ve bunun sonucunda da demokrasinin anlamını ve işlevini yitireceğini ileri sürmektedir (Öztürk, 2007a:85).

Anayasal İktisat, ekonomik ve politik birimlerin içinde faaliyet gösterdikleri hukuksal, kurumsal ve anayasal yapının ekonomik niteliklerini belirlemek amacıyla. Bir başka deyişle Anayasal İktisat, ekonomik ve politik süreçteki “oyunun kuralları” ile ilgilidir (Savaş, 1997:55–56).

Anayasal İktisat Ekolü’nde, devletin ekonomideki başarısızlığı uygulanan yanlış iktisat politikalarından doğabileceği gibi, bilgi eksikliğinden, uygulama hatasından, baskı ve çıkar gruplarının hükümet üzerindeki etkilerinden ya da politikayı belirleyen ve uygulayan kişi veya kişilerin çıkar endişesinden de kaynaklanabilmektedir (Savaş, 2000:127–128).

Anayasal Politik İktisat Teorisi’nin felsefi temellerini Sosyal Sözleşme Teorisi oluşturmaktadır. Sosyal sözleşme, toplumda birlikte yaşayan bireylerin, temel hak ve özgürlükleri ile toplumun içerisinde uyulması gerekli olan kuralları ifade etmektedir. İyi bir toplumsal düzenin temelleri, sosyal sözleşme içerisinde oluşturulmuş kural ve kurumlara dayalıdır. Anayasalar iyi bir toplumsal düzenin politik ve ekonomik ilkelerini açıklar. Sosyal sözleşme, anayasalar gibi belirli kurumlar oluşturmaz. Bunun yerine sosyal sözleşme, temel insani değerleri ortaya koymaya çalışır (Aktan, 2004:102).

Devlet, çeşitli sorumluluklara ve yetkilere sahiptir. Ancak bunların neler olması gerektiği ve sınırları büyük önem taşımaktadır. Anayasal iktisatçılar, devletin

görev ve sorumluluklarının çok açık ve net bir şekilde anayasada yer alması gerektiği fikrini taşımaktadırlar.

Anayasal İktisat anlayışı, siyasal iktidarların harcama, vergileme, para basma gibi yetkilerinin sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Eğer anayasada bu şekilde sınırlamalar olur ise, hem siyasi iktidarların keyfi uygulamaları sona erdirilecek hem de iktidarlara yol gösterici hükümler olacaktır.

Anayasal İktisat görüşünü savunanlar devletin ekonomik hak ve yetkilerinin anayasal düzeyde sınırlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu düşünceyle çeşitli hükümler içeren ekonomik anayasalar önermektedirler. Ekonomik Anayasa oluşturmanın devletin hak, görev ve sorumluluklarının anayasal düzeyde açık ve net bir şekilde sınırlanmasına yardımcı olacağı düşüncesinden hareket etmektedirler.

Ekonomik Anayasa ile devletin ekonomik güç ve yetkilerinin anayasal normlarla sınırlandırılması sağlanmaktadır. Anayasal İktisatçılar, devletin yetkilerinin anayasal düzeyde sınırlanmaması halinde devletin giderek büyüyeceğini ve bunun sonucunda ekonomik ve politik yapının giderek yozlaşacağını savunmaktadırlar.

Devletin büyümesini ve ekonomik ve politik yapının yozlaşmasını önlemek için oluşturulabilecek Ekonomik Anayasa'da şu maddelere yer verilebilmektedir:

Tablo 1.1: Ekonomik Anayasanın Kapsamı

Devletin “Ekonomik” Hak, Yetki, Görev ve Sorumlulukları	Bireyin “Ekonomik” Hak ve Özgürlükleri
<p>1. Devletin Ekonomik Hak ve Yetkileri</p> <ul style="list-style-type: none"> —Bütçe Yapma hak ve yetkisi —Vergileme hakkı ve yetkisi —Para yaratma hakkı ve yetkisi —Borçlanma hakkı ve yetkisi <p>2. Devletin Ekonomik Görev ve Sorumlulukları</p> <ul style="list-style-type: none"> —Kamusal malların arz edilmesi —Dışsal ekonomiler ve dışsal-eksi ekonomilerin düzenlenmesi —İçsel ekonomilerin söz konusu olduğu üretim faaliyetlerinde düzenleme yapılması —Rekabetçi piyasaların düzenlenmesi ve teşviki —Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması —Kaynak kullanımında ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması —Adil bir gelir ve servet dağılımının temini —Ekonomik istikrarın sağlanması —İşçi sağlığının korunması —Ödemeler bilançosunda denklik sağlanması ve ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi, vb... 	<ul style="list-style-type: none"> —Sosyal güvenlik hakkı —Sağlıklı yaşam hakkı —Eğitim ve öğrenim hakkı —Gelir dağılımının iyileştirilmesi hakkı —Tekellerden korunmayı isteme hakkı —Dışsal-eksi ekonomilerin ortadan kaldırılmasını isteme hakkı —Mülkiyet ve miras hakkı ve özgürlüğü —Tercih özgürlüğü —Üreticinin üretim faktörlerini serbestçe seçme ve kullanma özgürlüğü —Çalışma hakkı ve özgürlüğü —Gelir ve mal varlığını kullanma (tüketim, tasarruf, yatırım) hakkı, vb.....

Kaynak: Aktan, 1997:232.

Tablo 1.1. incelendiğinde, devletin başlıca ekonomik hak ve yetkileri; bütçe yapma, vergileme, para yaratma, borçlanma hak ve yetkileridir. Bireyin ekonomik hak ve özgürlükleri ancak devletin ekonomik hak ve yetkilerinin sınırlandırılması ile mümkündür.

Tablodan görülebileceği üzere bireylerin bazı ekonomik hak ve özgürlükleri bulunmaktadır. Sosyal güvenlik hakkı, sağlıklı yaşam hakkı, öğrenim hakkı, vb. bireyin ekonomik hakları devlete bir takım görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bireyin öğrenim hakkı, eğitim hizmetinin devletçe sunulması gibi.

Dikkat edilmesi gereken konu, tabloda verilen Ekonomik Anayasa'nın geliştirilmesi gerekmektedir. Tabloda hangi konuların Ekonomik Anayasa içerisinde düzenlenmesi gerektiği konusunda genel bilgiler verilmiştir.

Anayasal İktisat çeşitli eleştirilere uğramıştır. Bu eleştirilerin bir kısmı Anayasal İktisat Teorisi'nin uygulanmasının mümkün olmadığını dile getirirken, Anayasal İktisadın lehinde olan görüşler de bulunmaktadır.

Çağdaş demokrasilerin içine düştüğü politik ve ekonomik yozlaşmalara, yani Anayasal İktisadın tespitlerine katılan fakat önerilerine katılmayan Ergun Özbudun'a göre:

“Ekonomi politikalarının genel çerçevesinin katı anayasa kuralları ile belirlenmesi, siyasi partilere büyük ölçüde tek tip bir ekonomi politikası empoze eder. Siyasi partiler arasındaki görüş farklarının daha çok ekonomik politikalar alanında yoğunlaştığı düşünülürse, böyle bir anayasal kısıtlama partileri birbirine benzer ekonomik politikalar izlemeye zorlar; dolayısıyla partiler arası yarışmanın anlamı bir ölçüde ortadan kalkmış olur. Anayasal sınırlamalar

yüzünden programını tam uygulayamayan bir iktidar partisi, kolayca ve haklı olarak bu başarısızlığının sorumluluğunu anayasaya yıkabilir” (Özbudun, 1992:4).

Sevim Görgün Anayasal İktisadı şu şekilde eleştirmektedir:
“Anayasa'nın bir iktisadi plan kazanması, yalnız devletin iktisadi tercihlerini değil bireyin iktisadi özgürlüğünü de anayasaların sık sık değişmemesi ilkesi göz önüne alındığında gelecek kuşakları da kapsayacak şekilde sınırlar. Bu tür bir ekonomik düzeni, serbest piyasa ekonomisi olarak nitelemek mümkün değildir. İktisadi anayasa ancak kumanda ekonomilerinde uygulanabilir”
 (Görgün, 1992:151).

Anayasal İktisadın lehinde düşünce bildiren Vural Savaş,
“Anayasal Ekonomi” başlıklı makalesinde konuya şu şekilde yaklaşmıştır:
“Demokratik rejimin iki unsurundan biri “görüş ve düşünce ayrılığı” diğeri de “hoşgörü ve uzlaşma”dır. Bu unsurların bir arada bulunması, ancak konuların ilgililer arasında enine boyuna tartışılması ile mümkündür. Siyasal iktidarın ekonomik konularda isabetli kararlar alabilmesi, özel sektörün isteklerini ve ihtiyaçlarını doğru biçimde ve zamanında tespit edebilmesine bağlıdır. Böyle bir imkân, “Ekonomik ve Sosyal Konsey” adı ile oluşturulacak bir anayasal kuruluşla sağlanabilir. Böyle bir kurum, siyasi iktidarın hem yerinde kararlar almasına hem de anayasal sınırlar içinde kalmasına yardımcı olur” (Savaş, 1997:26).

2.6.3.5. Yeni Klasik Makroekonomi Yaklaşımı (Rasyonel Beklentiler Ekolü)

Yeni Klasik Makroekonomi Yaklaşımı, Robert E. Lukas, Thomas J. Sargent, Neill Wallece, John Muth gibi ünlü iktisatçılar tarafından geliştirilen Neoklasik bir ekoldür. Bu yaklaşımda kabul edilen en önemli varsayım rasyonel beklentiler kuramıdır. Bu nedenle yeni klasik makroekonomi yaklaşımının diğer bir adlandırılma şekli de rasyonel beklentiler ekolüdür.

Rasyonel Beklentiler Kuramı, ekonomi yazınında ilk kez John F. Muth'un bir makalesinde^{vii} yer almıştır. Ancak bu görüşün önem kazanması daha sonra Robert Lucas ve bu fikri benimseyen Thomas J. Sargent, Neill Wallece gibi ekonomistlerin bu konudaki çalışmaları ile olmuştur (Ataç, 2009:18).

Beklenti kavramı Keynes ve Monetaristler için de önemli olmuştur. Özellikle Monetaristlerin kullandığı uyumcu beklentiler olarak niteledikleri kavram kişilerin geçmişteki tecrübelerine dayanarak geleceğe ilişkin tahmin yapmalarınıdır. Yeni klasik ekonomistlerin rasyonel beklentiler kuramı ise uyumcu yaklaşımdan farklıdır. Yeni Klasikler kişilerin bugünkü davranışlarını belirleyen temel öğenin sadece geçmiş deneyimleri değil, aynı zamanda şimdiki ve gelecekle ilgili beklentileri olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Rasyonel Beklentiler Ekolü'ne göre hükümetlerin kısa dönemde bile, vergiler, harcamalar ve para arzı gibi araçları kullanarak milli gelir ve istihdam düzeyini değiştirme gücü yoktur. Çünkü bireysel karar alıcılar rasyonel bir şekilde hareket ettikleri için hükümetlerin yapmak istedikleri değişiklikleri önceden tahmin

^{vii} John F. MUTH, "Rational Expectations and the Theory of Price Movements."

ederler ve yapılacak değişikliklerin etkisiz hale gelmesini sağlarlar (Öztürk, 2007a:71–74).

Yeni Klasiklere göre halk, hükümetin politikalarına karşı hassastır, onları yakından takip etmektedir, sonuca göre değil, daha politikalar uygulanmaya başlamadan beklenen sonuçlara göre konumlarını değiştirmektedir. Dolayısıyla halkın hükümetin politikalarına olan tepkisi gecikmiş bir tepki değildir. Öyleyse devlet ekonomik çerçeveyi oluşturup akışı piyasa güçlerine terk etmelidir (Demir, 1997:95–96).

Yeni Klasiklere göre, fertler, işçiler ve firmalar, hükümetlerin politikalarına karşı son derece dinamik bir tutuma sahiptir. Onlar, alınan kararları dikkatle izledikleri gibi, bu kararların kendileri ve ülke ekonomisi üzerindeki etkilerini tahmin ederek, vaziyet almaktadır. Bunun sonucunda hükümetlerin uyguladıkları politika etkisini kaybetmektedir. Yeni Klasik İktisat Teorisinde, karar birimlerinin politikalar karşısında gelecekle ilgili beklentileri ve bu beklentilere göre hemen harekete geçecekleri varsayımı ağırlık kazanmış bulunmaktadır (Dinler, 2009:322).

Rasyonel Beklentiler Teorisi'nde, gerek para gerekse maliye politikalarına ihtiyaç duyulmadan başvurulmamalıdır. Gerekliyse öncelikle parasal tedbirlere başvurulmalıdır. Uygulanması gereken para politikası, kamu harcamalarının özel kesimin ekonomi içindeki payını azaltmayacak ve özel kesimin kararlarında sapmalar meydana getirmeyecek şekilde düzenlenmelidir (Eker ve diğerleri, 2005:81).

Klasik iktisatçıların kaynakların her zaman dengede olduğuna dair görüşleri rasyonel beklentiler teorisyenlerince kabul görmemiş, konu farklı açılardan

incelenmiştir. Onlara göre, istihdam ile üretim ve istihdam ile enflasyon arasında herhangi bir tercih yapılamaz. Bundan başka her düzeydeki enflasyonist açıkları gidermek ve ekonomide istikrar sağlamak amacıyla para ve maliye politikalarının da fazlaca bir uygulanma imkânı yoktur (Parasız, 1985:4).

Yeni Klasik Yaklaşım'ın Monetaristlerden ve Keynesyen Ekol'den ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Yeni Klasiklerin Monetaristlerden ayrıldığı nokta, Monetaristlerin savundukları ekonomi politikalarının kısa dönemde etkili olup, uzun dönemde etkisiz oldukları görüşünü kabul etmeyerek, kısa dönemde de, rasyonel beklentiler hipotezinin doğal sonucu olarak, özellikle maliye politikasının etkili olmadığını ileri sürmeleridir. Yeni Klasiklerin, Keynesyen Yaklaşım'a eleştirileri ise, Keynes'in ortaya attığı makroekonominin, mikroekonomik temellerden yoksun olmasıdır. Bu nedenle, makroekonomi, özel bir durum olan durgunluk ve işsizlik geçerli olduğunda, yani ekonomik konjonktürün belli bir aşamasında anlamlı olabilmesini eleştirmişlerdir (Ataç, 2009:19).

Rasyonel Beklentiler Ekolü'nün uygulanabilmesi için belli şartlar gerekmektedir. Öncelikle bireysel karar vericilerin gerekli bilgilere sahip olması gerekmektedir. Ancak günümüzde piyasaların özellikleri göz önüne alındığında bireysel karar alıcıların genellikle asimetric bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Piyasada olup bitenlerden alıcılar ve satıcılar zamanında bilgi sahibi olamamakta bu nedenle ekolün savunduğu bireysel karar vericilerin rasyonel hareket ettikleri hipotezi geçerli olamamaktadır.

Yeni Klasik Yaklaşımına çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Nobel Ekonomi sahibi Kenneth J. Arrow, Rasyonel Beklentiler Teorisi'ni şu yönlerden eleştirmiştir: İlk olarak Rasyonel Beklentiler Tezi'nde ekonomik birimler, ekonominin gelecek

dengesini analiz etme yeteneğine sahip, süper istatistikçiler olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, ekonomide menkul kıymetler piyasası etkin olarak çalışırken, mal ve emek piyasaları bu düzeyde etkin olamayabilmektedir. Tersine durum da geçerli olabilmektedir (Aktan, 2004:187).

2.7. Neo-Keynesyen Yaklaşımlar

John Maynard Keynes'in geliştirdiği, 1970'lere kadar uygulanan Keynesyen Ekonomi'ye stagflasyon krizi nedeniyle yöneltilen eleştirilere verilen cevaplar temelinde oluşan ve Neoklasik Okul'un mikro yaklaşımını bağdaştırmaya çalışan iktisadi yaklaşıma "Yeni Keynesyen Yaklaşım" adı verilmektedir. George Akerlof, N. Gregory Mankiw, Ben S. Bernanke, Lawrence H. Summers, Olivier J. Blanchard, Stanley Fischer, Bruce Greenwald, Edmund Phelps, David Romer, Joseph E. Stiglitz gibi isimler Neo-Keynesyen Ekol'ün ortaya çıkmasında önemli katkılar sağlamış isimler olarak sıralanabilir.

Neo-Keynesyenlere göre, ekonomideki karar birimlerinin kendi çıkarlarını gözetmeleri sonucu, varsayıldığı gibi arz-talep dengesinin otomatik olarak sağlanması mümkün değildir. Ayrıca, karar birimlerinin kolayca bilgilenmeleri söz konusu olmadığı gibi fiyatlar da piyasa dengesini sağlayacak şekilde hemen dengeye gelemeyebilir. Bu nedenle, ekonomide makro ekonomik dengesizliklerin yaşanması kaçınılmazdır (Dinler, 2009:323).

Piyasa Sistemi kendi haline bırakıldığında bir yanda işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik istikrarsızlıklar öte yandan adil olmayan gelir ve servet bölüşümü ortaya

çıkılmaktadır. Devletin yapması gereken bu olumsuzlukları giderecek ekonomik önlemleri almaktadır (Öztürk, 2007a:104–105).

Neo-Keynesyen Yaklaşım Neo Klasik Yaklaşım'ın varsayımlarını kabul etmemekte ve buna koşut olarak iki görüş arasında çeşitli farklar bulunmaktadır. Neo Klasik Yaklaşım piyasa ekonomisinin zayıflıklarını veri kabul ederek, makro sorunların nasıl aşılabileceğini araştırırken, Neo-Keynesyen Yaklaşım ortaya çıkan makro sorunların hangi mikro davranışların sonucu olduğunu belirlemeye çalışmaktadır. Neo-Keynesyenlerin çoğu bekleyişlerin rasyonel olduğunu varsaymaktadır. Bu varsayım Neo Klasiklerin makroekonomistler üzerindeki en önemli etkisidir (Ataç, 2009:26). Rasyonel Beklentiler Ekolünü kabul etmelerine karşılık Neo-Keynesyen model ile Neo Klasik model arasındaki en önemli ayrılık fiyatların belirlenmesiyle ilgilidir. Neo Klasik İktisat Modeli'nde firmalar tam rekabet ve eksik bilgi altında fiyatı veri alan konumdadırlar. Neo-Keynesyen Yaklaşım'da ise firmalar eksik rekabet (monopolle rekabet) şartları altında fiyat belirleyici konumdadırlar (Yıldırım ve diğeri, 2009).

Neo-Keynesyen Yaklaşım'a, "temiz olmayan piyasa" modeli de denilmektedir. Neo-Keynesyenlere göre piyasaların temiz olmamasının en önemli nedeni ücret ve fiyatların yapışkanlığıdır. Ücret ve fiyatların yapışkan olmasının birçok nedeni vardır. Uzun dönemli ücret sözleşmeleri, asgari ücret uygulamaları ve işsizlik sigortaları ücretlerin esnek olmasını engellemektedir. Fiyat yapışkanlıklarının da çeşitli nedenleri vardır. En önemli neden ise katalog/menü maliyetidir. Katalog maliyetleri birçok fiyatın niçin anında ayarlanmadığını açıklamaktadır. Fiyatların değiştirilmesi ve tüketicilerin yapılan değişiklikler konusunda bilgilendirilmesi belli

miktarda harcama yapılmasını gerektirmekte bu durum da katalog maliyetlerini oluşturmaktadır (Öztürk, 2007a:105–106 ve Ataç, 2009:26–27).

Neo-Keynesyenlere göre ekonomi istikrarsızdır, piyasalar kendi kendini otomatik olarak düzenleyemez. Bu dengesizlik, genellikle, üreticilerin monopol ve oligopol şeklinde örgütlenmesinden kaynaklanmaktadır. Dengesizlik üretim, yatırım, istihdam, fiyat ve mülkiyet üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktadır. İstikrarsızlığın kaynağı, ekonomide döngüler, motivasyon, bilgi yetersizliği ve fiyat mekanizmasını işlemez hale getiren sözleşmelerdir. Neo-Keynesyenlere göre devlet, harcama yaparak, vergi toplayarak ekonomide önemli etkiler yaratmaktadır. Ekonomik istikrar için devletin ekonomiye müdahalesi gerekli görülmektedir (Demir, 1997:84–86).

Neo-Keynesyen Yaklaşım Neo Klasik Yaklaşımına bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Makroekonomik politikaları yeniden ön plana çıkarmaya çalışan yaklaşım, gerçek dünyada karşılaştığımız sorunların çözümlerinin Neo Keynesyen politikalarla çözümlenebileceğini savunmaktadır.

2.8. Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı Yaklaşım, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin ekonomik bakımdan farklı olduğunu bu nedenle az gelişmiş ülkelerde uygulanacak kalkınma politikalarının farklı olması gerektiğini savunmaktadır.

Yapısalcılara göre az gelişmiş ve gelişmemiş ekonomiler tarımsal ürünlerin arz esnekliğinin az olması, dış ticaret dengesinin sürekli açık vermesi, ekonomik kurumların yetersizliği, parasal ve mali dengenin sağlanmasında yaşanan çeşitli

sorunlara sahiptir. Yapısalcıların, istikrara ilişkin politikaları enflasyonla sınırlı olmayıp, ekonomik büyüme ve kalkınma önerileriyle birleşmektedir. Bu özelliği ile Yapısalcı Ekol istikrarı sağlama ve kalkınmayı gerçekleştirme yönünden daha reformcu bir karaktere sahip bulunmaktadır (Ağcakaya, 2005:68–69).

Yapısalcı yaklaşım, refah devletini, 18. ve 19. yüzyıldan günümüze kadar olan süreçte Batılı ülkelerde olan hızlı sanayileşme ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan gereksinimlere bir yanıt olarak görmektedir. Refah devleti, ekonomik kriz sonucu ortaya çıkan koşulların işlevsel bir ögesi, bir ürünüdür. Refah devletinden yeni liberal anlayışa geçiş de, evrimsel bir dönüşümü ifadelendirmektedir (Sallan Gül, 2004:164).

Yapısalcı Kuram geleneksel dış ticaret kuramını reddetmektedir. Kuramın savunucuları, serbest ticaretin merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki dengesizliği gidermediğini aksine bu farkı daha da açtığını ileri sürmektedirler. Bu nedenle politika önerisi olarak kendine yeterli bir ekonomi kurma ve içe dönük ekonomik kalkınmayı önermektedirler (Öztürk, 2007a:92–94).

Yapısal Okul'un teorik varsayımları, birbirini tamamlayan iki temel çözümleneye dayanmaktadır. İlki özellikle S. Prebisch'in çalışmalarında geliştirilen, az gelişmiş ülkelerin dünya sistemi içindeki konumuna ilişkin çözümleneme, ikincisi ise C. Furtado ve O. Sunkel tarafından geliştirilen az gelişmiş ülkelerin içsel yapısına ilişkin çözümlenemedir. Prebisch, dış ticaret hadlerinin az gelişmiş ülkeler aleyhine işlediğini savunurken, Furtado daha çok kültürel bağımlılığın sonuçları üzerinde durmakta, Sunkel ise çok uluslu şirketlerin üçüncü dünya ülkelerine etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yapısalcılara göre, geleneksel dış ticaret kuramı geçersizdir ve az gelişmiş ülkelerin aleyhinedir. Yapısalcılar kendine yeterli bir ekonomi kurma ve içe

dönük bir ekonomik kalkınma stratejisi izlenmesini savunmaktadır (Öztürk, 2005:114–122).

Yapısalcı kuramlar yapısal sorunları daha çok teknik bir sorun olarak ele almaktadır. Liberaller kadar merkezi planlamaya karşı çıkmakta, yatırımlara ve sermaye birikimine önem verilmektedir. Yapısalcılar da pazar ekonomisini esas almakta ve buna ilaveten devletin denetimini de öngörmektedir. Bu nedenle Yapısalcılar, gerek Neo-Klasik ekoller gerekse de radikal çevrelerin eleştirilerine maruz kalmaktadır (Başkaya, 2000:73–75).

Yapısalcı Kurama göre az gelişmiş ülkelerin kalkınmada başarı sağlayabilmeleri için bir takım işlemleri yerine getirmeleri gerekmektedir: İlk olarak eşit olmayan uluslararası işbölümünden kopmaları gerekmektedir. Ayrıca, kapitalist ülkeleri taklit etmekten vazgeçmeleri gerekmektedir. Her ülke kendi olanakları, eğitim, kültür gibi özelliklerine uygun düşen malları üretmeli ve ticari ilişkilerde eşitliğe dayalı olarak hareket etmelidir. En önemli önerileri ise, yapısal kaynaklı bir sorun olması durumunda devletin etkin şekilde sorunlara müdahale etmesi gerektiğini savunmalarıdır.

2.9. Günümüz Devletine İlişkin Bir Değerlendirme

Devlet kavramına bakış açısının devletin ortaya çıkışından günümüze değin değişim gösterdiği görülmektedir. İktisadi ekollerin devleti ele alış şekillerinde içinde bulunulan dönemin ve bir önceki ekolün ortaya çıkardığı olumsuz koşulların fazlasıyla etkili olduğu görülmektedir. Merkantilistlerin dönemin özelliği gereği güçlü bir ulus devlet yaratmak adına sıkı korumacı bir devlet politikalarına

yönelmeleri ve ardından Merkantilist politikaların meydana getirdiği olumsuz durumların ancak tarafsız devlet anlayışla ortadan kaldırılacağını iddia eden Fizyokrasi bu durumu örnekler niteliktedir.

İnsanların yüzyıllardır devlet kavramını anlamaya ve açıklamaya çalışmalarına rağmen halen devletin ne olduğu ve hangi görevleri yerine getirdiğinin tam anlamıyla ortaya konulamaması devletin hayatımızdaki yerinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Gerçekten çok uzun yıllardır uğraşılmasına rağmen tartışmalarda bir uzlaşmaya varılamamasının ardında herkesin ve her görüşün devlete farklı görevler vermesi ve devletten beklentilerin her geçen gün değişmesi yatmaktadır.

Devlet anlayışında çok uzun yıllar Liberalizm olarak ifade edilen yaklaşım etkili olmuştur. Fakat uzun yıllar uygulanan bu ekol istenilen neticeyi vermemiş ve ardından devlet ekonomik ve sosyal hayatın içerisinde daha fazla yer almaya başlamıştır. Müdahaleci devlet yaklaşımı olarak da adlandırılan sistem yaklaşık 40 yıl uygulanmaya çalışılmış fakat yine istenilen sonuca ulaşamamıştır. Bu durumun ardından bir kesim tekrar liberal sistemin uygulanmasını isterken diğer kesimin müdahaleci devlet anlayışının uygulanmasına devam edilmesini istemiştir.

Günümüzde liberal ve müdahaleci kesim olarak adlandırılabilen iki düşünce sistemi arasındaki mücadele devam etmektedir. Mevcut durumda Neo-liberalizm olarak adlandırılan liberal sistemin hâkim rol aldığı görülmektedir. Bu sistem Smith önderliğinde gelişen Klasik İktisadi Ekolün temel özelliklerini benimsemekle birlikte, Smith'in geliştirdiği sistemin çeşitli olumsuzluklarını giderici çeşitli değişiklikleri de bünyesinde barındırmaktadır.

İçinde yaşadığımız dönemin en etkili düşünce sistemi olan Neo-liberalizm’de devlet, ekonomik ve sosyal hayatta ortaya çıkan tüm olumsuz durumların sebebi olarak görülmekte ve tekrar 1929 yılının öncesinde olduğu gibi ekonomik ve sosyal hayatın dışına itilmeye çalışılmaktadır. Ancak günümüzde uygulamaya konulan sistemin tarihte daha önce çok uzun yıllar denenmiş ancak başarılı olamamış bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Özellikle günümüzün gelişmiş ve ekonomik refah içerisindeki ülkelerin geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelere bu sistemi önermeleri ilginçtir. Çünkü günümüzün gelişmiş ülkelerinin mevcut durumlarına gelirken uyguladıkları yöntemlerin şu an önerdikleri gibi hiç de liberal anlayış çerçevesinde olmadığı bilakis devletçi politikalarla bu duruma geldikleri görülmektedir.

Devlet anlayışında geline en mükemmel noktanın sosyal devlet anlayışı olduğu ileri sürülebilmektedir. Sosyal devlette hem piyasa koşulları hüküm sürmekte hem de devlet insanların insan onuruna yaraşır bir hayat sürmelerine yardımcı olmakla görevlendirilmektedir. Modern devletin ulaştığı en son nokta olan sosyal devlet günümüzde çeşitli uygulamalarla hayatımızdan çıkarılmaya ve daha kötüsü devletin sadece sosyal niteliğinin değil, devletin tümüyle sosyal ve ekonomik alanın dışına itilmeye çalışıldığı görülmektedir. İnsanların uzun uğraşlar sonucu elde ettikleri ekonomik ve sosyal haklar sırf piyasa ekonomisinin yapısına uygun olmadığı gerekçesiyle ellerinden alınmaya çalışılmaktadır.

Günümüz devletine ilişkin ortaya koymaya çalıştığımız tespitler piyasa ekonomisine karşı bir düşünce yapısı içinde olduğumuz kanaatini uyandırmamalıdır. Pür piyasacı yaklaşımların yarattığı olumsuzluklar gibi pür devletçi anlayışın da çeşitli sakıncaları ortaya çıkardığı görülmüştür. Ancak görülmesi gerekenin devletin

ekonomik ve sosyal hayatta ortaya çıkan tüm olumsuzlukların sebebi olduğu, çağdaş anlayışta devlete yer olmadığı gibi sebeplerle devletin hayatımızdan tümüyle çıkarılmaya çalışılmasının son derece olumsuz durumlara neden olacağıdır.

Merkantilizmden günümüze değin değışen devlet anlayışının ortaya konulmasının ardından kamu ekonomisi-piyasa ekonomisinin karşılaştırılması bir sonraki kısımda ele alınmıştır.

3. KAMU EKONOMİSİ ve PİYASA EKONOMİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Kamu ekonomisinin kapsadığı hizmetler devlet denilen ve çeşitli kademede ve güçte organlardan meydana gelen kuruluşlar tarafından yürütülür. Özel ekonomi ise, özel tercihlerin hâkim olduğu, kişilerin bu tercihlerini piyasada fiyat işleyişi yoluyla gösterdikleri iktisadi faaliyet alanıdır.

Aşağıda öncelikle kamu ekonomisi kavramı ele alındıktan sonra kamu ekonomisi ve özel ekonomi ayrımı incelenecektir.

3.1. Kamu Ekonomisinin Doğuşu

Kamu Ekonomisi, devletin giderek ekonomiye girme zorunluluğu nedeniyle, önemli sorunlara çözüm getirmeye yönelik çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gelir dağılımının giderek bozulduğu, yoksulluk ve açlığın arttığı ve sosyal güvenlik hizmetlerinin kapsamının giderek genişlediği bir ortamda, piyasa ekonomisi sosyo-ekonomik sorunların çözümü konusunda son derece yetersiz kalmaktadır (Şener, 2008:2).

Kamu Ekonomisi kavramından önce 1950'li yıllara kadar Kamu Maliyesi kavramı kullanılmıştır. Çünkü Kamu Maliyesi o döneme kadar mali gaye ile sınırlı, kamu harcamalarının finansmanı ile ilgilenen iktisat alt dalı olarak algılanmıştır. Ancak 1950'lerden sonra Kamu Maliyesi'nin konusunu, vergilerin yanında kamu harcamalarının (sosyal malların), kamusal kaynak tahsis mekanizmasının (sosyal

seçimin), kamunun fiyatlandırma politikalarının ve özelleştirmenin de oluşturması yeni bir kavrama ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur (Akalin, 2000:1).

3.2. Kamu Ekonomisi Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Kamu ekonomisi, “toplum mal ve hizmetlerine olan talebi ifade eden toplumsal ihtiyaçların, devlet tarafından sağlandığı, siyasi ve idari organların kararları altında ve bütçe yoluyla organize edildiği iktisadi faaliyet alanıdır” (Edizdoğan, 2007:7).

Akalin (2000:2), kamu ekonomisi kavramını, “*sosyal malların (kaynak tahsislerinde piyasa mekanizmasının başarısızlığa uğradığı, piyasa mekanizmasının Pareto optimal kaynak tahsisinde başarısız kaldığı mallar) sağlanmasını, finansmanını ve kaynak tahsis mekanizmasını inceleyen iktisat alt dalıdır*” şeklinde açıklamıştır.

Piyasa ekonomisi toplumsal ihtiyaçları gideren kolektif mal ve hizmetleri üretememektedir; yarı kolektif olanları da optimum kaynak tahsisi açısından gereğince üretmekte yetersizdir. Bu nedenle, her toplumda, diğer bir deyişle toplumun organize şekli olan her devletin ekonomik yapısı içinde, piyasa ekonomisinin bazı hususlardaki imkânsızlığını ve yetersizliğini giderecek bir kamu ekonomisi kesimine ihtiyaç vardır (Nadaroğlu, 1981:48).

Kamu ekonomisi temel olarak, kişilerin kamusal ihtiyaçlarının etkin bir biçimde giderilmesi konusuyla uğraşır. Kamu ekonomisi genel olarak kaynak

ayırımı, istikrarın sağlanması ve gelir dağılımının adil olması gibi konularla ilgilenmektedir (Şener, 2008:7).

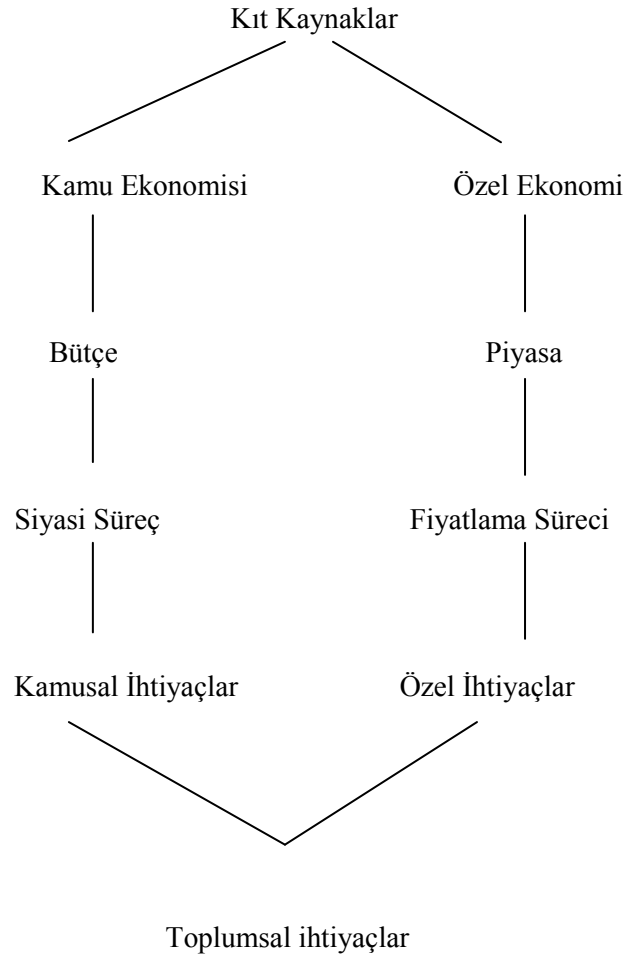
3.3. Kamu Ekonomisi ve Özel Ekonomi Ayırımı

Kamu ekonomisinde ve özel ekonomide kıt olan kaynakların saptanan amaca uygun, ölçülü ve etkin bir biçimde kullanılması temel amaç olmakta, toplumun ihtiyaçları için gerekli mal ve hizmetler değişik özelliğe sahip iki faaliyet alanından sağlanmaktadır. Bu faaliyet alanlarından özel tercihlerin ağırlığını hissettirdiği iktisadi faaliyet alanı “Özel Ekonomi” adını alırken, toplum tercihlerine göre yönetilen faaliyet alanına ise “Kamu Ekonomisi” denir (Edizdoğan, 2007:8).

Kamu ekonomisi, kamusal ihtiyaçların giderilmesi konusuyla uğraşmaktadır. Bu ihtiyaçları gidermede etkin olan siyasal süreçtir. İhtiyaçlar siyasi aktörlerce belirlenmekte ve bütçe aracılığıyla kişilerin kamusal ihtiyaçları giderilmektedir.

Özel ekonomide ise özel tercihler ağırlıkta olmaktadır. Özel ekonomi, özel tercihlerini kullanan ve kâr peşinde koşan üreticilerle, ihtiyaçlarına göre tüketimde bulunan tüketicilerden oluşmaktadır. Özel ekonomide seçim ve karar özel şahıslara aittir. Piyasa şartlarını ve üretimin devamını fiyat mekanizması belirler.

Şekil 1.2: Kamu Ekonomisi ve Özel Ekonomi Ayırımı

Kaynak: A.M. Sharp and B. F. Sliger, Public Finance, Aktaran: Nadaroğlu, 1981:70.

Şekilden görüldüğü üzere, toplumsal ihtiyaçların giderilmesinde kıt kaynaklar iki ekonomi arasında bölünmekte ve özel ihtiyaçlarla kamusal ihtiyaçların giderilmesinde kullanılmaktadır.

Kamusal ihtiyaçlar ile özel ihtiyaçlar arasındaki var olan diğer farklar şunlardır:

1. Kamusal ihtiyaçların giderilmesinde bunların genişlik ve yoğunluğuna siyasi organlar, özel ihtiyaçları gideren malların miktarını ise talep belirler.

2. Kamusal ihtiyaçların karşılanmasında alınan kararlar kanun şeklinde, özel ihtiyaçların karşılanmasında ise serbest olarak alınır.

3. Kamusal ihtiyaçlar kamu görevlilerince, özel ihtiyaçlar ise, bireyler ya da kurdukları kurumlarca giderilir.

4. Kamu ekonomisinde kamu yararı hâkim olduğundan kâr amaç değildir. Özel ekonomide bireysel yarar söz konusu olduğundan kâr ve kazanç ön plandadır.

5. Kamusal ihtiyaçlardan kişinin vazgeçmesi ya da vazgeçirilmesi düşünülemez. Özel ihtiyaçları gideren mal ve hizmetlerden ise her zaman vazgeçmek mümkündür.

6. Kamusal mal ve hizmetlerden yararlanma yapılan fedakârlıkla orantılı değildir. Özel ihtiyaçları gidermeye elverişli mal ve hizmetlerden faydalanma kişinin gelir düzeyine göre değişir.

7. Kamusal mal ve hizmetlerden topluca faydalandığından birimlere bölünemez. Özel ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerden herkes zevkine ve gelirine göre faydalandığı için birimlere bölünebilir.

8. Kamusal mal ve hizmetlerin topluma olan genel maliyeti hesaplanabilir fakat birim maliyeti hesaplanamaz. Özel ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin fiyatını ise birim fiyatı belirler.

9. Kamusal mal ve hizmetler, toplumu meydana getiren tüm vatandaşlara hep aynı biçimde sunulur. Zevklerdeki ayrılık ve gelir düzeyindeki farklılıklar piyasada özel malları ve hizmetleri çeşitlendirir.

10. Kamusal ihtiyaçların giderilmesinde devlet mali araçlar kullanır. Özel ihtiyaçların giderilmesinde ise bu çeşit özel araçlara başvurulmaz. İktisadi sistemin işleyişi ve fiyat süreci ile bu durum serbestçe yapılır.

11. Kamusal ihtiyaçları karşılamada kullanılan mali araçlardan vergi, bireyin gelirinden zorunlu aktarmalar yapma olanağı verir. Özel ihtiyaçları gidermede herhangi bir zorunluluk yoktur.

12. Kamusal hizmetleri yürüten örgütlerden şikâyette özel bir hukuki mekanizma ya da siyasi mekanizma harekete geçirilir. Özel ihtiyaçlar konusunda ise talebin kısılması yeterlidir.

13. Kamusal ihtiyaçları gideren kurumlar kanunla kurulmuş olup, özel bir hukuki rejime bağlıdırlar. Özel ihtiyaçları gidermeye elverişli mal ve hizmetlerin üretimi ise, genel hükümlere bağlıdır. Kamu düzeni bu genel hükümleri koymada ve uygulamada başlıca amaçtır.

14. Kamusal ihtiyaçları gidermeye elverişli mal ve hizmetlerin önemli bir kısmı devlet tarafından kurulmuş tekel niteliğine sahip kuruluşlarca üretilir. Özel ihtiyaçları gidermeye elverişli malların çoğunluğu, rekabete dayalı çeşitli firmalarca üretilir (Edizdoğan, 2007:10–11).

4. DEVLETİ EKONOMİYE ÇEKEN SEBEPLER

Piyasa ekonomisi liberal düşünce akımının öngördüğü bir ekonomik düzeni yansıtır. Ekonomik yapı kişilerden ve firmalardan oluşur. Piyasa ekonomisinde üreticiler kâr maksimizasyonu, tüketiciler fayda maksimizasyonu peşinde koşarlar (Nadaroğlu, 1981:46).

En az bir kişinin refahını azaltmadan diğerininkini artırma imkânı kalmaması durumuna “pareto optimum” denir. Piyasada tam rekabet şartları mevcutsa, pareto optimum koşullar yakalanabilmektedir. Ancak piyasa ekonomisi her zaman tek başına Pareto etkin dağılımı sağlayamamakta, kimi alanlarda ekonomik etkinliği sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Piyasanın pareto optimal ya da birinci en iyi kaynak tahsisini başaramaması durumuna “piyasa başarısızlığı” denilmektedir. Bir başka deyişle, kaynakların israf edilip halkın ulaşabileceği maksimum refah düzeyinden vazgeçme durumu piyasa başarısızlığı olarak adlandırılmaktadır (Akalin, 2001:67).

Piyasa başarısızlığı olması durumunda gelir dağılımı bozulmakta, ekonomik istikrar ve tam istihdam noktasında sorunlar baş göstermektedir. Tüm bu sorunlar ise devletin ekonomiye müdahale etmesinin gerekçesini oluşturmaktadır.

Piyasa başarısızlığına ve devletin ekonomiye müdahale etmesine yol açan dışsallıklar, kamusal mallar, aksak rekabet, asimetrik bilgi, risk ve belirsizlikler, fiyatların yapışkanlığı, negatif eğimli arz pozitif eğimli talep, arz ve talep arasında gecikme, gelirin hakça paylaşılamaması, yakınsama ıraksama sorunu, ekonomik istikrarsızlıklar gibi etmenler çalışmanın ikinci bölümünün konusunu oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

PIYASA BAŞARISIZLIKLARI

Alıcı ve satıcıların oluşturduğu mübadele ağı olarak tanımlanabilen piyasa bir kaynak tahsis mekanizmasıdır (Dinler, 2009:73). Bir başka ifadeyle, insan ihtiyaçları ile kaynaklar arasında bir eşgüdüm görevi üstlenip, hangi malın, ne kadar, kimin için, nasıl üretileceği ve bu kararların nasıl alınacağı sorularına cevap verir (Akalin, 2001:20).

Piyasa ekonomisinde üreticiler kâr maksimizasyonu, tüketiciler fayda maksimizasyonu peşinde koşarlar (Nadaroğlu, 1981:46). Smith'in önderliğinde gelişen piyasa ekonomisi, ekonomideki kaynakları dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın (özellikle devlet tarafından) en etkin ve faydayı maksimize edecek şekilde tahsis etmektedir. Bu nedenle piyasa ekonomisine herhangi bir müdahale etmek kaynakların tahsisini ve ekonomik gidişatı olumsuz yönde etkileyecektir.

Piyasa ekonomisi savunucuları ekonomide ortaya çıkan her türlü sorunun piyasada mevcut olan görünmez el tarafından çözüleceğini ileri sürmüşlerdir. Bu görüş neticesinde piyasa ekonomisi çeşitli ülkelerce 1929 yılına kadar uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak 1929 yılında dünya büyük bir ekonomik sorunla karşılaşmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı olarak adlandırılan ekonomik krizi piyasa ekonomisi çözememiştir. Krizin sebeplerini ve krizden çözüm yollarını bulamaması nedeniyle piyasa ekonomisi eleştirilmiş ve yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. Krizin Keynes önderliğinde devlet müdahaleleriyle atlatılması üzerine piyasanın görünmez eli varsayımı geçersiz hale gelmiştir.

Piyasanın her zaman tam rekabet şartlarını gerçekleştiremediğinin anlaşılması üzerine piyasanın yetersiz kaldığı veya piyasanın başarısız olduğu durumlar gündeme gelmeye başlamıştır. Kaynakların israf edilip halkın ulaşabileceği maksimum refah düzeyinden vazgeçme durumu piyasa başarısızlığı olarak adlandırılmaktadır. Piyasa başarısızlıklarının çok çeşitli sebepleri vardır. Bireyin davranışlarının diğer bireylerin refahlarını olumlu veya olumsuz olarak etkilemesi olarak ifade edilen dışsallık durumlarında, piyasanın üretiminde yetersiz kaldığı kamusal mal ve hizmetlerin üretim ve sunumunda, tam rekabet şartlarının gerçekleşmediği durumlarda piyasa başarısız olmaktadır. Üreticilerin ve tüketicilerin piyasada cereyan eden her türlü gelişmeden haberdar olmayıp asimetrik bilgiye sahip olmaları, piyasalarda çeşitli risk ve belirsizlik durumlarının olması, arz ve talebin dengelenmesi için belli bir süreye ihtiyaç duyulması, ücret ve fiyatların yapışkanlığı, başkalarından geri kalmama (bandwagon etkisi), snop etkisi ve Veblen etkisi ile negatif eğimli olması gereken talebin pozitif eğim alması, gelir etkisinin ikame etkisinden büyük olması nedeniyle arzın negatif eğim kazanması, piyasanın geliri hakça paylaştıramaması, ekonomide dönem dönem yaşanan ekonomik krizler piyasanın başarısızlığa uğradığı diğer konulardır.

Bu bölümün konusunu piyasa başarısızlığına ve devletin ekonomiye müdahale etmesine yol açan dışsallıklar, kamusal mallar, aksak rekabet, asimetrik bilgi, risk ve belirsizlikler, ücretlerin ve fiyatların yapışkanlığı, negatif eğimli arz pozitif eğimli talep, yakınsama ıraksama sorunu, arz ve talep arasında gecikme, gelirin hakça paylaşılamaması, ekonomik istikrarsızlıklar gibi etmenler oluşturmaktadır.

1. DIŞSALLIKLAR

Bir bireyin davranışlarının diğer bireylerin refahlarını olumlu ya da olumsuz etkilemesi, toplumsal yaşamın kaçınılmaz özelliklerindedir. Bu anlamda dışsallıklar toplumsal yaşamın dinamiklerini oluşturmaktadır. İktisadın işleyişinde birçok dışsallık meydana gelmektedir. Ancak bir dışsallığın kamu ekonomisi alanına girmesi için piyasa işleyişi ve fiyat mekanizması içinde fiyatlara yansımaması gerekmektedir (Kirmanoğlu, 2007:153).

Hizmet planlaması, fayda-maliyet ilişkileri ve etkinlik açısından dışsallıklar büyük önem taşımaktadır. İlk kez Knut Wicksell tarafından 1896'da ele alınan dışsallık, izlenmesi ve belirlenmesi zor bir konudur (Akdoğan, 2009:54).

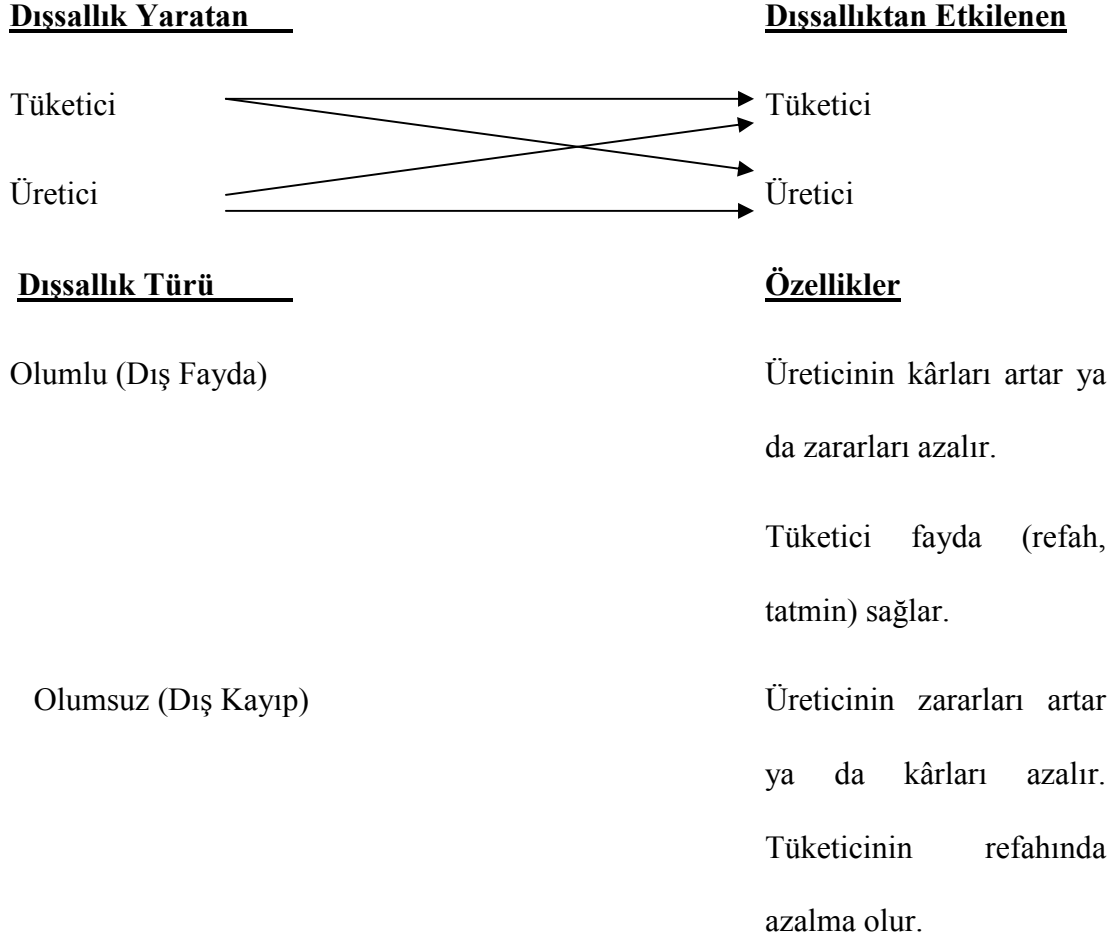
Dışsallıklar, üreticilerin ya da tüketicilerin aldıkları kararla, ekonomideki diğer üretici ya da tüketicileri, piyasa fiyatı dışında, olumlu veya olumsuz etkilemeleridir. Dışsallık, bir karar biriminin bir başka karar birimine sağladığı fiyatlandırılmayan yarar veya yüklediği maliyettir (nsal, 2004:521). Bir başka tanımda, bir karar biriminin bir başka karar birimine doğrudan sağladığı yarara veya doğrudan yüklediği maliyete dışsallık (externality) denir (ztrk, 2007a:127). Bir dışsallığın ortaya çıkması için bir ekonomik ajanın faaliyetinin, diğerinin refahını yani kârını veya fayda düzeyini; piyasa mekanizması, kısacası piyasa fiyatları dışındaki bir yoldan etkilemesi gerekmektedir (Akalin, 2000:119).

Dışsallıklar retimde dışsallık ve tüketimde dışsallık olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Üretim ve tüketimde ortaya çıkan dışsallıklar pozitif olabileceği gibi negatif de olabilmektedir. Bir firmanın bir başka firmaya veya tüketicie doğrudan sağladığı yarara üretimde pozitif dışsallık (positive externality in

production); bir firmanın başka bir firmaya veya tüketiciye doğrudan yüklediği maliyete ise üretimde negatif dışsallık (negative externality in production) denir. Petrol araması yapan bir kuruluşun, belli bir alanda petrol bulması sonucunda diğer araştırmacı kurumlara değerli ve kullanışlı bilgiler sunması üretimde pozitif dışsallığa, bir balıkçının oltasını avlama bölgesine sarkıtması sonucunda diğer balıkçıların avlanmalarını güçleştirmesi üretimde negatif dışsallığa örnek olarak gösterilebilir. Bir tüketicinin bir başka kişiye veya firmaya doğrudan sağladığı yarara tüketimde pozitif dışsallık (positive externality in consumption); bir tüketicinin bir başka kişiye veya firmaya yüklediği maliyete ise tüketimde negatif dışsallık (negative externality in consumption) denir. Eğitimli insanların yasalara daha saygılı olması tüketimde pozitif dışsallığa, sigara içen kimselerin diğer kişilere yüklediği maliyetler ise tüketimde negatif dışsallığa örnek olarak verilebilir. (Akdoğan, 2009:58–60 ve Öztürk, 2007a:127).

Dışsallıklara üçüncü kişi etkileri de denir. Dışsallıklardan işlemin esas odağındaki kimseler de etkilenmektedir. Dışsallıkların bazı özellikleri Şekil 2.1. gösterilmiştir.

Şekil 2.1: Kaynağına ve Etkilenene Göre Dışsallıklar

Kaynak: Edizdoğan, 2007:25.

Şekil 2.1.'de görüldüğü gibi dışsallıklar üreticiden veya tüketiciden kaynaklanabilmektedir. Ayrıca üretim ve tüketimden doğan fayda ve maliyetlerden üreticiler ve tüketiciler etkilenebilir. Bu nedenle dışsallık üretim ve tüketim dışsallığı olarak sınıflandırılabilir. Her iki dışsallık türü üreticileri veya tüketicileri bazı durumlarda ise her ikisini birden etkileyebilmektedir.

Dışsallıkların varlığında, piyasanın gerçekleştirdiği kaynak dağılımı etkinliğini yitirebilmektedir. Kişiler neden oldukları negatif dışsallıkların bütün maliyetlerini taşımadıklarından bu faaliyetleri aşırı miktarda yapmak isteyecekler, pozitif dışsallık meydana getiren faaliyetlerin bütün faydalarını tatmadıklarından, bu faaliyetlerden az miktarda yapmaya çalışacaklardır (Stiglitz, 1994:93). Bu şekilde bir piyasa başarısızlığı olarak kabul edilen dışsallıkların olması durumunda devletin müdahale etmesi gerektiğini savunanlar olmakla birlikte, devletin müdahalesi olmaksızın sorunun piyasa tarafından çözülebileceğini savunanlar da bulunmaktadır.

Dışsallıklara karşı devletin yapması önerilen en temel çözüm, negatif dışsallık durumunda vergi alması ve pozitif dışsallık durumunda ise sübvansiyon yapmasıdır. Negatif dışsallıkların içselleştirilmesini sağlamak için, neden olunan maliyete eşit bir miktarda vergi konulması Pigou Vergisi olarak adlandırılmaktadır. Bu vergi sayesinde devlet, dışsallık yayan taraflar ile dışsallıktan etkilenen taraflar arasında bir gelir transferi yapmaktadır. Negatif dışsallık durumlarında devlet vergiler alabileceği gibi negatif dışsallık yaratan faaliyeti yasaklayabilir, kirlilik yaratan faaliyetin firma düzeyinde engellenmesini sağlayabilir, firmalara pazarlanabilir kirletme hakları verebilir ve negatif dışsallığın içselleştirilmesini sağlayabilir.

Dışsallıklara piyasa çözümünü öneren Coase, dışsallık yaratan ve dışsallıktan etkilenen tarafların karşılıklı anlaşmaları ve mülkiyet haklarının dağılımına bağlı olarak bir tarafın diğer tarafa tazminat ödemesi yoluyla dışsallığın ortadan kaldırılabileceğini ileri sürmüştür. Fakat Coase'nin teoremi dışsallıktan etkilenen tarafların az sayıda olması ve mülkiyet haklarının hangi tarafta olduğunun tam olarak tespit edildiği durumlarda uygulanabilmektedir (Kirmanoğlu, 2007:158–163)

2. KAMUSAL MALLAR

İnsanlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli mal ve hizmetleri talep ederler. Talep edilen bazı mal ve hizmetler (özellikle kamusal mal ve hizmetler) fiyatlandırılmadıkları için veya piyasada sunumunun kârlı olmaması gibi nedenlerle piyasa mekanizması tarafından sunulamamakta ve piyasa aksaklıkları olarak ifade edilen durum ortaya çıkmaktadır.

Kamusal mal kavramı ilk kez Ferrara, Maffeo Pataleoni, Enrico Barone, Ugo Mozzola gibi Kıta Avrupası iktisat ve maliyecilerince incelenmiştir. Ancak kamusal mallar konusu bugünkü anlamıyla ilk kez 1954 yılında yayınladığı makalesiyle^{viii} Paul A. Samuelson tarafından ele alınmıştır (Aktan ve diğerleri, 2006:18). Samuelson kamusal malı “bireylerden herhangi birinin tüketimi nedeniyle, diğerlerinin aynı malı tüketme olanağında herhangi bir azalışın olmadığı, birlikte ve eşit biçimde tüketilen mal ve hizmetler” olarak tanımlamıştır (Öztürk, 2007a:118).

Kamusal mallar özel mallardan farklı özelliklere sahiptir. Özel mallar faydası bölünebilen, bedel ödemeyenlerin tüketimden dışlanabildiği ve talebinin piyasa koşullarında belirlenebildiği mallardır. Kamusal mallar ise, tüketimden dışlamanın mümkün olmadığı, faydasının bölünemediği ve bu nedenlerle talebinin piyasa koşullarında belirlenemediği mallardır.

Kamusal mal ve hizmetler toplumun ortak nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir. Hangi mal ve hizmetlerin kamusal nitelik taşıdığı, kamu hizmetlerinin neler olduğu ve kim tarafından yerine getirildiği siyasal iktidarlar

^{viii} “The Pure Theory of Public Expenditure”

tarafından kararlaştırılmaktadır. Devletin yüklenmiş olduğu görevlerin değişimine bağlı olarak kamusal mal ve hizmetler de çeşitlenmektedir (Öztürk, 2007b:38).

Kamusal/sosyal mal ve hizmetlerin sınıflandırılması mutlak ve kesin olmayıp, piyasa koşulları ile teknolojinin durumuna bağlıdır (Akalin, 2000:54). Bu nedenle her geçen gün kamusal mal ve hizmetlerin yapısı değişmekte, kimi yeni mal ve hizmetler kamusal niteliği kazanırken, kimi mal ve hizmetler ise çeşitli nedenlerle kamusal niteliğini yitirmektedir.

Kamusal mallar; tam kamusal mallar (pure public goods), yarı kamusal mallar (impure public goods), erdemli mallar (merit goods), küresel kamusal mallar ve klüp malları olmak üzere sınıflandırılabilir.

2.1. Tam Kamusal Mallar

Devlet tarafından üretilmezler ise başka türlü üretilmeyecek nitelikte olan mallar tam kamusal mallardır. Tam kamusal mallar öncelikle genel olarak açıklanmış ve bölünmezlik, birlikte tüketim, fiyatlandırılmama, tüketimde rekabetin olmaması, bedel ödemeyenlerin tüketimden dışlanamaması, dışsal ekonomiler yaratması gibi çeşitli özellikleri açıklanmıştır.

2.1.1. Genel Olarak Tam Kamusal Mallar

Tam kamusal mal ve hizmetler eğer devlet tarafından üretilmezler ise başka türlü üretilmeyecek niteliktedirler (Akdoğan, 2009:41). Öyle ki, devletin sosyal ve

ekonomik hayata müdahalesini kesinlikle benimsemeyen liberal görüş bile bu mal ve hizmetlerin devlet tarafından üretilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Tam kamusal mallara olan talep belli olmadığından ve bu mal ve hizmetlerin faydası bireysel boyutta ölçülemediği için tam kamusal mal ve hizmetlerin üretimi piyasa tarafından gerçekleştirilememektedir. Ulusal savunma, adalet, güvenlik ve diplomasi gibi hizmetler tam kamusal mal/hizmet olmaları nedeniyle sunumları devlet tarafından yerine getirilmektedir.

Tam kamusal mallar herkes tarafından eşit bir şekilde tüketildiğinden ve ödemede bulunmayanların dışlanamadığı için finansmanına bireyler katılmak istememektedir. Bu nedenle piyasa bu tür malların üretiminde başarısızlık yaşamaktadır. Tam kamusal mallar sahip oldukları özellikler nedeniyle bütçe ile finanse edilmektedir.

2.1.2. Özellikleri

Tam kamusal mallar bölünememe, dolayısıyla tüketimde rakip olamama, tüketimden dışlanamama özelliklerine sahip olan, kolektif tüketime konu olan, bedel ödemediği herkesin yararlandığı mallardır (Doğan, 1993:11).

Tam kamusal mallar, bölünmezlik, birlikte tüketim, fiyatlandırılmama, tüketimde rekabetin olmaması, bedel ödemeyenlerin tüketimden dışlanamaması ve dışsal ekonomiler yaratması gibi çeşitli özelliklere sahiptir.

2.1.2.1. Bölünemezlik

Tam kamusal mal ve hizmetlerden bireyler eşit şekilde faydalanmaktadır. Fakat bu eşitlik herkesin aynı oranda kamusal mal ve hizmetlerden faydalandığı anlamına gelmemektedir. Tam kamusal mallardan kimin ne kadar faydalandığı belirlenemediği için kamusal mallar fiyatlandırılmamaktadır. Bireyler arasında faydası bölünemeyen tam kamusal hizmetleri karşılamak için kaynakların bireyler arasında dağılımı siyasal iktidarlarca belirlenmektedir (Öztürk, 2007b:55).

Bir malın bölünmezlik özelliği, o malın bireyler tarafından ayrı ayrı değil, beraberce tüketilmesi anlamına gelmektedir. Toplum oluşturulan bireylerden her biri, bu malların üretilmesi için gerekli finansmana gönüllü olarak katılsa da katılmasa da, hizmetten yararlanabileceklerdir. Tam kamusal malların özelliği gereği, tüm bireyler bu mallardan eşit şekilde faydalanmaktadır (Edizdoğan, 2007:20).

2.1.2.2. Birlikte Tüketim

Özel malların bireylerin tarafından tek tek tüketilmesine karşın, kamusal mallar fertler tarafından birlikte tüketilir. Bölünemezlik özelliği nedeniyle üretilen bir kamusal mal, herkes için üretilir (Durmuş, 2006:71).

Özel mallarda bir kişinin tüketimi diğer kişinin fayda fonksiyonunda herhangi bir değişime neden olmaz. Kamusal mallarda ise, bir kişinin kamusal mal tüketimi diğer kişinin fayda fonksiyonunda değişime neden olur. Örneğin, bir kişinin bulaşıcı hastalıklardan korunmak için aşı yaptırması sonucu hem kendisi bulaşıcı hastalıklardan korunacağı gibi diğer insanları da olası salgınlardan

koruyabilmektedir. Bu durum kamusal malın birlikte tüketim niteliğinin bir sonucudur (Şener, 2008:54).

2.1.2.3. Fiyatlandırılmama

Özel mallarda, tüketici ihtiyaçlarının belirlenmesinde, belirlenen ihtiyaçların giderilmesinde ve üretim örgütlerinin izleyeceği politikaların belirlenmesinde fiyat mekanizmasının büyük fonksiyonu bulunmaktadır. Üretim faaliyetlerinin üreticiye ve tüketimin ise tüketiciye yararı özel maliyet-fayda analizleriyle belirlenmektedir. Tüketiciler, özel malları üretenlere ödemelerini, bu malları almaları karşılığı olarak isteğe bağlı bir şekilde yapmaktadırlar (Akdoğan, 2009:45).

Kamusal mallarda ise, kamusal malların sağladığı fayda ortak olduğundan ve faydanın bölünüp pazarlanamamasından dolayı bunlara piyasadaki fiyat mekanizması uygulanamamaktadır. Bireylere sağladıkları faydalar ölçülemediğinden piyasada alınıp satılmaları söz konusu olmamakta ve fiyatlandırılmamaktadır (Edizdoğan, 2007:21).

Faydası tespit edilemeyen bir mal ve hizmetin fiyatının nasıl belirleneceği, fiyatı belli olmayan bir malın da nasıl satılacağı belli değildir. Fiyatının belirlenememesi nedeniyle, bu malların bedelini bütün toplum vergi olarak ödemektedir (Işık ve diğerleri, 2005:52).

2.1.2.4. Tüketimde Rekabetin Olmaması

Özel mallarda bir kişinin bir malı tüketmesi sonucu diğer kişi aynı malın faydasından yararlanamamakta diğer bir ifadeyle tüketimde rekabet olmaktadır. Kamusal mallarda ise, bir kişinin elde ettiği fayda diğer bireylerin faydasını azaltmamakta, yani tüketimde rekabet durumu yaşanmamaktadır. Örneğin sokak lambasının faydasından bir kişinin yararlanması diğer kişilerin faydasını azaltmamakta tüketimde rekabet söz konusu olmamaktadır.

Kamusal mallarda belirli bir kapasite noktasına kadar bir kişinin faydası ikinci bir kişinin faydasını azaltmaz. Bu kapasite noktası sonsuz ise faydada rekabet hiçbir zaman yoktur. Bu kapasite noktasından sonra, meydana gelecek her birim tüketim daha önceki tüketicilerin faydasını azaltacaktır. Bu durumda ya fiyatlandırma yoluyla talep düşürülmeli ya da mevcut kapasiteyi artırma yoluna gidilmelidir (Kirmanoğlu, 2007:120).

2.1.2.5. Bedel Ödemeyenlerin Tüketimden Dışlanamaması

Kamusal mallar özelliği gereği bir kez üretildiği zaman herkes tarafından eşit şekilde tüketilmekte ve hiç kimsenin tüketimine engel olunamamaktadır. Çünkü kamusal mallardan yararlanırken bir kişinin kamusal mallardan yararlanması diğer bireylerin bu mallardan yararlanmasına engel oluşturmaz. Temiz hava, televizyon ve radyo yayınları, adalet ve savunma hizmetleri bu duruma örnektir (Öztürk, 2007b:57).

Kamusal malların faydasından, birlikte tüketim ve bölünememe özelliklerinden dolayı kimse mahrum edilemez. Kamusal mallar vergilerle diğer bir ifadeyle bütçe yoluyla finanse edilmektedir. Bu nedenle herkes ekonomik gücüne veya vergi ödeme durumuna bakılmaksızın kamusal mallardan yararlanmaktadır.

2.1.2.6. Dışsal Ekonomiler Yaratması

Bir karar biriminin bir başka karar birimine sağladığı fiyatlandırılmayan yarar veya yüklediği maliyet olarak tanımlanabilen dışsallık kamusal mallarda bulunan olmazsa olmaz özelliklerden birisidir. Dışsallık durumunda kişiler dâhil olmadıkları bir eylem nedeniyle fayda elde etmekte veya çeşitli maliyetlere katlanmaktadır. Kamusal mallarda bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin bir kişi bulaşıcı hastalıklara karşı aşı yaptırdığında kendisinin hastalık riskini azalttığı gibi diğer insanların da hastalıklara yakalanma riskini azaltmış olmakta diğer bir ifadeyle pozitif dışsallığa neden olmaktadır.

Özel mallardan yalnızca o malı tüketenler faydalandıklarından, dışsal ekonomilere neden olmazlar. Ayrıca, özel malların özelliklerinden dolayı teorik olarak yaratabilecekleri dışsal ekonomiler sifıra eşittir. Özel malların bir üretim birimi bir tüketim birimine eşit olmasına rağmen, kamusal malların dışsallık özellikleri nedeniyle, bir üretim birimi aynı malı tüketen bireylerin sayısı kadar tüketim birimine dönüşmektedir (Edizdoğan, 2007:22–23).

2.2. Yarı Kamusal Mallar

Özel mallar ile tam kamusal malları birbirinden ayırmak kolay iken özel mallar ile yarı kamusal malları birbirinden ayırmak kolay değildir. Çünkü yarı kamusal malların kimi özellikleri özel mallara benzerken kimi nitelikleri de kamusal malları çağrıştırmaktadır.

Yarı kamusal mallar tüketimleri sonucunda tüketicisine sağladığı özel faydaya ilave olarak topluma da dışsal faydalar sağlayan mallardır. Özel ve kamusal mal ve hizmetlerin özelliklerini birlikte göstermesi nedeniyle yarı kamusal mallara karma mallar da denilmektedir. Yarı kamusal mallar, özel mallar gibi bölünebilir ve pazarlanabilir mallardır, fakat birlikte tüketim olanağı vermesi ve dışsal ekonomilere neden olması nedeniyle tam kamusal mal özelliklerine de sahiptirler (Şener, 2008:59).

Yarı kamusal mallar nitelikleri itibariyle piyasada üretilebilecek yapıdadırlar. Ancak toplum açısından taşıdıkları önem, sağladıkları toplumsal yararlar ve yeterli düzeyde üretilmezler ise neden olacakları toplumsal maliyetler nedeniyle piyasanın yanında devletin de üretimde bulunmasına neden olmaktadır. Yarı kamusal malların en önemli örnekleri sağlık ve eğitim hizmetleridir. Eğitim ve sağlık hizmetleri piyasa tarafından sunulabilir türden hizmetlerdir. Çünkü özel mallar gibi bölünebilir, pazarlanabilir ve bedelini ödemeyenler tüketimden dışlanabilir yapıdadırlar. Ancak bu türden hizmetler kişiye olan faydaları yanında topluma da faydaları vardır, diğer bir ifadeyle pozitif dışsallığa sahiptirler. Ayrıca yeterli düzeyde üretilmemeleri durumunda toplumsal maliyetlere neden olurlar.

Sağlık hizmetlerinde kişinin doğrudan yararlanması ikincil, toplumun yararlanması asıl amaçtır (Bulutoğlu, 2008:263). Bu özellik bilhassa koruyucu sağlık hizmetlerinde fazlasıyla kendisini göstermektedir. Bu özelliği nedeniyle sağlık hizmetlerinde piyasanın yanında devlet de hizmet üretmektedir. Eğitim hizmetleri için de aynı durum geçerlidir. Eğitim hizmetinden faydalananlar kendileri fayda sağladığı gibi topluma da çeşitli pozitif dışsallık yayarlar. Eğitim seviyesi yüksek toplumlarda siyasal ve ekonomik istikrarın sağlandığı, suç işleme oranlarının azaldığı ve oyların daha bilinçli şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Sağlık ve eğitim hizmetleri yarı kamusal malların tipik örneklerini oluşturmakla birlikte, bu hizmetlerin yanı sıra ulaştırma, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar, park ve dinlenme tesisleri yarı kamusal malların diğer örneklerini oluşturmaktadır (Pehlivan, 2006:46).

2.3. Erdemli Mallar

“Erdemli mallar toplumsal ve bireysel açıdan; özellikli, öncelikli, ya da üstünlüğü olan, vazgeçilmez nitelikteki mal ve hizmetlerdir”. Bu malların finansmanı vergilerden karşılanmak yoluyla topluma bedelsiz olarak sunulabileceği gibi piyasa fiyatının altında sunumu da yapılabilmektedir (Akdoğan, 2009:50).

Erdemli mallar, bölünebilir, dışlama ilkesinin uygulanabildiği, diğer bir ifadeyle piyasa tarafından üretilebilecek yapıdadır. Ancak ekonomik olmaktan ziyade insani nedenlerle bu yapıda olan hizmetler ya devletçe üretilmekte ya da özel kişi ve kuruluşlar devlet teşvikiyle bu hizmetleri sunmaktadırlar. Erdemli mallara örnek

olarak ilkokul eğitimi, huzurevleri, kimsesiz çocuk bakım ve yetiştirme merkezleri, akıl hastaneleri gibi hizmetler gösterilebilir (Aktan ve diğerleri, 2006:22).

Pozitif dışsallıklar yayan mallar erdemli (merit), negatif dışsallık yayan mallara ise erdemsiz (demerit) mallar denir. Devlet erdemli malların üretimini bizzat üstlenmekte veya çeşitli teşviklerle üretimini sağlamakta iken, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi negatif dışsallıklara neden olan bir diğer ifadeyle erdemsiz malların kullanımına çeşitli kısıtlamalar getirmekte ve piyasada üretilmesine müdahalelerde bulunmaktadır.

2.4. Klüp Malları

Yarı kamu tüzel kişiliğine sahip meslek kurumlarının, sosyal güvenlik kurumlarının üyelerine sunmuş oldukları mal ve hizmetler klüp malları olarak adlandırılmaktadır. Bu kurumlar ürettikleri mal ve hizmetlerin bedelini üyelerinden almış oldukları aidatlarla karşılamaktadırlar. Ticaret ve sanayi odaları, barolar, tabipler birliği, SSK, Bağ- Kur, Emekli Sandığı vb. gibi kurumların sundukları hizmetler klüp malı özelliğine sahiptir (Işık ve diğerleri, 2005:56–57).

Klüp malları az sayıda ve benzer zevklere sahip kişilerin meydana getirdikleri ve genellikle gönüllü organizasyonlar tarafından sunulan mal ve hizmetleri de kapsamaktadır. Tam kamusal mal niteliğine sahip klüp mallarından üyelerinin kolayca dışlanabilmesi nedeniyle bedava yararlanma durumu geçerli olmamaktadır. Bu tür mallara tenis, golf ve su sporları klüpleri, tüketim, üretim ve yapı kooperatifleri örnek olarak gösterilebilir (Öztürk, 2007b:50–51).

2.5. Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal mallar genellikle tüketimde rekabet olmayan, tüketimden dışlamanın olmadığı ve sınır ötesi dışsallıklara sahip olan mallardır. Küresel kamusal malların etkileri ulus sınırlarını aşarak dünyada belirli bölgelere ya da dünyanın tamamına yayılmaktadır (Kirmanoğlu, 2007:132–133).

Küresel kamusal mallar, Birleşmiş Milletler'e bağlı örgütler tarafından üye ülkelere sunulan hizmetlerdir. Birleşmiş Milletler Eğitsel ve Bilimsel İşbirliği Örgütü (UNESCO), tarafından üye ülkelere sunulan eğitim, kültür, sanat ve bilimsel gelişmelere ilişkin hizmetler; Dünya Sağlık Örgütü (WHO), tarafından sunulan dünya çapında bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve üye ülkelerin sağlık koşullarının iyileştirilmesi hizmetleri; Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), tarafından açlık ve kıtlık sorunlarının giderilmesi ve tarımsal üretimin artırılması amaçlarıyla sunulan hizmetler; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), tarafından sunulan çalışma koşullarının iyileştirilmesi hizmetleri; Kızıl Haç (Red Cross), tarafından savaş, deprem ve diğer doğal afetlerin yol açtığı sorunları çözmek amacıyla, üye ülkelere sunulan hizmetler; Dünya Çocuklarını Koruma Örgütü (UNICEF), tarafından yardıma muhtaç çocuklara yapılan yardımlar ve çocukların haklarını korumak amaçlarıyla üye ülkelere sunulan hizmetler küresel kamusal mal niteliğine sahip mal ve hizmetlerdir (Şener, 2008:58–59).

Görüldüğü üzere kamusal mal ve hizmetler piyasa başarısızlığının tipik örneğidir. Bu tür mal ve hizmetlerin üretim ve sunumu çeşitli nedenlerle piyasa tarafından yerine getirilememekte ve devletçe sunulmaktadır.

3. AKSAK REKABET

Alıcıların ve satıcıların tümü piyasayı oluşturur. Piyasa, alıcı ve satıcıların oluşturduğu mübadele ağıdır (Dinler, 2009:73). Diğer bir ifadeyle piyasa, kendi kurallarına göre işleyen ve yalnızca piyasa fiyatları ile yönetilen, dışarıdan müdahaleye ve yardıma konu olmayan bir sistemdir (Polanyi, 2002:85).

Liberal ekonominin en önemli unsurlarından fiyat mekanizmasının düzgün işleyebilmesi için tam rekabet piyasasına ihtiyaç vardır. O halde tam rekabet piyasası nedir ve tam rekabet piyasasının oluşumu için hangi unsurlara ihtiyaç duyulur? Tam rekabet piyasası, alıcı ve satıcıların, belli koşullar altında, hiçbir engel olmadan karşılaştıkları ideal bir rekabet ortamıdır. Diğer bir ifadeyle tam rekabet piyasası, alıcıların ve satıcıların serbestçe mübadele yapabildikleri piyasadır. Tam rekabet piyasasının var olabilmesi için, alıcı ve satıcıların tek başlarına piyasa fiyatını etkilemeyecek kadar çok sayıda olmaları (atomisite koşulu); alıcı, satıcı ve üretim faktörlerinin piyasada tam hareket serbestisine sahip olmaları (mobilite koşulu); piyasada üreticilerin, tüketicilerin ve alışverişe konu olan malların birbirinin aynı olması (homojenlik koşulu) ve tüketicilerin ve üreticilerin piyasada kendi lehlerine olabilecek her türlü bilgiye sahip olmaları (açıklık koşulu) gibi koşullar gerekmektedir (Dinler, 2009:74–75).

Tam rekabet piyasası varsayımlar üzerine kurulmuş ve gerçek hayatta oluşumu neredeyse imkânsız olan bir piyasa türüdür. Gerçek ekonomik hayatta karşılaşılan piyasa türü aksak rekabet piyasasıdır. Tam rekabet piyasasının oluşumunu sağlayan unsurlardan (atomisite, mobilite, homojenlik, açıklık) birinin

veya bir kaçının bulunmaması durumunda ortaya çıkan piyasa türüne aksak rekabet piyasası denilmektedir.

Aksak rekabet piyasalarında, firmanın ürününe dönük talep eğrisinin negatif eğimli olmasından dolayı, otomatik bir denge mekanizması oluşmamaktadır. Tam rekabet koşullarının işlemediği günümüz piyasa ekonomilerinde, kaynak ayırımında ortaya çıkan bu etkinsizlikler önemli sosyo-ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Aksak rekabette firmalar üretimlerini satış fiyatını yükseltmek amacıyla, tam rekabet piyasasına oranla kısalmaktadır. Firmaların üretimlerini yapay olarak kısımaları, üretim faktörlerinin üretim alanları arasında optimal dağılımını engellemektedir (Öztürk, 2007a:137–138).

Aksak rekabet piyasalarının neden olduğu sakıncaların önlenmesi ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması için devlet piyasaya müdahale etmektedir. Günümüze kadar her dönemde devlet, düzenleyici kurallar koymak, yol göstermek, özendirmek ve sermaye yatırmak suretiyle ekonomide rol almıştır (Akdoğan, 2009:37). Devlet aksak rekabeti ortadan kaldırmak için anti tröst yasaları çıkarmakta, fiyatların marjinal maliyete eşit olarak düzenlenmesini sağlamaya çalışmakta veya üretimi bizzat üzerine almaktadır (Bulutoğlu, 2008:15).

Ekonomide aksak rekabetin varlığı ve piyasanın kamusal mal ve hizmet üretiminde yetersiz kalması nedeniyle ekonomik karar birimleri fayda ve kâr maksimizasyonuna ulaşamamakta ve bu durum devletin ekonomiye müdahale etmesini kaçınılmaz kılmaktadır (Öztürk, 2004:173–187).

4. ASİMETRİK BİLGİ

Tam rekabet piyasanın düzgün işlemesi için gerekli dört şarttan birisi açıklık koşuludur. Açıklık koşulu, tüketicilerin ve üreticilerin piyasada kendi lehlerine olabilecek her türlü bilgiye sahip olmalarını ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle açıklık koşulu tarafların simetrik bilgiye sahip olmaları anlamına gelmektedir.

Ancak piyasa ekonomisinin temel kabullerinden açıklık koşulu günümüzde teknolojik ve ekonomik gelişmelerin çok süratli olması nedeniyle her zaman gerçekleşmemektedir. Bu nedenle gerçek yaşamda taraflar çoğu zaman simetrik bilgiye değil, asimetrik bilgiye sahiptir. Asimetrik bilgi, mübadeleye taraf olanların eşit bilgi düzeyinde bulunmamlarını ifade etmektedir (Akalin, 2001:69). Diğer bir ifadeyle asimetrik bilgi, bir tarafın gerekli ve yeterli bilgiye sahip olduğu halde diğer tarafın eksik veya yanlış bilgiye sahip olmasıdır. Bilgi kaynaklarının yetersiz olması, seçmenlerin miyopluğu, ön yargılar, şeffaf olmayan politik kararlar bireysel karar alıcıların her zaman doğru bilgiye ulaşmalarını engellemektedir (Öztürk, 2007a:141).

Karar birimlerinin birbirlerinden farklı bilgilere sahip olmaları, kişisel yararın sosyal yararın önüne geçmesine neden olur ve bu durum da piyasa başarısızlığının bir başka çeşidini oluşturur. Örneğin, kanserojen ortamda çalışan işçiler çalıştıkları ortamın riskli olduklarını bilmeleri durumunda işverenden yüksek ücret talep edeceklerdir. Ancak işverenin ortamın riskli olduğunu bildiği halde, bu durumu düşük ücretle işçi çalıştırmak için işçilerden saklaması durumunda ortaya bir piyasa başarısızlığı olan asimetrik bilginin neden olduğu olumsuz durum çıkacaktır (Dinler, 2009:39).

Tarafların asimetrik bilgiye sahip olmaları mukavele öncesi olabileceği gibi mukavele sonrası da olabilmektedir. Bir firmanın işe aldığı işçinin yetenekleri konusunda işçiden daha az bilgiye sahip olması, kullanılmış araba piyasasında bir satıcının arabanın özellikleri konusunda daha fazla bilgiye sahip olması mukavele öncesi asimetrik bilgiye; sigorta şirketlerinin sigortalanan kişilerin çeşitli risklere karşı ne kadar ihtiyatlı davrandıkları konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları mukavele sonrası asimetrik bilgiye örnek olarak gösterilebilir (Ünsal, 2004:536).

Tarafların asimetrik bilgiye sahip olmaları ters seçim yapmalarına ve ahlaki tehlike ile karşılaşmalarına neden olur. Ters seçim mukavele öncesi gerçekleşirken, ahlaki tehlike ile mukavele sonrası karşılaşmaktadır.

Ters seçim ilk kez sigortacılık alanında kullanılmıştır. Ters seçim, sigorta şirketlerinin zarar etmemek için en kötü durumları göz önünde bulundurarak sigorta primlerini belirlemelerini ifade etmektedir. Sigorta şirketlerinin zarar etmemesi için risk arttıkça poliçe fiyatlarının artması gerekmektedir. Ancak bu durum bazen hiç poliçe satılamaması durumunu beraberinde getirebilmektedir. Bu şekilde bazı kesimlerin sigorta yaptırmaması ise, kaynak dağılımında etkinliği bozmaktadır (Parasız, 2000:320–324).

Taraflar arasında anlaşma sağlandıktan sonra, hizmetin sağlanması sırasında diğer tarafı zarara uğratacak eylemlerde bulunma ahlaki tehlike olarak adlandırılmaktadır. Arabasına sigorta yaptıran bir kişinin trafikte daha dikkatsiz davranması, sağlık sigortası yaptırmış bir kişinin ihtiyacından fazla ilaç tüketmesi ahlaki tehlikeye örnek olarak gösterilebilir. Bu nedenlerle bireylerin ters seçim yapmalarını ve ahlak dışı eylemlerde bulunmalarını önlemek için devletin piyasalara müdahale etmesi gerekmektedir (Öztürk, 2007a:144–145).

5. RİSK ve BELİRSİZLİK

Piyasa ekonomisinin başarısızlığa uğradığı ve devletin ekonomide bulunmasını zorunlu kılan nedenlerden birisi de risk ve belirsizlik durumlarıdır. Piyasa ekonomisi, kişilerin rasyonel olarak hareket ettiklerini ve bireysel rasyonelliğin faydasının tüm topluma yayılacağını ve bu nedenle devletin ekonomiye müdahalesine gerek olmadığını savunmaktadır. Ancak bireylerin rasyonel olarak hareket edebilmeleri için risk ve belirsizlik durumlarının olmaması bir diğer ifadeyle mevcut koşulların kesin olarak herkesçe bilinmesi gerekmektedir.

Ancak gerçek ekonomik yaşamda kişilerin ekonomik konularda kesin bilgiye sahip olmaları neredeyse imkânsızdır. Meydana gelebilecek birden fazla sonuç durumu olarak tanımlanan riske ve birden fazla olay arasından hangisinin olabileceğinin bilinmediği durum olan belirsizlik durumlarına ekonomik yaşamda sıkça karşılaşılmaktadır. Risk, önceki dönemlerden elde edilen bilgilerden ya da benzer olaylardan yararlanılarak hesaplanır ve riskin oranı bellidir. Belirsizlik halinde, olayın gerçekleşme olasılığı bilinmediği için kişiler öznel yargılarına göre kendi olasılıklarını belirlemektedir (Demir, 1997:142–143).

Piyananın kaynak tahsisini gerçekleştirebilmesi için risk ve belirsizlik durumlarının yaşanmaması ve ekonomik unsurların gelecekle ilgili her türlü bilgiye sahip olmaları gerekir (Parasız, 2000:320). Ancak ekonomik yaşamda risk ve belirsizlik durumları her zaman yaşanabilmektedir. Ayrıca risk ve belirsizliğin olduğu durumlarda, karar verme maliyeti yüksek olacağı için tam rekabet şartları gerçekleşmemektedir. Risk ve belirsizlik durumunda, piyasaya girmeyi piyasadaki

mevcut fiyat, kar, ücret gibi faktörler değil, geleceğe dönük beklentiler tayin etmektedir. Devlet, risk ve belirsizliği azaltmak için yasalarla güvenceler oluşturmalı, ekonomi politikalarını netleştirmeli, ürünlerin bir kısmını ya da tamamını satın almayı garanti etmelidir (Öztürk, 2007a:148).

6. ÜCRET ve FİYATLARIN YAPIŞKANLIĞI

Klasik İktisadi Ekol savunucuları ücret ve fiyatların esnek olduğunu ve arz ve talep arasında meydana gelebilecek bir uyumsuzluğun bu esneklik sayesinde ortadan kalkacağını savunmaktadır. Ekonominin her zaman tam istihdam noktasında olduğu varsayımlarını da ücret ve fiyat esnekliklerine dayandırmışlardır. Liberal iktisatçılara göre işsizlik yapısal bir sorun olmayıp geçici bir durumdur ve eğer işsizlik durumu varsa bu durum kişilerin çalışmak istememelerinden kaynaklanmaktadır ve bu nedenle o kişileri işsiz olarak kabul etmek yanlıştır. İşsizlik durumu varsa ücretler düşmekte emek talebi artmakta ve böylece işsizlik durumu ortadan kalkmaktadır.

Ancak Klasik İktisadi Ekol'ün bu varsayımı her zaman geçerli değildir. Çünkü günümüz ekonomik şartlarında asgari ücret uygulaması, gelenekler v.b. gibi durumlar nedeniyle ücretler işsizlik durumunun ortadan kalktığı ve tam istihdam seviyesinin yakalandığı noktaya kadar düşmemektedir. Ayrıca ücretin tam istihdam noktasını sağlama adına çok düşük seviyelere indirilmesi çeşitli sosyal sorunlara neden olabilir. Ayrıca ülkelerarası karşılaştırmalarda kullanılan ve bir ülkenin gelişmişliğini gösteren hayat düzeyi ölçütü, yoksulluk düzeyi ölçütü gibi sosyoekonomik durum ölçütlerinin ücretlere göre hesaplanması nedeniyle ücretler çok fazla aşağılara indirilememektedir (Sargutan, 2006:11-12).

Fiyat oluşumu incelendiğinde fiyatların Klasik İktisatçıların iddia ettikleri gibi esnek olmadığı görülmektedir. Talep azalınca sabit maliyetler nedeniyle fiyatlar hemen düşürülememekte, talep arttığında da stoklar nedeniyle fiyatlar hemen yükseltilememektedir (Öztürk, 2007a:150–151). Günümüz hâkim aksak rekabet piyasalarında fiyatın oluşumu incelendiğinde, üreticilerin talep değişmelerine hemen fiyat indirimi veya fiyat artırımını yerine üretim miktarlarını değiştirerek yanıt verdikleri görülmektedir.

Ücret ve fiyatların yapışık olması diğer bir ifadeyle aşağı doğru esnek olmamaları nedeniyle tam istihdama ulaşmada ve fiyat istikrarını sağlamada piyasa mekanizması yetersiz kalmakta ve başarısız olmaktadır. Piyasanın başarısızlığa uğradığı durumlarda devletin ekonomiye müdahalesi şart olmaktadır. Devlet asgari ücret uygulaması, sübvansiyon, vergi politikaları gibi önlemlerle ücret ve fiyatlara müdahale ederek piyasanın başarısızlığını telafi etmeye çalışmaktadır.

7. ARZ ve TALEP ARASINDAKİ GECİKMELER

Klasik İktisadi Ekol piyasada herhangi bir aksaklık yaşanması durumunda görünmez elin devlet müdahalesine gerek bırakmaksızın arz ve talebi dengeleyerek piyasada yaşanan aksaklığı ortadan kaldıracığını savunmaktadır. Ancak 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ve sonrasındaki gelişmeler piyasanın kendiliğinden ve sadece arz ve talepteki gelişmelere göre aksaklıkları gideremeyeceğini göstermiştir. Klasik Ekol'ü savunan iktisatçıların ortaya koyduğu arz ve talep değişikliklerinin aynı anda fiyatı belirlediği düşüncesi günümüz ekonomik gerçeklerine pek uymamaktadır. Çünkü her şeyden önce her değişimin bir zaman alacağı tartışmasızdır. Ayrıca arz

ve talebin belli bir zaman sonra eşit düzeye gelmesi piyasada arz ve talep eşitliğinin olmadığını göstermektedir (Savaş, 2000:118).

Arz ve talep arasında yaşanan gecikmeye özellikle tarımsal ürünlerde rastlanmaktadır. Tarımsal ürünlerde arzın talepteki değişikliklere uyabilmesi için bir üretim döneminin geçmesi gerekmektedir. Üreticiler gelecek dönemin üretimini, bir önceki dönemin fiyatlarına göre ayarladıklarından gelecek dönemde arz ve talep birbirine eşit olmaz. Tarımsal ürün talebi, zorunlu ihtiyaçları karşıladığından esnek değildir. Tarımsal ürün arzı ise, kısa dönemde üretim artışı sağlanamadığından dolayı esnek değildir. Hava koşullarının iyi olması, göç, zevk ve tercihlerin değişmesi, ithalat engelleri gibi nedenlerle tarımsal ürünün talebinin artması durumunda ürünün fiyatı artmakta ve çiftçi kazançlı çıkmaktadır. Bu durumda ertesi yıl çiftçi daha çok ürün yetiştirecek ancak bu durum tarımsal ürün fiyatlarının ve çiftçinin kazancının düşmesine neden olacaktır. Bir sonraki yıl daha az ürün yetiştirildiğinden tarımsal ürün arzı azalacak bu durum fiyatların artışına ve çiftçinin kazancının artışına sebep olacaktır (Öztürk, 2007a:152–153). Görüldüğü gibi fiyat oluşumu Klasik İktisadi Ekol savunucularının iddia ettikleri gibi anında arz talep değişikliğinin sonucunda oluşmamakta ve belli bir sürenin geçmesini gerektirmektedir.

Tarımsal ürün piyasalarında üretimin bol olduğu yıllarda tarımsal üreticilerin gelirlerinin artmayarak, tersine azalması şeklindeki olaya King Yasası denilmektedir. King Yasasının neden olduğu arz ve talep arasındaki gecikme nedeniyle piyasa etkinlikten uzaklaşmakta ve devletin ekonomiye çeşitli şekillerde müdahalesi gerekli olmaktadır.

8. NEGATİF EĞİMLİ ARZ POZİTİF EĞİMLİ TALEP

Beklentiler, tercihler ve gelir düzeyi bazen arz eğrisini negatif hale getirirken, talep eğrisini de pozitif hale getirebilmektedir. İşçilerin ücretleri artıp, belli bir gelir seviyesine ulaştıklarında çalışmak istemeyip, boş zamanı tercih edebilmektedirler. Boş zamanın alternatif maliyeti düşeceği için işçiler çalışmak yerine dinlenmeyi seçebilmektedirler. Bu durumda gelir etkisi ikame etkisinden büyük olmakta ve arz eğrisi negatif eğimli olmaktadır. Gelir etkisi, ücret artışı karşısında işçinin tatmin düzeyinin yükselmesi sonucu daha az çalışma isteği göstermesini ifade ederken; ücret artışının boş zamanın maliyetini yükseltmesi nedeniyle işçinin daha fazla çalışma isteğinde olması durumu ise ikame etkisi olarak adlandırılmaktadır (Dinler, 2002:427). Arz kanununu geçersiz hale getiren böyle bir durumda, işçiler çalışmak yerine boş zamanı tercih etmektedirler.

Negatif eğimli talep eğrisinin pozitif eğimli olmasında, başkalarından geri kalmama (bandwagon etkisi), snop etkisi ve Veblen etkisi önemli rol oynamaktadır. Bireyin başkalarından geri kalmama, topluma uyma ve grubun bir üyesi olma güdülerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan etkiye bandwagon etkisi denilmektedir. Tüketicilerin kendilerini diğer bireylerden farklılaştırmak adına, fiyatlar artsa dahi bazı mal ve hizmetleri talep etmeye devam etmeleri durumunda oluşan etkiye snop etkisi denilmektedir. Malın bir güç ve prestij simgesi olarak görülüp kullanılması durumunda oluşan etkiye ise Veblen etkisi denilmektedir. Bu durumlarda talep kanunu geçerliliğini yitirmekte ve negatif eğimli olması gereken talep pozitif eğimli olmaktadır (Öztürk, 2007a:156).

Negatif eğimli talep eğrisinin pozitif eğimli olduğu durumlar hisse senedi ve döviz piyasalarında da rastlanabilmektedir. Hisse senetleri değer kaybederken daha da değer kaybedeceği öngörüsüyle hisse senetlerine talep azaltılırken, hisse senetlerinin değer kazandığı zamanlarda daha da değer kazanacağı düşüncesiyle talep artırılmaktadır. Aynı durumlar döviz talebinde de yaşanmaktadır. Böyle durumlarda Merkez Bankası gerekli önlemleri almak zorunda kalabilmektedir (Demir, 1997:149).

9. YAKINSAMA İRAKSAMA SORUNU

Liberal ekonomi kuramı azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayabilmesi için önem arz eden büyüme ve kalkınma kavramlarını içermemektedir. Ekonomik büyüme, hem toplam hem de kişi başına gelir veya üretim miktarındaki bir artış olarak ifade edilebilir. Bir diğer ifadeyle bir ülkede mal ve hizmet üretiminin artış göstermesi ekonomik büyümedir. Ekonomik kalkınma ise, kişi başına gerçek gelir miktarındaki artışa ek olarak ekonomik yapıdaki değişiklikleri de kapsayan bir kavramdır. Bir ekonomide sosyal ve politik alandaki çağdaşlaşmayı ifade eden kalkınmaya ilkel üretimden çağdaş üretime geçiş ve milli gelir içinde tarım sektörünün payı düşerken sanayi sektörünün payının artması örnek olarak gösterilebilir (Ataç, 2009:294). Ekonomik büyüme ve kalkınma hem azgelişmiş hem de gelişmiş ülkeler için ulaşılması gereken bir hedeftir. Azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine gelebilmeleri için ekonomik büyümelerini ve kalkınmalarını gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Klasik ve Neoklasik ekonomi kuramı büyüme ve kalkınma kavramlarını kapsamayıp, azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayabilmesinin gelişmiş ülkeleri izleyerek olabileceğini savunmaktadır. Ancak günümüzde azgelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki fark azalmayıp, aradaki farkın gittikçe arttığı görülmektedir. Bu olgu yakınsama ıraksama sorunu olarak adlandırılmaktadır.

Geleneksel iktisadi anlayış, azgelişmişlik sorununun aşılabilmesinin tek yolunun gelişmiş ülkeleri taklit etmekten geçtiğini savunmakta ve azgelişmiş ülkelerin Batı Avrupa ülkelerinin izlediği yolu takip etmelerini önermektedir. Klasik Ekol'e dayalı yaklaşım, az gelişmiş ülkelerin kalkınamamalarının nedenlerini teknolojik yetersizliğe, beşeri-fiziksel sermaye yetersizliğine, girişimci noksanlığına, arz ve talepten kaynaklanan bazı eksikliklere bağlamaktadır (İnsel, 1996:94). Bu doğrultuda yapılması gerekenler ulusal burjuvazinin yetiştirilmesi, geleneksel unsurların tasfiyesi, toplumsal kültürün çalışma ve üretme yönünde yeniden tanımlanması, pazarların genişlemesi, tasarruf alışkanlığının artırılmasıdır (Öztürk, 2007a:178–179).

Ancak gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ülkelere tavsiye ettikleri kalkınma politikalarının gelişmiş ülkelerin kendilerinin kalkınma dönemlerinde uyguladıkları politikalar olduğu tartışma konusudur. Günümüzde gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını tamamladıktan sonra uyguladıkları politikaları henüz kalkınmalarını tamamlayamamış ülkelere tavsiye ettikleri yönünde kanaatler mevcuttur. Özellikle günümüzün gelişmiş ülkelerinin kalkınma dönemlerinde liberal politikalar uygulamayıp, yoğun devlet destekli politikalar uyguladıkları bilinmektedir.

Günümüzde ülkelerin ekonomik büyümelerini gerçekleştirmeleri ve kalkınmaları için devletin küçültülmesi, deregülasyon, serbest pazar düzeni ve

özelleştirme gibi uygulamalar önerilmektedir. Ancak önerilen bu politikaların ne ölçüde yarar sağladığı tartışma konusudur. Bir diğer tartışmalı konu kalkınma sorununun günümüz şartlarında artık olmadığı ifade edilmeye başlanmıştır. Ancak kalkınma sorununun olmadığını ifade etmek insancıl değer yargılarına son derece uzak düşmektedir (Şaylan, 2003:262–263).

Neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasının azgelişmiş ülkelerde çeşitli sorunlara neden olduğu gözlenmektedir. Neoliberal politikaları uygulayan azgelişmiş ülkelerin birçoğu gelişmelerini tamamlayamamıştır. *“Neoliberal yaklaşımlar tarafından savunulan azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler düzeyine geleceği iddiaları gerçekleşmemiştir. Geleneksel yaklaşımların doğrusal gelişme inancı ve azgelişmiş ülkelerin Batı sanayi ülkelerinin yaşadığı aşamaları geçirip bu ülkelere yetişebileceği savı, çoğu azgelişmiş ülke için yakalamak için koştukları ama ulaşamadıkları bir heves olarak kalmıştır. Bütün ülkelerin bir gün bugünün zengin ülkeleri gibi olabileceklerini düşünmek, bir ülkedeki tüm yoksulların bir gün milli piyangodan ikramiye kazanarak zengin olacaklarını düşünmek kadar anlamsızdır”* (Öztürk, 2007a:187–188).

Azgelişmiş ülkeler kalkınmalarını gerçekleştirmek için Batı ülkeleri taklit etmekten ziyade kendi ülke yapılarına uygun modeller geliştirmelidirler. Bu doğrultuda salt Neoliberal politikardan ziyade devletlerin de ekonominin içinde olduğu faaliyetleri uygulamalıdır.

10. HAKÇA PAYLAŞIM SORUNU

Liberal ekonomi savunucuları piyasa ekonomisinin tek başına toplumsal refahı sağlayacağı ve bu nedenle devletin ekonomiye müdahalesinin gereksiz olduğunu ileri sürmektedirler. Müdahaleci devlet yaklaşımını savunanlar ise piyasa ekonomisine, gelir dağılımında adaleti sağlayamadığı gerekçesiyle eleştiriler getirmektedirler ve milli gelirden üretime katılanların dengeli ve adil bir pay almaları anlamına gelen gelir dağılımında adaleti tesis etme görevini devlete vermektedirler (Aktan ve diğerleri, 2006:26).

Gelir dağılımı iktisadi anlamda milli gelirin dağılımı anlamında kullanılmaktadır. “Gelir dağılımı, bir ekonomide yaratılan kaynakların, piyasa veya merkezi siyasi karar mekanizması yoluyla, bu kaynakları üreten faktörler arasında dağıtılmasıdır” (Kirmanoğlu, 2007:197). Gelir dağılımı milli gelirin bireyler, sektörler, bölgeler veya üretim faktörleri arasında dağılımını kapsamaktadır.

Kişisel gelir dağılımı, sadece bireylerin veya tüketici birimlerinin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarlarını göz önüne almakta olup; gelirin nasıl, nerede, ne yaparak elde edildiğini dikkate almaz. Sektörel gelir dağılımı, çeşitli üretim sektörlerinin milli gelirden ne oranda pay aldığını göstermektedir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörünün milli gelir içindeki payı sektörel gelir dağılımı sayesinde ifade edilebilmektedir. Bölgesel/Coğrafi gelir dağılımı, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden ne oranda pay aldıklarını göstermektedir. Fonksiyonel/Üretim faktörleri gelir dağılımı ise, çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden ne oranda pay aldıklarını göstermektedir (Türk, 2009:313–317).

Piyasaya herhangi bir müdahale edilmeden piyasa sürecinin oluşturduğu gelir bölüşümüne birincil gelir bölüşümü denilmektedir. Piyasaya müdahale edilmediğinde ortaya çıkan gelir dağılımının adaletsiz olduğu yolunda çeşitli görüşler vardır. Serbest piyasa ekonomisi kendi haline bırakıldığı takdirde üretim faktörlerine olan sahiplik derecesi ve bu faktörlere olan talep farklı olduğundan gelir dağılımının adil olmadığı görülmektedir (Öztürk, 2007a:160). Serbest piyasa ekonomisinin gelir dağılımını ihmal etmesi nedeniyle devlet çeşitli müdahale araçlarıyla piyasa koşullarında oluşan gelir bölüşümüne müdahale etmektedir. Devletin piyasada oluşmuş olan gelir dağılımını daha adil hale getirmek adına vergi ve sübvansiyon gibi araçlarla müdahale ederek oluşturduğu gelir dağılımına ikincil gelir dağılımı denilmektedir.

Bir ekonominin sahip olması gereken etkinlik ve adalet gibi çok önemli iki özellik vardır. Bazı durumlarda bu iki özellik birbirleriyle çelişebilmektedir. Kimi durumlarda ekonomide etkinliğin sağlanabilmesi için ekonomide adalet ilkesinden feragat edilmesi gerekirken, kimi durumlarda ise ekonomide adaletin sağlanabilmesi adına etkinlik hedefinden ödün verilebilmektedir. Fakat bu iki özelliğin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu durum şöyle ifade edilebilir:

“Yoksulluğu önlemek ve ekonomik etkinliği korumak çok önemli iki iktisat politikası amacı olduğu halde ne yazık ki bazen birbirleriyle çatışır. Bu iki amacın birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekir. Düşük gelirlilere, ekonomik faaliyetin devamı için gerekli teşvik sistemini yok edecek ölçüde yardım yapılamayacağı gibi daha yüksek bir ulusal gelir elde etmek için de çocukların aç kalmasına, büyüklerin elma satmasına ve yaşlıların da dilenmesine göz yumulamaz. Aydınların bu sorunun çözümünü bulmak amacıyla

yoğun bir araştırmaya ve tartışmaya yönelmeleri için pek çok ciddi ve meşru neden vardır” (Savaş, 2000:74–75).

Günümüz modern devletlerinin temel hedeflerinden birisi de gelir dağılımında adaleti sağlamadır. Özellikle sosyal devlet olma özelliği nedeniyle birçok devlet gelir dağılımını adil hale getirmeye çalışmaktadır. Modern devletlerin temel özellikleri arasında yer alan ve ulaşmak istedikleri bir hedef olan sosyal devlet, sosyal adaleti, sosyal refahı gerçekleştirmeyi ve sosyal güvenliği sağlamayı hedeflemektedir. Sosyal devlet, “liberal bireyci devletin hak ve özgürlük sistemini sosyal ekonomik haklarla tamamlayan devlettir” (Güneş, 2008:105).

Bir başka tanımda sosyal devlet, “*devletin yumuşak müdahaleler boyutunda ve şeklinde düzenlemeler yaparak, toplum içindeki tüm bireylere temel kişi hak ve hürriyetleri ile birlikte, insanca olduğu kabul edilebilecek bir alt düzeyde sosyal ve ekonomik hak, hürriyet ve imkânlar da sağlayarak, bunları birey, toplum ve devlet bakımından bir denge içinde mevcut ve kullanılabilir kılacak, bu ortamı sürekli olarak geliştirecek sosyal refah, sosyal adalet, sosyal güvence ve fırsat eşitliğini gerçekleştirecek sosyal politikaları, temel ve yaygın devlet politikaları olarak uygulayan hürriyetçi, demokratik, hukuk devleti anlayışıdır” (Sargutan, 2006:65).*

Anayasamızın 2. maddesinde ifade edildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti sosyal devlet olduğu için, sosyal devletin temel hedefleri arasında yer alan gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadır.

Sosyal devlete ve sosyal adalet kavramlarına liberal yazarlarca karşı çıkıldığı görülmektedir. Liberal yazarlardan Atilla Yayla sosyal devlet ve sosyal adalet kavramlarına yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Sosyal devlet, zenginliği yaratan değil, ona el koyan, onu tüketen ve dağıtan bir varlıktır. Piyasa ekonomisini yok ederek veya tahrip ederek sosyal adalet denilen şeyi gerçekleştirmenin imkânı yoktur. Sosyal adalet sosyal uyumu ve barışı değil, ihtilafı ve çatışmayı teşvik eder. Sosyal adalet geçmişteki bir adaletsizliği gidermeyi değil gelecekte adil olacağına inanılan bir durum yaratmayı hedefleyeceğinden devrimci ve çoğu zaman yıkıcı olacaktır” (Yayla, 2004:24).

Piyasa tarafından çeşitli sebeplerden dolayı oluşmuş mevcut gelir dağılımını daha adil hale getirmek için devletler çeşitli şekillerde müdahalede bulunmaktadır. Devletler gelir dağılımında adaleti sağlamak için kamusal mallardan tüm toplumun faydalanmasını sağlamaya çalışmakta, çeşitli sektörlere sübvansiyonlar sağlamakta, toprak reformu yapmakta, asgari ücreti ve belli tarımsal ürünler için destekleme fiyatlarını belirlemekte, rekabeti engelleyici uygulamaları ortadan kaldırmaya çalışmakta, en az geçim indirimi, ayırma nazariyesi, artan oranlı gelir vergisi ve negatif gelir vergisi uygulamalarıyla gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadırlar (Öztürk, 2007a:167–168).

11. EKONOMİK İSTİKRARSIZLIKLAR

Bir ekonomide ekonomik istikrarın sağlanması için hem fiyat istikrarının hem de tam çalışmanın (istihdamın) sağlanması gerekmektedir. Ekonomik istikrarı sağlayan öğelerden fiyat istikrarı denildiğinde, bir ekonomide genel fiyat düzeyinde meydana gelen sürekli dalgalanmaların önlenmesi anlaşılmaktadır. Ekonominin genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan ve süreklilik gösteren dalgalanmalar ya fiyatlar genel düzeyinin sürekli artış göstermesi yani enflasyon durumu ya da fiyatlar genel

düzeşinin sürekli düşüş göstermesi yani deflasyon durumu şeklinde olmaktadır. İşte enflasyon ve deflasyon olgularıyla mücadele ederek fiyat istikrarı sağlanmaya çalışılır. Ekonomik istikrar kavramını açıklamada kullanılan ikinci olgu olan tam istihdam ise, bir ekonomide mevcut tüm üretim faktörlerinin tam olarak kullanılması anlamına gelmektedir (Ataç, 2009:37–38).

Ekonomik istikrarı piyasanın kendiliğinden sağlayıp sağlayamadığı iktisadi doktrinler tarafından değişik şekillerde ifade edilmiştir. Klasik İktisadi Ekol, Adam Smith'in öncülüğünde gelişmiş ve 1929 yılına kadar çeşitli ülkelerde uygulanmaya çalışılmıştır. Klasik İktisadi Ekol, genel olarak ekonomide oluşan her türlü sorunun piyasanın görünmez eli tarafından çözüleceğini ve bu nedenle de ekonomiye hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamasını önermiştir. Geleneksel ekonomi, temel felsefesine koşut olarak ekonomik istikrarın piyasanın kendisi tarafından sağlanacağını iddia etmiş ve piyasada geçerli olan tam rekabet, tam istihdam, Say yasası gibi kavramlarla piyasanın ekonomiyi nasıl otomatik olarak istikrara kavuşturacağını açıklamıştır.

Ancak 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımı Geleneksel iktisatçıların iddia ettikleri gibi ekonominin kendiliğinden dengeye geleceğı varsayımının geçerli olmadığını göstermiştir. 1929 yılında yaşanan Büyük Buhranın sebeplerinin ve çözüm yollarının Klasik Ekol tarafından açıklanamaması sebebiyle Keynes bunalımdan çıkış yollarını ortaya koymuş ve piyasanın kendiliğinden dengede olduğu inancına son vermiştir. Klasiklerin Say yasası olarak ifade edilen “her arz kendi talebini yaratır” anlayışı Keynesyen düşünce ile birlikte “her talep kendi arzını yaratır” anlayışına dönüşmüştür. Bu yeni durum ile birlikte Keynes ekonomide talebin önemini ortaya koymuş ve eksik talebin ekonomide yarattığı

sorunlardan bahsetmiştir. Klasiklerin iddia ettikleri gibi ekonominin her zaman tam istihdamda dengede olduğu varsayımının yanlış olduğunu ve ekonominin eksik istihdamda da dengede olacağını ve tam istihdamın yakalanması ve ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için ekonomiye devletin müdahalesinin gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

Reel gayrisafi yurtiçi hasılanın (RGSYH), reel gayrisafi yurtiçi hâsıla büyüme trendi etrafında periyodik ve muntazam olmayan ve birbirini izleyen genişleme daralma biçimindeki hareketlerine iktisadi dalgalanmalar (economic fluctuations) denilmektedir (Ünsal, 2009:17). Ekonomik dalgalanmaların sebeplerini içsel faktörler ve dışsal faktörler olarak ikiye ayırabilmek mümkündür. Ekonominin kendi içsel dinamiklerinden doğan içsel faktörler; toplam gelir-toplam harcama uyumsuzluğu, gelir dağılımının zenginler lehine bozulması, çarpan ve hızlandırıcının birlikte etkisi ve ekonomik ajanların beklentileridir. Ekonomiyi dışarıdan etki altına alan dışsal faktörler ise; mevsimsel değişiklikler, teknolojik yenilikler, savaşlar, doğal afetler, hükümetlerin hatalı müdahaleleri, nüfus artışı, göç ile sosyal ve demografik gelişmelerdir (Demir, 1997:158).

Liberal iktisatçılarca gündeme getirilen otomatik stabilizatörler ekonomik istikrarsızlıkları gidermede yardımcı olabilmektedirler. Otomatik stabilizatörler, ekonominin bünyesinde mevcut, ekonomideki konjonktür hareketlerini hafifleten istikrar kuvvetleridir. Özellikle gelişmiş ekonomilerde fazlasıyla işe yarayan otomatik stabilizatörlere vergi hasılatındaki otomatik değişimler, işsizlik sigortası primleri ve işsizlik yardımları, kurum ve aile tasarrufları, kendiliğinden meydana gelen bütçe açıkları ve fazlaları, ekonomide stoklardaki artış ve azalmalar örnek olarak verilebilir. İktisadi hayattaki küçük dalgalanmaların giderilmesinde otomatik

stabilizatörler önemli rol oynamalarına rağmen, büyük istikrarsızlık hallerinde çok fazla işleve sahip değillerdir (Türk, 2009:103–108).

Yüksek enflasyon, aşırı işsizlik, kronik dış ödemeler bilançosu açığı ve yıldan yıla değişen ekonomik büyüme oranları ekonomide istikrarsızlıklara sebep olmaktadır. Ekonomik istikrarsızlıklar ülkelerde sosyal patlamalara yol açabilmektedir. Bu nedenle devlet ekonomik istikrarı sağlamak için, para, maliye, faiz, dış ticaret, döviz ve borçlanma politikalarından birini veya birkaçını uygulayarak ekonomiye müdahale etmekte ve ekonomik istikrarı sağlamaya çalışmaktadır (Öztürk, 2007a:176–177).

12. PİYASA BAŞARISIZLIKLARINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Serbest piyasa ekonomisi taraftarları, piyasa kendi haline bırakılırsa piyasanın kendisinde mevcut dinamikler sayesinde maksimum etkinliğe ulaşacağını savunmaktadırlar. Eğer gerçekten asimetrik bilginin, risk ve belirsizliklerin olmadığı, piyasalara katılımın maliyetsiz, mallar üzerinde mülkiyet haklarının belli olduğu, tam rekabetin geçerli olduğu durumlar geçerli olduğunda piyasa etkinliğe ulaşmakta ve bu durumda devletin müdahalesine ihtiyaç duyulmadığı gibi devlet müdahalesi yarardan çok zarara neden olmaktadır.

Serbest piyasa ekonomisini savunanlar piyasanın etkin olarak işleyebilmesi için serbest pazarın önündeki tüm engellerin ortadan kaldırılması gerektiğini şart koşmaktadırlar. Bu doğrultuda yapılması gereken en önemli iş devletin ekonomiden mümkün olduğunca çıkarılması, piyasaların tamamen serbest bırakılarak küresel

olarak dağılımının sağlanması ve en önemlisi de sosyal devletin üstlendiği piyasa müdahalelerinin ortadan kaldırılmasıdır (Kazgan, 2002:16).

Ancak günümüz ekonomileri incelendiğinde serbest piyasa ekonomisi savunucularının iddia ettikleri gibi piyasa kendi haline bırakıldığında etkinliği sağlayamamaktadır. Özellikle kamusal malların üretiminde, dışsallıkların, asimetrik bilgi, risk ve belirsizliklerin olduğu durumlarda piyasa etkinliği sağlayamamakta ve başarısız olmaktadır. Piyasa başarısızlıkları olarak ifade edilen bu durumların ortaya çıkması durumunda devletin ekonomiye müdahale etmesi zorunlu hale gelmektedir.

Müdahaleci devlet yanlıları piyasanın birçok durumda başarısızlığa uğradığını ve böyle durumlarda devletin ekonomiye müdahalesinin zorunlu olduğunu savunmaktadır. Ancak Neoliberal ekonomiyi benimseyenler ise devletin ekonomide neden olduğu sorunları gündeme getirmekte ve liberal felsefelerine koşut olarak devletin ekonomiden tasfiyesini istemektedirler.

Ekonomide meydana gelen sorunları çözmesi gereken devletin kimi durumlarda çeşitli sorunlara neden olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda devletin ekonomide neden olduğu sorunlar çalışmanın üçüncü bölümünde incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN BAŞARISIZLIĞI

1929 yılına kadar ekonomik yaşamda tartışmasız bir biçimde Adam Smith öncülüğünde gelişen Klasik İktisadi Ekol veya bir diğer deyişle Liberalizm uygulanmıştır. Liberalizmin temel savunduğu düşünce piyasanın hiçbir müdahaleye gerek kalmaksızın ekonomideki sorunları çözeceği ve kendiliğinden tam istihdam noktasına ulaşacağıdır. Ancak Liberalizm 1929 yılında Dünya Ekonomik Buhranı olarak adlandırılan bir krizle karşı karşıya kalmış fakat Liberal düşünce krizin gerekçelerini ve krizden çıkış yollarını ortaya koyamamıştır. Bunun üzerine John Maynard Keynes, aktif devlet müdahaleleriyle krizden çıkış yollarını ortaya koymuş ve liberalizmi neredeyse ortadan kaldırmıştır. Keynesyen yaklaşım olarak ifade edilen yeni sistem 1970'li yıllara kadar uygulanmıştır.

1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon olgusu Keynesyen düşüncenin eleştirilmesine ve sorgulanmasına neden olmuştur. Çünkü Keynesyen düşüncede enflasyon ve işsizliğin aynı anda gerçekleşmesi mümkün değildir. Fakat bu dönemde hem işsizliğin hem de enflasyonun aynı anda yüksek oranlara ulaşması, tekrar liberal düşüncenin güçlü şekilde gündeme getirilmesine neden olmuştur. Hatta artık tarihin sonunun geldiği ve liberalizmden başka seçeneğin olmadığı bile savunulmaya başlanmıştır.

Günümüzün hâkim ekonomik sisteminin serbest piyasa ekonomisi olduğu kabul edilecek bir gerçektir. Bu doğrultuda dünya genelinde bu sistem uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu sistemde, devlete çok sınırlı görevler verilmekte ve diğer konuların piyasaya bırakılması hedeflenmektedir. Ancak piyasa ekonomisinin çeşitli

nedenlerden ötürü kimi konularda başarısız olması kaçınılmazdır. Kamu mallarının üretimi ve dışsallıklar, piyasada risk ve belirsizliklerin olması, ekonomik krizler, gelir dağılımının adaletli olmaması gibi konularda piyasa başarısız olmakta ve bu durumlarda devletin bu konulara müdahale etmesi istenilmektedir.

Piyasa başarısızlıklarını gidermek ve ekonomik istikrarı sağlamak üzere devlet ekonomiye çeşitli şekillerde müdahalede bulunmaktadır. Ancak piyasa başarısızlıklarını gidermesi ve piyasanın etkinliğini artırması beklenen devlet bazı durumlarda sorun yaratan bir güç haline gelmektedir. Devletin görev ve sorumluklarının artması nedeniyle giderleri de artmış, aynı seviyede gelirlerin artırılamaması nedeniyle bütçe açıkları oluşmuştur. Devletin ekonomideki ağırlığının artması özel sektörün dışlanmasına neden olmuştur. Politikacı ve özellikle bürokratların güç ve yetkilerini artırmak için merkezîyetçiliği artırmaları güç ve yetkinin merkezde toplanmasına ve işlem maliyetinin artmasına, çeşitli rantların oluşmasına neden olmuştur. Politikacıların yeniden seçilebilmek adına kendi seçim bölgelerine yaptıkları gereksiz harcama ve yatırımlar hizmet kayırmacılığı adı verilen durumun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Politikacıların oy peşinde koşmaları ve seçmenlerin de uzun vadeli çıkarlar yerine kısa vadeli çıkarları gözetmeleri oy ticareti denilen uygulamanın ortaya çıkmasına ve vatandaşların kamu mallarının ucuz olduğu düşüncesiyle harcamalara tepki göstermemeleri devletin gereksiz ve aşırı harcama yapmasına neden olmaktadır. Ayrıca oy kaybı düşüncesiyle kayıt dışı ekonomiyle yeterince mücadele edilmemesi devletin ciddi şekilde gelir ve güven kaybına uğramasına neden olmaktadır. Siyasi partilerde geçerli olmayan parti içi demokrasi ve politikada tam rekabet şartları lider diktası yaratmakta ayrıca kamu

sektöründe yeterli derecede şeffaflığın olmaması politikacı ve bürokratların sorgulanmamasına neden olmaktadır.

Ekonomide sorunları çözmesi gereken devletin başarısız olmasının çeşitli sebepleri vardır. Devletin başarısızlığına sebep olan, rant kollama, mali aldanma, oy ticareti, devletin gereksiz ve aşırı harcamaları, politik miyopluk, hizmet kayırmacılığı, işlem maliyetleri, dışlama, kayıt dışı ekonomi, bütçe açıkları, merkeziyetçilik ve devletin başarısızlığına neden olan diğer sebepler bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

1. RANT KOLLAMA

Ekonomide üretim faktörlerini emek, sermaye, toprak ve girişim oluşturmaktadır. Üretim faktörleri üretime sokulduklarında emek ücret, sermaye faiz, girişim kâr ve toprak da rant sağlamaktadır. Toprak, insanın üretim esnasında doğada hazır bulduğu tüm yararlı öğeleri kapsamaktadır. Her çeşit toprak, yeraltı zenginlikleri, ormanlar, akarsular, denizler ve göller, güneş enerjisi toprak/doğal kaynaklara örnek olarak gösterilebilir. Ekonomi biliminde rant, üretim faktörü olan toprağın üretimden aldığı pay ya da toprağın fiyatı olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 2009:279–280).

Ekonomi biliminde toprağın fiyatı olarak tanımlanabilen rant kavramı günümüzde negatif anlamlar içerecek şekilde kullanılmaktadır. “Rant, bazı grup ve bireylerin hükümetlerden kaynak transfer etmek için yaptıkları faaliyetlerden elde ettikleri gelirler ve imtiyazlar” olarak tanımlanabilir (Altay, 1993:83). Rant kollama ise, “bireylerin, baskı ve çıkar gruplarının, kendi çıkarlarını korumak veya kişisel

çıkar sağlamak amacıyla devletin uyguladığı politikaları değiştirmek için yaptıkları faaliyetlerdir” (Öztürk, 2007b:160).

Politika bilimini ekonomik olarak analiz eden Kamu Tercihi Kuramı, politikacılar, bürokratlar, seçmenler, baskı ve çıkar grupları gibi siyasal kararların alınmasını sağlayanların davranışlarını ülke menfaatlerinin değil, özel çıkar sağlama gayretinin yönlendirdiğini ileri sürmektedir. Kurama göre, politikacılar oylarını artırmaya, bürokratlar etkinlik alanlarını genişletmeye, baskı ve çıkar grupları politikacı ve bürokratlara kendi çıkarları doğrultusunda kararlar aldırma ve seçmenler de devletten daha fazla kamusal mal ve hizmet elde etmeye çalışmaktadırlar.

Baskı ve çıkar gruplarının faaliyetleri yasama, yürütme ve yargı organlarının faaliyetlerini etkinlikten uzaklaştırabilmektedir. Baskı ve çıkar grupları iktidar partisini ve bürokratları lobicilik faaliyetleriyle etkileyerek rant kollamaya çalışırlar. Politikacılar kendilerini destekleyerek iktidara taşıyan baskı ve çıkar gruplarına krediler, vergi affı, teşvikler, izinler gibi çeşitli rantlar sağlayarak gelecek seçime yönelik yatırım yaparlar ve rant sağlarlar (Öztürk, 2007a:234–235).

Rant kollama faaliyetleri kaynakların yanlış ve verimsiz bir şekilde tahsisine neden olmakta ve israfa neden olmaktadır. Buchanan, rant kollama faaliyetlerinin üç yoldan sosyal israfa neden olduğunu belirtmiştir. “Birincisi, tekelin potansiyel sahiplerinin gösterdikleri çaba ve yaptıkları harcamalar: Bir havayolu şirketinin bazı hatlarda tekel olmak için hükümet görevlilerine rüşvet vermesi. İkincisi, devlet görevlilerinin bu harcamalara karşı gösterdikleri tepki sonucu yaptıkları harcamalar: Hükümet görevlilerinin potansiyel tekellerin harcamalarına tepki vermek için çabaları, yani böyle rüşvet alıcı pozisyonlara atanmak için yaptıkları faaliyetler.

Sosyal israfa neden olan üçüncü neden ise, her iki tarafın rant kollama davranışlarının üçüncü taraflarda yarattığı saptırıcı davranışlar: Diğer sektörlerin kendilerine yönelik vergi indirimi veya sübvansiyon taleplerinin artması gibi örneklendirilebilir” (Kirmanoğlu, 2007:237–238).

Rant kollama faaliyetleri, sorunları çözmesi gereken devleti sorun yaratan bir güç haline getirmektedir. Rant kollama devletin ekonomide aşırı şekilde büyümesinin bir sonucudur. Rant kollama faaliyetleri kaynakların yanlış şekilde tahsisine neden olmakta, bu durum hem devletin etkinliğini kaybetmesine hem de piyasanın etkinlikten uzaklaşmasına neden olmaktadır.

2. MALİ ALDANMA

Devleti başarısızlığa götüren sebeplerden birisi de mali aldanma durumudur. Mali aldanma (mali yanılma), kamusal malların ucuz ve hesaplı olduğu düşüncesiyle vergi mükelleflerinin kamu harcamalarındaki artışa tepki göstermemeleri durumunu ifade etmektedir (Öztürk, 2007b:148). Kamu harcamalarının finansmanı vergi ödeyenlerce birlikte sağlandığından her bir mükellef başına düşen birim maliyet az olduğu için, mükellefler kamu harcamalarının az olduğunu düşünmekte ve gereken tepkiyi vermemektedir.

Mükelleflerin aldanmasına ve tepki göstermemelerine şu durumların varlığının neden olduğu söylenebilmektedir:

—Vergi sisteminin karmaşık olması: Vergi sisteminin karmaşık olması ödenen verginin mükelleflerce az hissedilmesine neden olmakta ve kamu harcamalarının artışına sebep olmaktadır.

—Vergilerdeki otomatik artışlar: Enflasyon dönemlerinde nominal gelir dilimlerinin enflasyona göre düzeltilmediğinde, gelirler daha yüksek dilimlerden vergiye tabi olmaktadır. Vergi ödeyiciler bu durumun farkında olmayabilirler ve vergi yüklerini daha düşük algırlar.

—Vergileme yerine borçlanma veya para basmanın tercih edilmesi: Kamu harcamalarının finansmanının vergileme yerine gelecek nesillere yük aktaran borçlanma veya enflasyona neden olan para basımı ile karşılanması durumunda, bu durum bugünkü mükelleflerce bir maliyet olarak algılanmamakta ve kamu hizmetleri talebinin artışına neden olmaktadır.

—Vergi tarifesinin artan oranlı olması: Vergi tarifesinin artan oranlı olması nedeniyle, mükellefler bir üst dilime dâhil olana kadar ödedikleri verginin miktarını fazla bulmamakta ve kamu hizmetlerine taleplerini artırmaktadırlar (Kirmanoğlu, 2007:238–239).

Kamusal malları sunanların bu mallardan sağlanan yararları abartıp maliyetlerini göz ardı etmeleri, mükelleflerin eksik ve aldatıcı bilgiler nedeniyle veya kamusal hizmetleri sunanları etkileme gücünü kendilerinde görmemeleri kamu harcamalarının ve devletin ekonomideki rolünün artışına sebep olmaktadır (Öztürk, 2007a:250–251).

Mali aldanma veya mali yanılma olgusu, kaynaktan kesme esasına dayanan, stopaj veya tevkifat usulü vergilendirmede ortaya çıkmaktadır. Stopajla vergilendirilen bir mükellef ödediği vergiyi hissetmediğinden tepki göstermemektedir (Bayramlı, 2004:128). Ayrıca kamu harcamalarının artması ve artan kamu harcamalarının finansmanı için daha çok vergiye ihtiyaç duyulması

mükelleflerin vergiden kaçınmalarına ve vergi kaçırmalarına neden olacaktır (Demir ve Öztürk, 2001:75–76).

3. OY TİCARETİ

Kamu ihtiyaçlarının belirlenmesi ve gerçek anlamda gerekli olan hizmetlerin sağlanması için demokratik tartışma özgürlüğünün ve dürüst bir oylama sisteminin varlığı şarttır. Gerçek ihtiyaçların en doğru şekilde belirlenmesi halka doğrudan sorma (referandum) yöntemi ile olmaktadır. Ancak dolaysız oylamanın zaman ve para maliyetinin ve ülkelerin nüfuslarının bu uygulamayı gerçekleştiremeyecek kadar fazla olması, doğrudan demokrasinin yerini günümüzde demokratik temsil ya da temsili demokrasi denilen yönteme bırakmasına neden olmuştur. Demokratik temsil politika konuları hakkında doğrudan doğruya yurttaşların karar vermesi yerine, tercihlerini seçtikleri temsilcilere açıklayarak onlara yetki vermesidir (Bulutoğlu, 2008:105).

Temsili demokrasilerde seçilen temsilcilerin görevi halkın gerçek ihtiyaçlarını belirleyerek bu ihtiyaçları giderecek hizmetleri sağlamaktır. Ancak gerçek hayatta durum her zaman böyle gerçekleşmemektedir. Temsilcilerin (milletvekillerin) görevlerini devam ettirmelerin yolu yeniden seçilmektir. Bu yeniden seçilme de demokratik sistemlerde oy ile olmaktadır. Temsilciler seçmenlerin oylarını kazanabilmek ve yeniden seçilmeyi garantilemek için çeşitli popülist politikalar olarak ifade edilebilen politikaları hayata geçirebilmekte, bir nevi oy alışverişi yapmaktadır.

“Farklı tercihleri olan seçmenlerin birbirlerinin tercihlerine oy vererek kendi faydalarını sağlayacak olan projelerin kabul edilmesini sağlamaları olayına oy ticareti (logrolling) denilmektedir” (Kirmanoğlu, 2007:235). Hükümetler kendi kararlarına yönelik politik desteği maksimize etmeyi arzu etmektedir. Bu amaçla en az oy kaybı meydana getiren finansman kanunlarıyla en çok oyu kazanacak harcama kanunlarını uygulamaya koymaktadır. Mecliste siyasi partinin kendilerine destek vermeleri karşılığında destek veren siyasi partiye destek vermesi, siyasi partilerin kendilerine oy kazandıracak baskı ve çıkar gruplarının istedikleri politikaları hayata geçirmesi oy değiş tokuşunun örneklerini oluşturmaktadır.

Oy alışverişi, politikalar konusunda siyasal bir pazar yaratmakta, tarafların kamu ekonomisinden sağladıkları yararların artmasına neden olmaktadır. Politika alışverişi aşırı harcama artışına, bütçe açığına, enflasyona, kaynakların yanlış tahsisine neden olur. Oy ticareti evrensel olarak yasadışı olmakla birlikte, önlenmesi oldukça güç, ekonomik ve siyasal bir istikrarsızlık yaratan bir eylemdir (Öztürk, 2007b:168). Nitekim Türkiye’de 1990’lı yıllarda oluşturulan koalisyon hükümetleri dönemlerinde bütçe açıklarının ve enflasyonun devamında oy ticaretinin büyük payı vardır (Bulutoğlu, 2008:108).

4. DEVLETİN GEREKSİZ ve AŞIRI HARCAMALARI

Piyasa ekonomisinde ekonomik birimler kendi paralarını harcadıklarından çok dikkatli davranmaktadır. Kamu ekonomisinde ise, siyasal aktörler kendilerinin paralarını değil, başkalarının paralarını harcadıkları için aynı hassasiyeti göstermemektedirler. Devletin malını kullanan ya da bundan bir fayda sağlayan

kimseler de yine kendi mallarını olduğu gibi devlet malını aynı titizlikle kullanmamaktadır (Aktan, 2003a:58).

Bu konuyu M. Friedman şöyle bir matrisle açıklamıştır:

—Bir kimse, kendi parasını kendisi için harcarsa, hem aldığı malın ucuz olmasına çalışır, hem de malın kaliteli mal olmasına özen gösterir.

—Bir kimse, başkasının parasını kendisi için harcarsa, kalite önemli, fiyat önemsiz olur.

—Bir kimse, kendi parasını başkası için harcarsa, fiyat önemli, kalite önemsiz olur.

—Bir kimse, başkasının parasını başkası için harcarsa, fiyat da kalite de önemli olmaz (Mutluer ve diğeri, 2007:2–3).

Friedman'ın matrisinin son alternatifi, kamu harcamalarının neden sürekli artış gösterdiğini açıklar niteliktedir. Kamu harcamalarını gerçekleştirenler başkalarının parasını başkaları için harcamaktadırlar. Bu nedenle, harcamalarda hizmetin/malın niteliğine ve fiyatına çoğu zaman dikkat etmedikleri görülmektedir.

Neoliberal anlayışa göre, para basma yetkisine sahip olması, zora dayalı olarak vergi tahsil edebilmesi, yüksek borçlanma olanağına sahip olması, halka ait kaynakları kullanması devletin savurganca harcama yapmasına ortam hazırlamaktadır. Bu durum kaynakların etkinlikten uzak kullanımına ve ekonomik etkinlikten uzak bir kamu sektörünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2007b:169–170).

Etkin ve verimli çalışmayan bir devlet idaresi sınırlı olan kaynakların israfına neden olmaktadır. Savurganlıktan uzak, etkin bir şekilde yönetilen devlet ekonomiye

katkılar yapacak ve ulusal ekonominin güçlenmesini sağlayacaktır. Kamusal savurganlık hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluğa, kayırmacılığa, ayrımcılığa, eşitsizliğe, plansızlığa ve hukuk dışı uygulamalara, reel faizlerin, işsizliğin, enflasyonun artmasına, yatırımların azalmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2007a:254–255).

Devlet, gelecek nesillere yük aktaran borçlanmayı mümkün mertebe azaltarak, doğal kaynakları ve kıt üretim faktörlerini nesiller arasında etkin bir şekilde dağıtarak savurganlığı önlemeye çalışmalıdır (Demir, 2003:125–126). Ayrıca savurganlığın azaltılması için devlet yönetiminde şeffaflık sağlanmalı ve kamu harcamalarını gerçekleştirenlerin hesap vermeleri sağlanmalıdır. Nitekim bu amaçların gerçekleştirilmesi için ülkemizde, 2003 yılında “5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” yürürlüğe koyulmuştur.

5. POLİTİK MİYOPLUK

Politikacılar daha çağdaş, daha demokratik, daha güçlü bir ulusal ekonomiye sahip olan bir ülke yaratmak gibi son derece ülke için yararlı düşüncelerle siyasete girseler bile onların bu amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için seçilmeleri yani oy almaları gerekmektedir. Bu nedenle siyasetçiler popülist politikalar da dâhil olmak üzere kendilerine oy kazandıracak tüm politikaları uygulamaya koymaktadırlar.

Çağdaş yönetim sisteminin ulaştığı en üst nokta olan demokrasi ile yönetimin olmazsa olmaz şartı ülkeyi yönetenlerin seçimle iş başına gelmeleridir. Ancak insanlık için en çağdaş yönetim biçimi olan bu sistemin seçmenlerden ve politikacılardan kaynaklanan nedenlerle kimi olumsuz durumlara da neden olduğu

görülmektedir. Özellikle politik miyopluk denilen ve politikacıların ve seçmenlerin kısa vadeli kişisel çıkarları uğruna uzun vadeli toplumsal çıkarları göz ardı etmeleri anlamına gelen politik hastalık nedeniyle ülke ekonomileri olumsuz durumlarla karşılaşmaktadır. Politik miyopluk ya da uzağı görememe etkisi nedeniyle, siyasal iktidarlarca uzun dönemde ekonomiye büyük katkılar sağlayacak projeler yerine, seçmenlere kısa dönemli fayda sağlayacak projelerin hayata geçirilmesine neden olabilmektedir (Aktan, 2003a:55).

Siyasal iktidarların seçim tehdidi olmadan uyguladıkları politikalarla seçime yakın zamanda uyguladıkları politikaların birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Seçmen tarafından iktidara taşındıklarında sıkı para ve maliye politikaları uygulayan, işsizlikle ve enflasyonla mücadele eden iktidarların seçim zamanı yaklaştığında uyguladıkları politikalarda belirgin farkların olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle, maaş zamlarının, vergi indirimlerinin, kamu istihdamında anormal derecede artışların seçime yakın zamanlara rastlaması tesadüfi değildir. Politikacılar, seçmenlerin oylarını seçime yakın zamanda meydana gelen olayların etkisinde kalarak verdiklerini bildikleri için popülist politikalar da denilen uygulamaları seçime yakın zamanlarda gerçekleştirmektedirler. Seçmenlerin politik miyopluk denilen ve uygulanan politikaların uzun dönemde ne gibi etkiler yaratacağını bilmemeleri, bilgi eksikliğinden diğer bir ifadeyle politikacılarla aralarındaki asimetrik bilgiden kaynaklanmaktadır. Gerçekten seçime yakın zamanlarda seçmenler kendi çıkarlarına uygun politikalarla karşılaştıklarında, iktidarın önceki uygulamalarını unutmakta daha da önemlisi uygulanan son politikaların uzun dönemdeki etkilerini göz ardı etmektedirler.

Seçim öncesinde iktidarın tek hedefi seçimi yeniden kazanmaktır. Bu nedenle seçim kazanma amacıyla siyasal iktidar, oy kazandıracak politikaların olumsuz sonuçlarını önceden tahmin etse de, bu tür politikaları uygulamaya devam etmektedir. Ancak böyle bir politika, uzun dönemde değerlendirildiğinde enflasyon, işsizlik, belirsizlik ve istikrarsızlık gibi olumsuz sonuçlar yaratmak suretiyle ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir. (Savaş, 1997:19–20).

Siyasilerin seçim kazanma arzuları ve seçmenlerin kısa vadeli çıkarları ekonomide sorunları çözmesi gereken devletin verimsiz, etkinliği olmayan politikalar üretmesine ve başarısız olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle siyasilerin hesap verebilirliğini ve devletin şeffaflığını artırmak ve seçmenlerin de eğitim ve bilinç düzeylerini yükseltmek çok önemlidir.

6. MERKEZİYETÇİLİK

Serbest piyasa ekonomisinde sunulan mal ve hizmetler, işletmeler tarafından arz-talep dengesi gözetilerek sunulurken, kamusal mal ve hizmetlerin üretimi ve sunumu ise kamu yönetimi ve bürokrasi tarafından yerine getirilmektedir. Bürokratik sistem, emir ve komutaya göre işleyen ve kararların alınmasının bürokratların inisiyatifine bırakıldığı ve sonuç olarak mal ve hizmetlerin üretim ve sunumuna merkezi bir gücün karar verdiği bir yapıdır (Öztürk, 2007b:89).

Günümüzde piyasanın başarısız olduğu veya piyasanın sunumunda yetersiz kaldığı mal ve hizmetlerin üretim ve sunumunun devletçe yerine getirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu amaçla devlet çeşitli mal ve hizmetleri üretmekte ve ekonomik yaşam içerisinde yer almaktadır. Devlet yönetimi bürokrasiye dayanmakta

ve bunun sonucu olarak kararlar merkezi olarak alınmaktadır. Devletin ekonomik yaşam içerisindeki rolünün artmasına koşut olarak istenmeyen kimi durumlar da meydana gelmektedir. Devlet yönetiminin mevcut yapısı nedeniyle kararlar merkezi idare tarafından bürokratlarca alınmakta ve bu durum da merkezîyetçiliğin ve bürokrasinin artmasına neden olmaktadır.

Devlet tarafından hangi mal ve hizmetlerin üretileceğine bürokratlar karar vermektedir. Devletçe sunulan mal ve hizmetlerin artmasına paralel olarak bürokratların yetki ve sorumlulukları artmakta, yetkisi ve gücü artan bürokratlar bu güçlerini kaybetmek istemedikleri için merkezîyetçiliği artırma eğilimi göstermektedirler. Bu durum kamu açıklarına, kırtasiyeciliğin artmasına, işlerin ağır yürütülmesine, yeniliğe karşı direnmeye ve yetki devrinde isteksizliğe neden olmakta ve kamu yönetimini olumsuz yönde etkilemektedir (Öztürk, 2007a:223 ve Demir, 1997:278–281).

Kararların merkezden bürokratlarca alınması halkın gerçek istek ve tercihlerini yansıtmayan mal ve hizmetlerin devletçe üretilmesine neden olmaktadır. Devletçe sunulan kamusal hizmetler merkezde planlandığı için, yerel farklılıklar aşırı merkezîyetçi yapı tarafından göz ardı edilmekte ve bu durum da hizmetlerin coğrafi dağılımında eşitsizliklere neden olmaktadır. Aşırı merkezci ve bürokratik yapı devlet yönetiminde açıklık ve hesap sorulabilirliğin ortadan kalkmasına neden olmakta, rüşvet, adam kayırma, devlet kadrolarında işin ehli olmayan kişilerin görev almaları kaçınılmaz olmaktadır (Aktan, 2003a:390–392).

Piyanın başarısız olması nedeniyle devletin çeşitli şekillerde ekonomiye müdahalesi kaçınılmazdır. Devlet piyanın yerine getiremediği ve çeşitli dışallıklar yaratan tam kamusal malları üretmek zorundadır. Devletin ekonomik yaşamdaki

sorumluluklarının artması devleti ekonomik yaşamın içerisinde daha çok çekmiş fakat bu durumun çeşitli olumsuzluklara yol açmaması için çeşitli önlemlerin alınması gereklidir. Kararların merkezde bürokratlarca alınmasının çeşitli sıkıntılara neden olması sebebiyle, yerelleşmeye gidilmeli, ülke için son derece önem taşıyan ekonomik kararlara merkezi idarenin tek başına karar vermesinin önüne geçilmelidir. Bu amaçla yerel idarelerle yetki ve güç paylaşımı yapılmalı, devletin şeffaflığı sağlanmalı ve yöneticilerin hesap verebilirliğini artıran bir devlet idaresi oluşturulmalıdır.

7. İŞLEM MALİYETLERİ

İşlem maliyeti, mübadele edilen unsurun değerli özelliklerini ölçmenin, hakları korumanın, anlaşmaları yürürlüğe sokma ve denetlemenin bedelidir. İşlem maliyetleri bilgi toplama, bilgi işleme, sözleşme yapma, sözleşmeyi sürdürme, kaynakların dağıtımı ve ekonomik organizasyonların karmaşık yapısından kaynaklanan maliyetlerin toplamıdır (Öztürk, 2007a:229–230). Bir diğer sınıflamada işlem maliyetleri, bilgi edinme, müzakere (pazarlık), denetim ve vekâlet maliyetlerinin toplamı olarak görülmektedir (Aktan ve diğerleri, 2006:124–125).

İşlem maliyetlerinin artışına veya azalışına devlet faaliyetleri neden olmaktadır. Devlet, ekonomik ve sosyal hayattaki belirsizlik ve riskleri önlemek veya devletin ağırlığını göstermek adına her türlü durumu kanunlarla düzenlemek isteyebilir. Fakat bu durum işlem maliyetlerinin artmasına neden olacaktır. Yine işlem maliyetlerinin azaltılmasını da devletin kendisi sağlayacaktır. Özellikle yaşadığımız dönemde teknoloji hızla gelişmiş, internet ve bilgisayar teknolojisi

inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Böylesi ortamda devlet, çeşitli işlerde yerine getirilecek prosedürleri elektronik ortamda gerçekleştirilebilecek hale getirmeli ve işlem maliyetlerinin azaltılmasını sağlamalıdır. Günümüzde e-devlet de denilen uygulamanın tam anlamıyla hayatımıza girmesiyle hem bürokratik işlemler azaltılacak ve işlemler hızlanacak hem de vatandaşların ve devletin yaptığı harcamalarda büyük azalışlar kaydedilecektir.

İşlem maliyetlerinin azaltılması için, gereksiz veya aşırı ayrıntılara yer verecek kanuni düzenlemelere gidilmemesi, devlet kurumlarının hangi birimlerinin hangi işleri yerine getirdiğinin vatandaşlarca bilinmesi, kamu çalışanlarının iş ve görev tanımlarının yapılarak belirsizliğin oluşmasının engellenmesi, çağımızın şartlarına uygun olarak kırtasiyecilik de denilen faaliyetlerden vazgeçilerek işlemlerin mümkün olduğunca elektronik ortamda yerine getirilmesi gerekmektedir.

8. DIŞLAMA

Kamu harcamalarındaki artışın, kişi ve firmalardan yapılan borçlanma yoluyla finanse edilmesi durumunda piyasada ödünç verilebilir fonlara olan talep artar bu durum da faiz oranlarının artışına neden olur. Artan faiz oranlarının özel yatırımları azaltmasına “dışlama” (crowding out) denilmektedir (Ataç, 2009:15–16). Bir diğer ifadeyle, kamu harcamalarındaki artışın özel sektör harcamalarını daraltmasına dışlama denir. Devletin bütçe açıklarını borçlanma yoluyla kapatması, faiz oranlarının artmasına, işsizlik, istihdam ve yatırımların olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Dışlama etkisi doğrudan ve dolaylı olarak iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. Artan kamu yatırımları özel kesim yatırımları için ihtiyaç duyulan fiziki ve mali kaynakları azaltıyorsa bu durumda doğrudan dışlama vardır. Devletin özel harcamaları direkt etkilemesi durumunda doğrudan dışlama etkisi ortaya çıkarken, kamu kesimi açıklarının finansmanı için devletin mali piyasalara girmesiyle artan faiz maliyetleri nedeniyle özel sektör yatırımcılarının kredi isteğinden vazgeçmesi ve yatırımlarını azaltmaları durumunda dolaylı dışlama etkisi ortaya çıkmaktadır.

Dışlama etkisinin hangi durumlarda ortaya çıktığı tartışmalıdır. Bunun ilk nedeni, atıl kaynaklara sahip bir ekonomide tam dışlama etkisinin olmamasıdır. İkinci neden, işsizlik ve çıktının artma ihtimali durumunda, kamu harcamaları arttığı zaman faiz oranlarının yükselmesi ve dışlamanın gerçekleşmesi zorunlu değildir. Üçüncü neden ise, ekonomide fiyatlar genel düzeyinin veri olması, yani varsayılmasıdır. Son neden ise, Ricardo Barro denkliği çerçevesinde, kamu harcamalarının borçlanma veya vergilerle finansmanının fark etmediği, önemli olanın satın alınan mal ve hizmet düzeyinin olduğu ileri sürülmektedir (Öztürk, 2007a:214–218).

Dışlama etkisi artan kamu harcamalarının neden olduğu bir durumdur. Kamu harcamalarının artışı özel sektör harcamalarının azalmasına neden olur. Dışlama etkisinin ekonomi için ne kadar önem arz ettiği, Klasik iktisatçıların devletin ekonomide yer almamasının gerekçesi olarak dışlama etkisini göstermelerinden anlaşılmaktadır. Devlet, dışlama etkisini artırmamak için gerekli hassasiyeti göstermeli ve harcamalarına dikkat etmelidir.

9. KAYIT DIŞI EKONOMİ

Gizli ekonomi, yer altı ekonomisi, vergilendirilmeyen ekonomi, kayıp ekonomi gibi isimlerle de ifade edilen kayıt dışı ekonomi, kanuni olarak yapılmayan ve gelir oluşturan tüm ekonomik faaliyetler olarak tanımlanabilir. Kayıt dıŐılık, resmi kayıtlarda yer almayan ve belgelendirilmeyen, GSMH hesaplamalarında kullanılan istatistikler içerisinde yer almayan ekonomik faaliyetleri kapsayan bir kavramdır. Kayıt dışı iŐii alıŐtırma, kaçak yapılaŐma, faturasız satıŐlar, korsan yayıncılık diye adlandırılan yasa dışı kitap, cd, vb. gibi yayınların satıŐlarının kayıt dıŐılıđı oluşturduğu görülmektedir.

Devlete olan güvenin sarsılmasına, vergi gelirlerinin azalmasına yol açan kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasına çeşitli faktörlerin sebep olduğu görülmektedir. Öncelikle kayıt dışı ekonomiyi önleyip kayıt altına alması gereken devletin kendisinin kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında etkisinin olabildiği görülmektedir. Özellikle, kamu kesiminde rant kollama, gereksiz ve aşırı harcamalar, çok yavaŐ işleyen kamu faaliyetleri, yasaların herkese eşit Şekilde uygulanmaması devletin kendisinin kayıt dışı ekonomiyi artırdığı faaliyetlerdir. Devletin bünyesinde böylesi faaliyetlerin olması kayıt dıŐılıđı artırmakta ve eğer gerekli tedbirler alınmazsa kayıt dışı ekonominin kapsamının sürekli artışına neden olmaktadır (ztrk, 2007a:259–261).

Kayıt dışı ekonomi, yüksek mali yükümlülükler, karmaşık ve zor resmi işlemler, etkinlikten uzak bir maliye teŐkilatı, yasal olmayan ekonomik faaliyetler, devlete olan güvensizliğin ve vergi cezalarının caydırıcılıktan uzak olmasının bir

sonucudur (Demir, 2003:162). Kayıt dışı ekonomi, bütçe açıklarına, kamu borçlarının, enflasyonun ve işsizliğin artmasına, beyin göçüne ve vergi kaybına neden olarak devletin gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır. Kayıt dışı ekonomi yaygınlaştıkça kayıtlı ekonominin hacmi küçülmekte, ahlaki değerlerin yozlaşmasıyla devlete olan güven sarsılmaya ve vergilemede etkinlik kaybolmaya başlamaktadır (Altuğ, 1994:369).

Devlete olan güvenin sarsılmasına neden olacak kadar büyük etkilere sahip kayıt dışı ekonomiyle mücadele çok hayati öneme sahiptir. Vergi gelirlerinin azalmasına neden olarak kayıtlı mükelleflerin vergi yükünün artmasına neden olan, ekonomide güvensizlik yaratarak yatırımların azalmasına, kısacası mali sistemin tamamının olumsuz etkilenmesine ve çöküşüne neden olan kayıt dışı ekonominin devlet tarafından kayıt altına alınması gereklidir. Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi için, devlet yönetiminde şeffaflığın sağlanması, kayıt dışı ekonominin zararlarını bilen eğitimli kişilerin sayılarının artırılması, kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi, devlet kurumlarındaki ağır bürokrasinin ortadan kaldırılması, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı kayıt dışı ekonomiyle mücadelede yapılması gereken faaliyetlerdir.

10. BÜTÇE AÇIKLARI

Bütçe, “devletin veya diğer kamu tüzel kişilerinin gelecek belirli bir dönem içindeki (genellikle bir yıl) gelir ve giderlerini tahmin eden ve bunların yürütülüp uygulanmasına izin veren bir kanundur” (Tüğen, 2008:3). 2003 yılında yürürlüğe koyulan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 3. maddesinin f

bendinde bütçe, “belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belge” şeklinde tanımlanmıştır.

Bütçe hükümetin harcama yapmasına ve gelirleri toplamasına izin veren bir kanundur. Bu nitelikleri itibariyle, bütçeler hükümetlere yapacakları harcamaların ve elde edecekleri gelirlerin sınırını gösteren adeta kamu kesiminin bir planıdır. Ancak devletler, yapacağı harcamaları ve elde edeceği gelirleri önceden tahmin etmesine ve planlamasına rağmen gelişen olaylar neticesinde bütçe denkliğini yakalayamamakta ve bütçe açığı denilen önemli bir sıkıntıyla karşılaşmaktadırlar.

Günümüz devletleri, iç ve dış güvenlik, adalet, diplomasi gibi devletin asli görevleri yanında sağlık, eğitim, vb. gibi alanlarda da görevler üstlenmekte ve bu durum devletlerin daha fazla harcama yapmalarına neden olmaktadır. Devletler bu görevlerini yerine getirebilmek için olağan gelirlerinin yanı sıra, olağan gelir kalemleri arasında sayılmayabilecek çeşitli faaliyetlere de başvurumaktadırlar.

Artan kamu harcamalarının olağan kamu gelirleriyle karşılanamaması nedeniyle, devletler genel olarak kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olması şeklinde tanımlanabilen bütçe açıklarıyla karşılaşmaktadır. Devletler bütçe açıkları olması durumunda iç ve dış borçlanmaya gitmekte ve bütçe açığını kapatmaya çalışmaktadırlar.

Liberal iktisatçılar bütçe açığının sorumluluğunu Keynes’in telafi edici bütçe yaklaşımına yüklemektedirler. Telafi edici bütçe yaklaşımından önce Klasikler tarafından önerilen bütçe denkliği ilkesi hâkimdi. Bütçe denkliği ilkesi çerçevesinde, kamu harcamalarının finansmanının olağan gelirler ile karşılanması gerektiği

savunulmuş ve borçlanma ve emisyon gibi olağanüstü gelirlere başvurulmaması önerilmiştir. Klasiklerin önerdikleri mali denge yaklaşımı 1929 yılına kadar devletlerce sürdürülmüş fakat yaşanan büyük buhran sonrası, Klasiklerin önerdiği mali denge yaklaşımı yerini ekonomide denge yaklaşımına bırakmıştır. Yıllık dengeler gözetilmek yerine ekonomideki denge gözetilmeye başlanmış, bu dengeyi sağlamak için Klasiklerin olağanüstü gelir olarak kabul ettikleri borçlanma ve emisyonla devletlerin gerekli gördükleri takdirde başvurmalarına izin verilmiştir. Ancak devletlerin bütçe denkleğini sağlamak için başta borçlanma olmak üzere vergi dışı gelirlere fazlaca müracaat etmeleri, bütçe açıklarının ve kamunun borç yükünün artışına neden olmuştur.

Açık bütçelerin çeşitli sakıncaları bulunmaktadır: Açık bütçeler borçlanma yoluyla, özel yatırımlarda verimli olarak kullanılacak fonların özel ekonomiden kamu ekonomisine çekilmesine neden olur. Borçlanma devletin olağanüstü ve istisnai nitelikteki gelir kaynağıdır, bütçe açıkları nedeniyle normal gelirler arasına girmeye başlar, bu durum da kamu maliyesini zor durumlara sokar. Ayrıca uzun vadeli borçlarda devlet, borçlarını itfa edinceye kadar, borç aldığı anaparayı defalarca öder. Açık bütçelerin, mali istikrarı bozma, paranın satın alma gücünü düşürme gibi önemli sakıncaları da bulunmaktadır (Türk, 2009:3).

Hükümetlerin yeniden seçilebilmek için popülist politikalarla kamu harcamalarını sürekli artırmaları ve artan kamu harcamalarını da vergiler yerine borçlanma ve para basma yoluyla karşılamaları bütçe açıklarına ve ekonomik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Bütçe açıklarının uzun süre devam etmesi, devletin borçlarının artmasına, kamu yatırımlarının azalmasına, özel girişimin dışlanmasına ve enflasyonun artışına neden olmaktadır. Bu durum “yüksek bütçe

açıkları-yüksek borçlanma-yüksek faiz ödemeleri-yüksek emisyon-yüksek enflasyon-yüksek bütçe açıkları” kısır döngüsüne neden olmaktadır (Öztürk, 2007a:203–211).

Bütçe açığını kapatmanın veya azaltmanın nasıl başarılacağı konusunda iktisadi ekollerin çeşitli öneriler getirdikleri görülmektedir. Keynesyen analiz, bütçe açığını kapatmak veya azaltmak için yapılması gerekenin vergi haddini yükseltmek olduğunu iddia etmektedir. Analize göre, vergi haddi yükselince vergi gelirleri artacak ve bütçe açığı azalacaktır. Arz yanlı iktisat yaklaşımı ise, Keynesyen analize karşı çıkmakta ve bütçe açığını kapatmak için yapılması gerekenin vergi haddini azaltmak olduğunu ileri sürmektedir. Vergi haddi azaltılınca, kişilerin vergi sonrası gelirleri artacak bu durum da kişileri daha fazla çalışmaya yönleltecektir (Ünsal, 2009:571).

Bütçe açığı devletler için büyük bir sorundur. Bu nedenle kamu harcamalarına dikkat edilmeli, kamu gelirlerinden azami şekilde verim sağlanarak bütçe açığı kapatılmaya çalışılmalıdır.

11. HİZMET KAYIRMACILIĞI

Ekonomide sorunları çözmesi gereken devleti sorun yaratan bir güç haline getiren nedenlerden birisi de hizmet kayırmacılığıdır. Demokratik yönetimlerin vazgeçilmez özelliklerinden birisi ülkeyi yöneteceklerin seçimle iş başına gelmesidir. Politikacılar seçimi kazanıp, iktidar olabilmek için seçmen tercihlerini etkilemeye ve seçmenlerin oylarını kazanmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle, milletvekilleri ve bakanlar özellikle kendi seçim bölgelerine daha fazla kamu hizmeti götürerek oylarını artırmaya çalışmaktadır. İşte, politikacıların kendi seçim bölgelerine veya

daha fazla oy alabileceklerini düşündükleri bölgelere daha fazla devlet imkânı götürmeleri durumuna hizmet kayırmacılığı adı verilmektedir (Aktan, 2003a:57 ve Aktan ve diğerleri, 2006:106).

Hizmet kayırmacılığında mevcut iktidarlar, bir sonraki seçimlerde tekrar seçilebilmelerini garanti etmek için devlet imkânlarını kendi seçim bölgelerine tahsis etmektedirler. Özellikle seçimlerden hemen önce veya sonra net olarak görülebilen bu durum kaynakların ihtiyaçlar gözetilmeksizin belirli bölgelerde yoğunlaşmasına ve bu bölgelerde gereksiz kamu yatırımlarına neden olmaktadır (Yılmaz ve Kılavuz, 2002:24).

Politikacıların kamu kaynaklarını ihtiyaç olsun olmasın sırf yeniden seçilebilmek için belirli bölgelere tahsis etmeleri kamu kaynaklarının yanlış tahsisine ve son derece gereksiz devlet harcamalarına neden olarak devleti başarısızlığa götürmektedir. Hizmet kayırmacılığı olarak adlandırılan siyasal hastalığın önlenmesi, en azından azaltılabilmesi için seçmenlerin eğitim seviyelerinin yüksek olması çok önemli husustur. Çünkü eğitim seviyesi yüksek olan seçmen kitlesi, devlet hizmetlerinin hangi nedenlerle nerelere tahsis edildiğini sorgulayacak ve oyunu bu doğrultuda kullanacaktır. Devletin şeffaflaşması sağlanarak, politikacıların ve bürokratların hesap vermeleri sağlanmalıdır. Ayrıca duruma ülkemiz açısından baktığımızda, Anayasamızın 80. maddesi, “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler” şeklindeki hükmüyle milletvekillerin nasıl hareket etmeleri gerektiğini göstermiştir. Milletvekilleri kamu kaynaklarını kullanırken Anayasamızın bu hükmü doğrultusunda hareket ederlerse, hizmet kayırmacılığı olarak adlandırılan durum kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

12. DEVLETİ BAŞARISIZLIĞA UĞRATAN DİĞER SEBEPLER

Devletin başarısızlığında önemli pay sahibi olan diğer faktörler olarak, politikada tam rekabetin geçerli olmaması, kamu sektöründe performansa dayalı ücret ve ödüllendirme mekanizmasının yetersizliği, parti içi demokrasinin eksikliği, kamu sektöründe şeffaflığın olmaması gibi durumlar sayılabilir.

Politikada rekabet denilerek anlatılmak istenen tüm siyasal partilerin ve adayların eşit, herhangi bir baskı ve kısıtlama olmaksızın iktidara gelmeye veya seçilmeye çalışmalarını ifade etmektedir. Ancak günümüz siyasal sisteminde çeşitli nedenlerden ötürü rekabet söz konusu değildir. Politikada tam rekabetin gerçekleşmesini engelleyen sebeplerden bazıları şunlardır: Bazı düşüncelerin politikada temsil edilmemesi ve bazı siyasal faaliyetlere yasak getirilmiş olması, seçmenlerin politika hakkında bilgisiz olmaları, seçmenlerin bilgi edinme maliyetlerin yüksek olması ve politikaya ilgisiz olmaları, seçmenlerin bilinçli devlet politikalarıyla politikadan uzak tutulması ve seçmenlerin siyasal süreçteki gizlilik nedeniyle olup bitenden tam haberdar olmaması, seçmenlere kamusal hizmetler ile ilgili olarak yanlış bilgiler verilmesi ve aşırı bilgiyle gündemden uzaklaştırılmaları olarak sıralanabilir (Aktan, 2003a:54–55).

Politikada rekabet durumu ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, tam rekabet şartlarının geçerli olmadığı görülmektedir. Özellikle ülkemizde uygulanan % 10'luk seçim barajı nedeniyle birçok siyasal parti meclis dışında kalmakta ve halkın iradesi tam anlamıyla mecliste temsil edilememektedir. Bu nedenle çoğulcu

demokrasi anlayışı doğrultusunda seçim barajının düşürülerek mecliste daha çeşitli görüşlerin temsili sağlanmalı, bir nevi politikada rekabet artırılmalıdır.

Özel sektörde ikramiyeler, ödüller gibi çalışanın motivasyonunu artırıcı unsurlar kullanılmaktadır. Ayrıca çalışanlar başarılı olamadığında çeşitli yaptırımlar uygulanmakta en nihayetinde işlerine son verilebilmektedir. Ancak kamu sektöründe durum farklıdır. Çalışanlar, liyakata dayalı olarak terfi ettirilmemekte, çalışanların ücretleri alınan verime göre belirlenmemekte ve ayrıca çalışanlar arasında rekabet söz konusu olmamaktadır. Bu nedenlerle devlet hizmetlerinin sunumunu sağlayan kamu çalışanlarından istenen düzeyde verim alınamamakta bu durum da devletin başarısızlığında pay sahibi olmaktadır.

Mevcut siyasal partilerdeki genel özellik, güçlü bir parti lideri önderliğinde parti yönetiminin oluşturulmasıdır. Bu durum parti liderinin çok güçlenmesine neden olur ve parti üyelerinin genel başkanın kararlarının dışında hareket etmesini engelleyerek adeta lider diktası yaratır (Aktan ve diğerleri, 2006:108). Oluşan bu durum parti içi demokrasilerin eksikliğinin bir sonucudur ve güç ve yetkinin bir veya birkaç kişinin elinde toplanmasıyla sonuçlanır. Devletin güç ve yetkisinin küçük bir azınlığın elinde toplanması, kamu kaynaklarının adaletsiz dağıtımına ve devletin etkinsizliğine neden olabilmektedir.

Devleti başarısızlığa götüren bir diğer neden kamu sektöründe şeffaflığın/açıklığın olmamasıdır. Şeffaflık veya açıklık, kamusal bilgilerin -ülke güvenliği açısından paylaşılmaması gerekenler hariç- kamuoyuyla paylaşılması anlamına gelmektedir. Kamu yönetiminin denetlenebilmesi ve politikacı ve bürokratların hesap verebilmeleri için kamu sektöründe şeffaflığın geçerli olması gerekmektedir. Ancak çeşitli gerekçelerle devlet faaliyetlerinin ve devlet

harcamalarının kamuoyuyla yeterince paylaşılmadığı gözlenmektedir. Kamu sektöründe şeffaflığın olmaması devlet kaynaklarının istismarına, kamu kurumlarına olan güvenin azalmasına ve vatandaşların çeşitli bilgilere ulaşmak için gereksiz harcamalar yapmalarına neden olmaktadır. Ülkemizde 2003 yılında yürürlüğe konulan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun mali saydamlık başlıklı 7. maddesi, “her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilir” hükmüyle devletin şeffaflığının artırılması amaçlanmıştır.

13. DEVLETİN BAŞARISIZLIKLARINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Günümüzde ülkelerin çok büyük kısmında serbest piyasa ekonomisi hâkimdir. Serbest piyasa ekonomisi, ekonomide alınan kararların piyasaya bırakılmasını savunan ve devletin mümkün olduğunca ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini dile getiren bir sistemdir. Bu sistem devlete sadece adalet, diplomasi, güvenlik gibi alanlarda görev vermekte geriye kalan sosyal ve ekonomik alanları piyasanın inisiyatifine bırakmaktadır.

Ancak özellikle ekonomide tüm sözün piyasaya bırakıldığı dönemlerde piyasanın iddia edildiği gibi ekonomik sorunları tam anlamıyla çözemediği ve başarısız olduğu görülmüştür. Özellikle, günümüz piyasalarının dahi tam kamusal malların üretimi, gelirin adaletli dağılımı, taraflar arasındaki simetrik olmayan bilgi, piyasada mevcut risk ve belirsizlik gibi konuları çözemediği ve başarısız olduğu görülmektedir.

Piyasa başarısızlıkları olarak adlandırılan bu durumlarda özellikle müdahaleci görüşü savunanlar devletin ekonomiye müdahalesinin şart olduğunu ileri sürmektedirler. Böylelikle devlet, piyasada oluşan sorunları çözmek, piyasaya ve ekonomiye işlerlik kazandırmak amacıyla çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. Ancak ekonomide sorunları çözmesi gereken devletin sorunları çözmek yerine pek çok sebepten kendisinin sorun yaratan bir güç haline geldiği görülmektedir.

Artan devlet faaliyet ve sorumluluklarını karşılamak amacıyla devletin harcamaları artmış ve devlet gelirleri devlet giderlerini karşılayamadığı için bütçe açıkları oluşmuştur. Oluşan bütçe açıkları özel yatırımların dışlanmasına neden olmaktadır. Politikacı ve bürokratların güçlerini artırmak için merkeziyetçiliği artırmaları işlem maliyetlerinin artmasına ve gereksiz harcamalara neden olmaktadır. Yeniden seçilebilmek adına iktidarlar kamu kaynaklarını savurganca kullanarak oy ticareti yapmakta, oylarını artırmak adına kayıt dışı ekonomiyle yeterince mücadele etmemekte, yine oy kazanmak amacıyla milletvekilleri ve bakanlar seçim bölgelerine daha fazla devlet imkânı götürerek hizmet kayırmacılığı adı verilen uygulamalara girişmektedirler. Siyasi partilerde geçerli olmayan parti içi demokrasi ve politikada tam rekabet şartları lider diktası yaratmakta, bu durum devlet kaynaklarının dağıtımında tek kişinin söz sahibi olmasına yol açmaktadır. Ayrıca kamu sektöründe yeterli derecede şeffaflığın olmaması politikacı ve bürokratların sorgulanmamasına neden olmaktadır.

Tüm bu durumlar piyasa başarısızlığının yanında devletin başarısızlığından da söz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bilgiler ışığında “piyasa gibi devletin de mükemmel olmaktan uzak olduğu” görüşü ortaya konulabilmektedir (Aktan ve diğerleri, 2006:130).

SONUÇ

Devleti ve devletin görevlerinin neleri kapsadığını açıklama girişimleri yüzyıllardır devam etmektedir. Bu kadar uzun bir süredir uğraşılmasına rağmen devletin ne olduğu, hangi görev ve sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği tartışması devam etmektedir. Günümüze kadar devlet kavramını ve ekonomide devlete gereksinim duyulup duyulmadığını açıklamaya çalışan çeşitli iktisadi doktrinler gündeme gelmiştir. Merkantilistler, güçlü bir ulus devlet yaratmak için müdahaleci devlet anlayışını benimserken, Fizyokratların ise doğal düzeni ve tarafsız devlet anlayışını savundukları görülmüştür. Klasik İktisadi Ekol, devlete güvenlik, adalet ve diplomasiden oluşan çok sınırlı görevler yüklemiştir. Klasik İktisadi Ekol'ün 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran nedeniyle başarısız olması üzerine ortaya çıkan Keynesyen Yaklaşımlar müdahaleci ve sosyal refah devlet anlayışını benimsemiştir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon olgusu nedeniyle Keynesyen Yaklaşım eleştirilmeye başlanmış ve Neo-Liberal Yaklaşımlar olarak adlandırılan Monetarizm, Avusturya İktisat Yaklaşımı, Anayasal İktisat, Rasyonel Beklentiler Ekolu gibi liberal yaklaşımların tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur.

İktisadi doktrinler incelendiğinde görüşlerin bir tarafını, devletin ekonomide meydana gelen sorunların sebebi olduğunu ve bu nedenle devletin ekonominin dışına itilmesi gerektiğini savunan liberal yaklaşımlar oluşturmakta; diğer tarafı ise, piyasanın kendi başına ekonomide meydana gelen sorunları çözemediğini ileri süren ve piyasa başarısızlıkları olarak ifade edilen durumların yaşanması nedeniyle devletin ekonomide mutlaka yer almasını isteyen müdahaleci yaklaşımların oluşturduğu görülmektedir.

Günümüzde çeşitli şekillerde uygulansa da hâkim ekonomik sistemin serbest piyasa ekonomisi olduğu kabul edilecek bir gerçektir. Ancak tarihte çeşitli zaman dilimlerinde görüldüğü üzere piyasa tek başına başarılı olamamıştır. Özellikle piyasa başarısızlıkları denilen durumlarda piyasa kendi başına Pareto etkinliği sağlayamamakta, piyasa başarısızlığa uğramakta ve devletin ekonomiye müdahale etmesine neden olmaktadır. Kaynakların israf edilip halkın ulaşabileceği maksimum refah düzeyinden vazgeçme durumu piyasa başarısızlığı olarak adlandırılmaktadır. Piyasa başarısızlıklarının çok çeşitli sebeplerinin olduğu görülmektedir. Bireyin davranışlarının diğer bireylerin refahlarını olumlu veya olumsuz olarak etkilemesi olarak ifade edilen dışsallık durumlarında, piyasanın üretiminde yetersiz kaldığı kamusal mal ve hizmetlerin üretim ve sunumunda, tam rekabet şartlarının gerçekleşmediği durumlarda piyasa başarısız olmaktadır. Üreticilerin ve tüketicilerin piyasada cereyan eden her türlü gelişmeden haberdar olmayıp asimetrik bilgiye sahip olmaları, piyasalarda risk ve belirsizlik durumlarının olması, arz ve talebin dengelenmesi için belli bir süreye ihtiyaç duyulması, ücret ve fiyatların yapışkanlığı, başkalarından geri kalmama (bandwagon etkisi), snop etkisi ve Veblen etkisi ile negatif eğimli olması gereken talebin pozitif eğim alması, gelir etkisinin ikame etkisinden büyük olması nedeniyle arzın negatif eğim kazanması, piyasanın geliri hakça paylaştıramaması, ekonomide dönem dönem yaşanan ekonomik krizler piyasanın başarısızlığa uğradığı diğer konulardır.

Piyasa başarısızlıkları olarak ifade edilen durumların yaşanması nedeniyle ekonomiye müdahale eden ve piyasanın etkinliğini sağlamaya çalışan devletin kendisinin de sorun yaratan bir güç haline geldiği görülebilmektedir. Devletin görev ve sorumluklarının artması nedeniyle giderleri artmış, fakat aynı seviyede gelirlerinin

de artırılmaması nedeniyle bütçe açıkları oluşmuştur. Devletin ekonomideki ağırlığının artması özel sektörün dışlanmasına neden olmuştur. Politikacı ve özellikle bürokratların güç ve yetkilerini artırmak için merkezîyetçiliği artırmaları güç ve yetkinin merkezde toplanmasına ve işlem maliyetinin artmasına, çeşitli rantların oluşmasına neden olmuştur. Politikacıların yeniden seçilebilmek adına kendi seçim bölgelerine yaptıkları gereksiz harcama ve yatırımlar hizmet kayırmacılığı adı verilen durumun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Politikacıların oy peşinde koşmaları ve seçmenlerin de uzun vadeli çıkarlar yerine kısa vadeli çıkarları gözetmeleri oy ticareti denilen uygulamanın ortaya çıkmasına ve vatandaşların kamu mallarının ucuz olduğu düşüncesiyle harcamalara tepki göstermemeleri devletin gereksiz ve aşırı harcama yapmasına neden olmaktadır. Ayrıca oy kaybı düşüncesiyle kayıt dışı ekonomiyle yeterince mücadele edilmemesi devletin ciddi şekilde gelir ve güven kaybına uğramasına yol açmaktadır. Siyasi partilerde geçerli olmayan parti içi demokrasi ve politikada tam rekabetin geçerli olmaması lider diktası yaratmakta, ayrıca kamu sektöründe yeterli derecede şeffaflığın olmaması politikacı ve bürokratların sorgulanmamasına neden olmaktadır.

Müdahaleci devlet yanlılarının kendi görüşlerine dayanak olarak gösterdikleri piyasa başarısızlıkları ve Neo-liberal anlayışı savunanların kendi görüşlerini haklı kılmak adına ortaya koydukları devletin başarısızlıkları göstermektedir ki ne salt piyasacı ekonomi ne de salt devletçi ekonomi kendi başına başarılı olamamaktadır.

Gerçekten tarihte pür piyasacı ve pür devletçi ekonomilerin uygulandığı dönemler yaşanmıştır. Smith öncülüğünde gelişen ve pür piyasacı ekonomi olarak adlandırılan yaklaşım uzun yıllar uygulanmış, fakat sonunda insanların mutluluğunu ve refahını artırmak yerine fakirliğe ve büyük acılara neden olmuştur. Aynı şekilde

Marx önderliğinde gündeme gelen ve pür devletçi ekonomi olarak adlandırılabilen model de çeşitli ülkelerde uygulanmış, fakat istenilen sonuca ulaşamamıştır.

Bu durumda yapılması gereken nedir? Diğer bir ifadeyle hem devletin kendisinin hem de piyasanın çeşitli sorunlara neden olduğu görülüyorsa izlenecek yol nedir? Öncelikle devlet ve piyasanın birbirine rakip veya birbirinin alternatifi/ikamesi olmadığı bilinmelidir. Yani birinin seçilmesi diğerinin dışlanması anlamına gelmemelidir.

Günümüzün hâkim ideolojisi olan Neo-liberal yaklaşımlar piyasanın bünyesinde mevcut olan dinamikler sayesinde ekonominin dengeye geleceğini ve olur da piyasada çeşitli sorunlarla karşılaşılırsa piyasanın bu sorunların üstesinden geleceğini savunmaktadır. Bu uğurda devlet ekonomide istenmemekte, devlet çeşitli sorunlar yaratan, piyasanın dengesini bozan bir güç olarak görülmekte ve devlete çok sınırlı görevler yüklenmektedir. Ancak bugünkü liberal anlayışın daha önce uygulandığı ve çok etkili sonuçlar yaratmadığı görülmüştür.

Bu durum piyasa ekonomisinin uygulanmasını istemediğimiz anlamına gelmemelidir. Aynı şekilde salt devletçi yaklaşımın çeşitli sorunlar yarattığı görülmüştür. Fakat insanların uzun uğraşlar ve acılar çekerek elde ettikleri ekonomik ve sosyal haklardan sırf piyasa ekonomisinin yapısına uygun olmadığı gerekçesiyle feragat etmelerini istemek çok doğal karşılanacak bir durum değildir. Uzun mücadeleler sonu elde edilen ve kişilerin, insan onuruna yaraşır bir hayat sürmelerini sağlayacak hayat standardını devletten beklemeleri haklarıdır.

İyi bir sosyal düzen için devlete her zaman ve mutlaka ihtiyaç vardır. Ayrıca “etkin bir devlet olmadan etkin bir piyasa, etkin bir piyasa olmadan etkin bir devlet

olmaz” düşüncesinden hareketle devlet, sorun yaratan, piyasanın dengesini bozan bir güç olarak görülmek yerine devletin ve piyasanın birlikte yer aldığı bir sistem uygulanma yoluna gidilmelidir. Bu şekilde hem piyasa ekonomisinden vazgeçilmemiş, hem de her zaman gereksinim duyulan devlet ekonomik ve sosyal hayatın tümüyle dışına itilmemiş olur.

Görülmektedir ki, devletin ve piyasanın ekonomik ve sosyal hayattaki yerleri tartışılmaya devam edecektir. Ne Marx’ın Komünizmin, kapitalizmin yol açtığı bütün çelişkileri çözeceği ve bu nedenle artık yeni bir ideoloji arayışına gerek kalmadığı savı, ne de F. Fukuyama’nın toplumların tarihsel evrimi tek yönlü ve liberalizme doğrudur, bu nedenle tarihin ve ideolojinin sonunun geldiği iddiaları geçerli değildir. “Bilim var oldukça tartışmalar devam edecek ve tarihin sonu da gelmeyecektir.”

KAYNAKÇA

- AĞCAKAYA, S. (2005), *Kamu Maliyesine Giriş*, Dizgi Ofset Matbaacılık, Konya.
- AKALIN, G. (2000), *Kamu Ekonomisi*, Akçağ Yayıncılık, Ankara.
- AKALIN, G. (2001), *Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz*, TŞOF Plaka Matbaacılık, Ankara.
- AKDOĞAN, A. (2009), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, 13. Baskı, Ankara.
- AKSOY, H. (1994), *Devlet ve Demokrasi*, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- AKTAN, C. C. (1994), “Menger’den Hayek’e Avusturya İktisat Okulu”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:30, S:39–45, http://www.canaktan.net/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-okullari/aktan-avusturya-okulu.pdf, (05.07.2010).
- AKTAN, C. C. (1997), *Anayasal İktisat ve Ekonomik Anayasa*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- AKTAN, C. C. (2003a), *Değişim Çağında Devlet*, Çizgi Kitabevi, 1. Baskı, Konya.
- AKTAN, C. C. (2003b), *21. Yüzyıl İçin Yeni Toplumsal Sözleşme*, Timaş Yayınları, İzmir.
- AKTAN, C. C. (2004), *Yeni İktisat Okulları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- AKTAN, C.C; DİLEYİCİ, D; VURAL, İ. Y. (2006), *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.
- ALKİN, E. (1992), *İktisat*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- ALTAY, A. (1993), “Rant ve Rant Kollama Faaliyetleri: Teorik Bir İnceleme”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:8, Sayı:1, S:83–97, <http://www.iibf.deu.edu.tr/dergi/11443997451.pdf>, (08.08.2010).
- ALTUĞ, O. (1994), *Kayıtdışı Ekonomi*, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- ATAÇ, B. (2009), *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi, 8. Baskı, Ankara.
- BEAUD, M. (2003), *Kapitalizmin Tarihi* (Çeviren: Fikret Başkaya), Dost Kitabevi, Ankara.
- BULUTOĞLU, K. (2008), *Kamu Ekonomisine Giriş*, Maliye ve Hukuk Yayınları, 7. Baskı, Ankara.
- ÇAM, E. (1990), *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, O. (1997), *Ekonomide Devlet*, SPK Yayınları, Yayın No:71, Ankara.
- DEMİR, O. ve ÖZTÜRK, N. (2004), “Kamu Tercihinin Oylama Yöntemiyle Tespitinde Karşılaşılan Sorunlar”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı:31, Ekim, S:1–21.
- DEMİR, Ö. (2003), *Küresel Rekabette Etkin Devlet*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- DİNLER, Z. (2002), *Mikro Ekonomi*, Ekin Kitabevi Yayınları, 14. Basım, Bursa.
- DİNLER, Z. (2009), *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, 15. Basım, Bursa.
- DOEHRING, K. (2000), *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)* (Çeviren: Ahmet Mumcu), İnkılâp Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.
- DOĞAN, Y. (1993), *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Doğruluk Matbaası, İzmir.

- DURMUŞ, M. (2006), “Sosyal (Kamusal) Malların Yeniden Tanımlanması Gereği”, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:17, Sayı:59, S:65–97.
- EDİZDOĞAN, N. (2007), *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınevi, 9. Baskı, Bursa.
- EKER, A; ATAY, A ve SAKAL, M. (2005), *Maliye Politikası (Teori, İlkeler ve Yöntemler)*, Birleşik Matbaacılık, 5. Baskı, İzmir.
- ERCAN, F. (2000), Kapitalizm-Küreselleşme ve Kalkınma Tartışmaları Açısından Devlet: Eleştirel Önermeler 1, İktisat Dergisi, Sayı:404, Ağustos, S:3–6.
- ERSOY, E. (2009), “1973 Krizi: Arz Şoku mu? Düşen Kâr Oranları Mı?”, Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi Tebliği, Eskişehir.
- EŞTÜRK, Ö. (2006), “Türkiye’de Liberalizm:1983–1989 Turgut Özal Dönemi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- FİSUNOĞLU, M. ve TAN, B. K. (2009), “Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat”, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:20, Sayı:70, S:31–60.
- FUSFELD, D. R. (1988), *Çağdaş İktisadi Düşüncenin Gelişimi*, (Çeviren: Orhan Sezgin), Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GALBRAITH, J. K. ve SALİNGER N. (2002), *Pazar Ekonomisi Masalı ve Gerçekler: Ekonomi Üzerine Hemen Her Şey* (Çeviren: Özer Ozankaya), Ezgi Kitabevi, Bursa.

- GÖRGÜN, S. (1992), *Anayasal Borçlanma Politikası ve Devletin Borçlanma Yetkisinin Sınırlandırılması*, Ekonomik Anayasa Sempozyumu, Takav Matbaası, İzmir.
- GÖZLER, K. (2009), *Devlet Teorisi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Bursa.
- GÜL, Z. B. (2008), “Keynes Bir Marjinalist Midir? Genel Teorinin Mikro Temelleri”, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:19, Sayı:66, S:73–94.
- GÜNEŞ, G. (2008), *Verginin Yasallığı İlkesi*, On İki Levha Yayıncılık, Yayın No:10, 2. Baskı, İstanbul.
- HARVEY, D. (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, Oxford.
- HAYEK, F. A. (1996), *Hukuk Yasama ve Özgürlük-Kurallar ve Düzen* (Cilt 1) (Çeviren: Atilla Yayla), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- IŞIK, A. K; KARAYILMAZLAR, E; ORGAN, İ ve IŞIK, H. (2005), *Kamu Maliyesi*, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- İMRE, A. G. (2006), “Avusturya Okulu İçinde Ludwig von Mises ve İktisadi Düşünceye Katkısı”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- İNSEL, A. (1996), *Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye: Kalkınma Sürecinde Devletin Rolü*, Mart Matbaacılık, İstanbul.

- İYİBOZKURT, E. (1997), *Güncel Ekonomik Sorunlarımız-Küreselleşme ve Ekonomimiz*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- KAPANİ, M. (1998), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 10. Basım, Ankara.
- KARABULUT, T. (2006), “Laffer Etkisinin Türkiye Uygulaması (1980–2003)”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:16, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sosmak/makaleler/Tahsin%20KARABULUT/KARABULUT,%20Tahsin.pdf>, (10.07.2010).
- KARAHANOĞULLARI, O. (2002), “Marksizm ve Hukuk”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 57, Sayı: 2, S: 61–92.
- KAYABAŞI, Y. (2005), “Politik Yozlaşmaya Çözüm Olarak Anayasal İktisat”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı.
- KAZGAN, G. (2002), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 3. Baskı, İstanbul.
- KAZGAN, G. (2008), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, 13. Baskı, İstanbul.
- KILDİŞ, Y. (2000), “Kayıt Dışı Ekonomi ve Etkileri (1)”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:144, Eylül, S:180–195.
- KİRMANOĞLU, H. (2007), *Kamu Ekonomisi Analizi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- KOZANOĞLU, H; ÖZDEN B ve GÜR, N. (2008), *Neoliberalizmin Gerçek 100’ü*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- KÖYMEN, O. (2007), *Sermaye Birikirken: Osmanlı, Türkiye, Dünya*, Yordam Kitap, İstanbul.
- KRUGMAN P. “The Conscience of a Liberal”, The New York Times, 7 Nisan 2010, <http://krugman.blogs.nytimes.com/2010/04/07/martin-and-the-austrians/>, <http://krugman.blogs.nytimes.com/2010/04/07/austrian-followup/>
- KRUGMAN, P. (2001), *The Return of Depression Economics (Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü)* (Çeviren: Neşenur Domaniç), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- MARX, K ve ENGELS F. (1847), *Komünist Parti Manifestosu* (Çeviren: Erkin Özalp), Yazılama Yayınevi, İstanbul.
- MUTLUER, K; ÖNER, E ve KESİK, A. (2007), *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- NADAROĞLU, H. (1981), *Kamu Maliyesi Teorisi*, Sermet Matbaası, 4. Baskı, Kırklareli.
- OPPENHEIMER, F. (2005), *Devlet* (Çeviren: Alâeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu), Phoenix Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.
- ÖZAY, İ. (2004), *Günışığında Yönetim*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ÖZBUDUN, E. (1992), “Anayasa Hukuku Açısından Ekonomik Anayasa”, Ekonomik Anayasa Sempozyumu, Takav Matbaası, İzmir.
- ÖZDEN, Y.G. (2008), *T.C. Anayasası*, Seçkin Yayınevi, 29. Baskı, Ankara.

- ÖZTÜRK, N. (2004), “Piyasa Başarısızlıkları”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, Cilt:6, Sayı:21, Yıl:10, Ocak, S:173–187.
- ÖZTÜRK, N. (2005), *Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Roma Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, N. (2007a), *Ekonomide Devletin Değişen Rolü*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- ÖZTÜRK, N. (2007b), *Kamu Tercihinin Tespitinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- PARASIZ, İ. (1985), “Monetarist-Keynesyen Tartışması”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, S:1–20.
- PARASIZ, İ. (1996), *Monetarizm ve Ünlü Monetarist ve Keynesgil İktisatçılarla Söyleşiler*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Bursa.
- PARASIZ, İ. (2000), *Mikro Ekonomi*, Ezgi Kitabevi, 7. Baskı, Bursa.
- PEHLİVAN, O. (2006), *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- PEKİN, T. (1996), *Ekonomiye Giriş*, Bilgehan Yayıncılık, İzmir.
- POGGİ, G. (2007), *Devlet, Doğası Gelişimi ve Geleceği* (Çeviren: Aysun Babacan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- POLANYİ, K. (2002), *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (Çeviren: A. Buğra), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- QUESNAY, F. (1759), *Tableau Economique*, <http://homepage.newschool.edu/het/essays/youth/tableauoverviewhtm#summary>, (05.01.2010).

- SAAD-FILHO, A; JOHNSTON, D. (2008), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*, (Çeviren: Şeyda Başlı ve Tuncel Öncel), Yordam Kitap, İstanbul.
- SALLAN GÜL, S. (2006), *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kıskaçında Refah Devleti*, Ebabil Yayıncılık, Ankara.
- SARGUTAN, E. (2006), *Sosyal Politika Bilimi*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- SAVAŞ, V. (1997), “Anayasal Ekonomi”, *Ekonomide Durum Dergisi*, Bahar/Yaz, S:26, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-elestiriler2.pdf, (14.07.2010).
- SAVAŞ, V. (1997), *Anayasal İktisat*, Avcıol Basım Yayın, 3. Baskı, İstanbul.
- SAVAŞ, V. (1999), *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- SAVAŞ, V. (2000), *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- SAVAŞ, V. (2007), *Keynezyen İktisat Yıkılırken*, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Ankara.
- SMİTH, A. (2009), *Milletlerin Zenginliği* (Çeviren: Haldun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- STİGLİTZ, J.E. (1994), *Kamu Kesimi Ekonomisi* (Çeviren: Ömer Faruk Batırel), Marmara Üniversitesi Yayınları, Yayın No:549, İstanbul.
- ŞAYLAN, G. (2003), *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.

- ŞENER, O. (2008), *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, Beta Basım Yayım, 10. Baskı, İstanbul.
- TEKEOĞLU, M. (1993), *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- THORSTEN, D.E ve LIE, A. “What is Neoliberalism?”, <http://folk.uio.no/daget/What%20is%20Neo-Liberalism%20FINAL.pdf>, (08.06.2010).
- TÜĞEN, K. (2008), *Devlet Bütçesi*, Bassaray Matbaası, 7. Baskı, İzmir.
- TÜRK, İ. (2009), *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi, 22. Baskı, Ankara.
- ULUSOY, A. (2004), *Maliye Politikası*, Celepler Matbaacılık, 3. Baskı, Trabzon.
- ÜNSAL, E. M. (2004), *Mikro İktisat*, İmaj Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara.
- ÜNSAL, E. M. (2009), *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara.
- WHEEN, F. (2008), *Das Kapital/Karl Marx* (Çeviren: C. Badem), Versus Kitap, İstanbul.
- YAMAK, R. (1996), “Türkiye’nin Laffer Eğrisi: Kalman Filtre Tahmin Tekniği”, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:7, Sayı:21, S:27–38.
- YAY, G. G. (2001), “Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm”, Liberal Düşünce, Yıl:6, Sayı:24, S:196–207, <http://www.gulsunyay.com/portal/documents/files/pysgy.pdf>, (03.07.2010).
- YAY, T. (2004), “Avusturya İktisat Okulu’nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi”, Piyasa, Sayı:11, S:1–29, <http://turanyay.org/files/other/piymetod.pdf>, (04.07.2010).

YAYLA, A. (2002), *Liberalizm*, Liberte Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

YAYLA, A. (2004), *Piyasa Medeniyeti: Medeniyetimizin İktisadi Temelleri*, Liberte Yayınları, Ankara.

YILDIRIM, E; LOPCU, K; ÇAKMAKLI, S ve ÖZKAN, F. Ö. (2009), “Yeni Keynesyen Makro Ekonomik Model: Türkiye Uygulaması”, Anadolu Uluslararası Ekonomi Konferansı, Eskişehir, <http://econ.anadolu.edu.tr/fullpapers/YildirimLopcuCakmakliOzkanekonadolu2009.pdf>, (25.07.2010).

YILMAZ, A. ve KILAVUZ, R. (2002), “Türk Kamu Bürokrasisinin İşlemsel Sorunları Üzerine Notlar”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, S:17–31, <http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/türk%20kamu%20bürokrasisinin%20işlemsel%20sorunları%20Üzerine%20notlar.pdf>, (22.10.2010).

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=egemenlik&ayn=tam>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Cİke>

<http://www.sozluk.net/ceviri>

<http://homepage.newschool.edu/het/profiles/keynes.htm>

<http://www.anayasa.gen.tr/dgt.htm>

<http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/anasayfa-iktisat-okullari.htm>

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Ankara'da tamamladı. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık İdaresi Bölümünden 2008 yılında Bölüm İkincisi olarak mezun oldu. Aynı yıl Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. İyi derecede İngilizce bilmekte olup, halen Tokat Sağlık İl Müdürlüğünde Sağlık Memuru olarak görev yapmaktadır.